

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Rasa ŠVĖGŽDIENĖ

Ekonomikos studijų programos studentė

LIETUVOS PINIGINĖ SOCIALINĖ PARAMA, JOS
EFEKTYVUMAS IR TOBULINIMO KRYPTYS

Magistro darbas

Šiauliai, 2015

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Rasa ŠVĖGŽDIENĖ

LIETUVOS PINIGINĖ SOCIALINĖ PARAMA, JOS
EFEKTYVUMAS IR TOBULINIMO KRYPTYS

Magistro darbas
Ekonomika (L100),

Darbo vadovė:
doc. dr. Rasa BALVOČIŪTĖ

Teigiu, kad magistro darbas, kurį teikiu Ekonomikos studijų krypties magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

Švėgždienė, R. (2015). Lietuvos piniginė socialinė parama, jos efektyvumas ir tobulinimo kryptys: universitetinių antros pakopos studijų Ekonomikos programos magistro baigiamasis darbas / baigiamojo darbo vadovė doc. dr. Rasa Balvočiūtė. Šiaulių universitetas, Ekonomikos katedra, 79 p. (85 p.).

SANTRAUKA

Baigiamajame magistro darbe nagrinėjama Lietuvos gyventojams teikiama piniginė socialinė parama, jos efektyvumas, poveikis dalyvavimui darbo rinkoje ir pateikiamos galimos tobulinimo kryptys. Pirmoje darbo dalyje aptariama socialinės paramos samprata ir jos reglamentavimas, piniginės socialinės paramos samprata, jos teikimo būdai, įtaka gyventojų dalyvavimui darbo rinkoje, bei pateikiamos išmokų efektyvumo vertinimo metodikos. Remiantis išanalizuota literatūra, antroje dalyje atlikta piniginės socialinės paramos Lietuvoje analizė 2007-2013 m. laikotarpiu. Nustatyta, kad testavimo būdu teikiamoms paramoms skirta daugiau lėšų nei kategoriniu būdu skiriamoms paramoms, todėl testavimo būdu skiriamų pagrindinių piniginių išmokų pakeitimai gali daryti labai žymų poveikį piniginės paramos sistemos efektyvumui. Piniginės socialinės paramos poveikis gyventojų dalyvavimui darbo rinkoje įvertintas, palyginant darbo užmokestį su gaunama pinigine socialine parama. Nustatyta, kad dirbančių asmenų minimalaus mėnesinio atlyginimo gaunamos pajamos yra nežymiai didesnės už mokamą piniginę socialinę paramą nepasiturintiems asmenims. Taigi, esant mažam skirtumui tarp už darbą gautų pajamų ir paramos skurstantiems, atsiranda neaktyvumo ir nenoro dirbti spąstai. Gauti rezultatai patvirtino suformuluotą hipotezę, kad esama piniginės socialinės paramos sistema Lietuvoje neskatina gyventojų dalyvavimo darbo rinkoje. Trečioje dalyje įvertintas piniginės socialinės paramos efektyvumas 2011-2013 m. laikotarpiu. Pagal atliktą piniginės socialinės paramos agreguotų rodiklių analizę ir atliktą piniginės socialinės paramos pertvarkos 2012-2015 m. poveikio vertinimą, nustatyta, kad valstybė pasiekė tik dalį savo numatyto tikslo, t.y. stabilizavo ir sumažino piniginės socialinės paramos gavėjų skaičių ir išlaidas, bet nepadidino piniginės socialinės paramos efektyvumo. Todėl baigiamajame magistro darbe pasiūlytas piniginės socialinės paramos vertinimo modelis ir galimos tobulinimo kryptys. Taikant bendrą vertinimo modelį visuose savivaldybėse, ypač dabar, kai parama priskiriama savivaldybių funkcijai, būtų galima palyginti jų rodiklius, lengviau nustatyti, kada piniginė socialinė parama, ar kažkuri paramos rūšis skiriama neefektyviai ir teikti pasiūlymus dėl atitinkamos paramos rūšies įstatyminės bazės keitimo savivaldybių ar Lietuvos mastu. Be to, konkretizuotos racionalesnės piniginės socialinės paramos išteklių naudojimo priemonės, kurias įgyvendinus, teikiama gyventojams parama taptų efektyvesnė.

Raktiniai žodžiai: socialinė apsauga, piniginė socialinė parama, socialinės išmokos, piniginės socialinės paramos efektyvumas, darbo rinka.

Švėgždienė, R. (2015). Lithuanian Financial Social Assistance, its Effectiveness and Development Trends: University the second level of Economics program master thesis, the doc. dr. Rasa Balvočiūtė. Šiauliai University Department of Economics 79 p. (85 p.).

SUMMARY

This Master thesis analyses provided a monetary social assistance in Lithuania, its effectiveness, effects of participation in the labor market and possible improvement directions. In first part of the paper, analyses the concept of social assistance and its regulation, the concepts of monetary social assistance, methods of appointment and the influence of the population in the labor market, also monetary social assistance efficiency assessment methodology is presented. According to reviewed literature, in the second part of the paper performed analysis of monetary social assistance in Lithuania for 2007-2013 period. It was found, that social assistance in testing way appointed more funding than in categorical way, therefore in testing way appointed the main monetary allowance chantes can make a very significant impact on the effectiveness of system monetary support. Monetary social assistance effect of the population in the labor market was assess comparing wage with obtaining monetary social assistance. It was found that employed the minimum monthly wage income is slightly higher than the amount of monetary social assistance to indigent persons. Therefore in a small difference between the income received for the work and support for the poor, there is inactivity and unwillingness to work trap. The final results confirmed formulated hypothesis, that current system of income support in Lithuania does not encourage public participation in the labor market. In the third part of the paper assessed monetary social assistance effectiveness in 2011-2013 period. According to monetary social assistance aggregate indicators analysis and monetary social assistance restructuring of 2012-2015 period impact assessment, it was found that the country has reached only a fraction of their intended purpose, to say stabilized and reduced monetary social assistance recipients and expenditures but did not increase the effectiveness of monetary social assistance. Therefore, in this master thesis proposed monetary social support assessment model and the possible improvement directions. Using a common valuation model in all municipalities, especially now, when the social support function assigned to municipalities, would be able to compare their indicators, makes it easier to determine when monetary social assistance, or any type of social support is giving inefficient and propose suggestions for the respective type of social support legislative framework changes in municipalities or in Lithuania. Therefore, more concretely rational monetary social assistance resources usage ways, which realized social assistance would become more efficiency.

Key words: social security, monetary social support, social benefits, monetary social support efficiency, the labor market.

TURINYS

IVADAS	7
1. PINIGINĖS SOCIALINĖS PARAMOS TEORINIAI ASPEKTAI.....	9
1.1 Socialinės paramos samprata ir reglamentavimas	9
1.2 Piniginės socialinės paramos samprata ir jos teikimo būdai	12
1.2.1 Piniginė socialinė parama teikiama testavimo būdu.....	14
1.2.2 Piniginė socialinė parama teikiama kategoriniu būdu.....	19
1.3 Piniginės socialinės paramos poveikis gyventojų dalyvavimui darbo rinkoje	21
1.4 Piniginės socialinės paramos efektyvumas ir jo vertinimo kriterijai.....	24
2. PINIGINĖS SOCIALINĖS PARAMOS ANALIZĖ LIETUVOJE 2007-2013 M. LAIKOTARPIU.....	30
2.1 Piniginės socialinės paramos, jos efektyvumo tyrimo metodologija	30
2.2 Piniginės socialinės paramos ir jos struktūros pokyčių Lietuvoje analizė	34
2.2.1 Piniginė socialinė parama teikiama testavimo būdu.....	37
2.2.2 Piniginė socialinė parama teikiama kategoriniu būdu.....	44
2.3 Piniginės socialinės paramos poveikio gyventojų dalyvavimui darbo rinkoje analizė	48
2.3.1 Piniginė socialinė parama ir darbo pajamos	48
2.3.2 Piniginė socialinė parama ir paskatos dirbti	50
3. PINIGINĖS SOCIALINĖS PARAMOS EFEKTYVUMAS IR JOS TOBULINIMO KRYPTYS	57
3.1 Agreguoti piniginės socialinės paramos efektyvumo rodikliai	57
3.2 Piniginės socialinės paramos rūšių efektyvumo analizė pagal lygio, taiklumo ir darbo paskatų kriterijus.....	59
3.3 Piniginės socialinės paramos pertvarkos 2012-2015 m. poveikio vertinimas.....	62
3.4 Piniginės socialinės paramos tobulinimo kryptys	65
IŠVADOS.....	71
LITERATŪRA	74
PRIEDAI	79
1 priedas. Būsto ploto, karšto ir geriamojo vandens normatyvai kompensacijoms gauti	80
2 priedas. Dinamikos eilučių rodiklių formulės	81
3 priedas. Ekonominių ir socialinių rodiklių statistinė informacija.....	82
4 priedas. Iš savivaldybių biudžetų mokamų vienkartinį pašalpų socialiai remtiniams asmenims išlaidų struktūra 2007-2013 m.	83
5 priedas. Socialinės pašalpos apskaičiavimas dvejomis metodikomis	84
6 priedas. 1 vietos diplomo kopija.....	85

LENTELĖS

1.1 lentelė. Sąvokos „Piniginė socialinė parama“ interpretacijos	12
2.1 lentelė. Piniginės socialinės paramos efektyvumo ir rezultatyvumo formulės ir paaiškinimas	33
2.2 lentelė. Vienkartinių pašalpų socialiai remtiniams asmenims iš savivaldybių biudžetų dinamika Lietuvoje 2007-2013 m.	40
2.3 lentelė. Išmokų šeimų auginančių vaikus gavėjų bei išlaidų dinamika Lietuvoje 2007-2013 m.	44
2.4 lentelė. Visą darbo dieną dirbusiųjų darbo užmokesčio (pagal bruto) dydis 2010-2013 m. ...	48
2.5 lentelė. Piniginė socialinė parama 1-5 asmenų šeimai, suaugusieji nedirba	51
2.6 lentelė. Piniginė socialinė parama 1-5 asmenų šeimai, suaugusieji dirba	52
2.7 lentelė. Piniginė socialinė parama 1-5 asmenų šeimai, 1 suaugęs dirba ir gauna MMA	52
2.8 lentelė. Piniginė socialinė parama 1-5 asmenų šeimai, suaugusieji dirba už 400 Eur.	55
3.1 lentelė. Efektyvumo ir rezultatyvumo rodikliai.....	57
3.2 lentelė. Socialinės pašalpos gavėjų bei išlaidų pokytis 2011-2012 m. laikotarpiu.....	63

PAVEIKSLĖLIAI

1.1 pav. Piniginės socialinės paramos, teikiamos testavimo būdu, rūšys.....	14
1.2 pav. Piniginės socialinės paramos, teikiamos kategoriniu būdu, rūšys	19
1.3 pav. Piniginės socialinės paramos piniginių išmokų efektyvumo koeficientai	25
1.4 pav. Piniginės socialinės paramos piniginių išmokų rezultatyvumo koeficientai	26
2.1 pav. Piniginės socialinės paramos Lietuvoje analizės ir vertinimo etapai	31
2.2 pav. Piniginės socialinės paramos, teikiamos testavimo ir kategoriniu būdu struktūra 2007- 2013 m.	34
2.3 pav. Piniginės socialinės paramos išlaidų priklausančių nuo asmens pajamų pasiskirstymas 2013 metais	35
2.4 pav. Piniginės socialinės paramos išlaidų nepriklausančių nuo asmens pajamų pasiskirstymas 2013 metais	36
2.5 pav. Socialinės pašalpos gavėjų bei išlaidų dinamika Lietuvoje 2007-2013 m	37
2.6 pav. Gavėjų kompensacijoms už būsto šildymą ir išlaidas vandeniui bei išlaidų dinamika Lietuvoje 2007-2013 m.....	39
2.7 pav. Nemokamai maitinami moksleiviai ir išlaidų jų maitinimui dinamika 2007-2013 m.....	41
2.8 pav. Išmokos vaikui gavėjai ir išlaidos Lietuvoje 2007–2013 m.	42
2.9 pav. Laidojimo pašalpos gavėjai ir išlaidos Lietuvoje 2007-2013 m.....	47
2.10 pav. Nedarbo spąstų rodiklis Lietuvoje Europos sąjungoje kontekste 2007-2012 m.....	49
3.1 pav. Piniginės socialinės paramos efektyvumo vertinimo modelis.....	66

IVADAS

Temos aktualumas. Piniginės socialinės paramos administravimas ir efektyvumo paieška tapo aktuali po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo ir išliko svarbi iki šių dienų. Lietuvos socialinė politika pradėta formuoti tik 1991 m. Tada pradėti kurti socialinės paramos sistemos pagrindai, priimti įstatymai, numatytos įgyvendinimo priemonės, sukurtos vykdančios institucijos, o 1994 m. gegužės 9 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 360 patvirtintoje socialinės paramos koncepcijoje numatyta, kad socialinė parama yra tobulintina. Iki šiol socialinės paramos sistemos teisinė bazė yra labai dinamiška, įstatymai, jų pataisos ir papildymai, daromi kasmet ar net kelis kartus per metus.

2008 metais prasidėjusi globali ekonomikos krizė keliais kartais padidino piniginės socialinės paramos gavėjų skaičių ir išlaidas. Todėl per 2012-2015 m. vyko daug svarbių pasikeitimų piniginės socialinės paramos sistemoje. Kiekvienais metais buvo keičiamas piniginės socialinės paramos įstatymas, buvo ieškoma optimaliausio sprendimo. Siekiant socialiai teisingesnio piniginės socialinės paramos teikimo modelio, nuo 2012 m. pradėta įgyvendinti socialinės paramos sistemos reforma. Piniginė socialinė parama nepasiturintiems šalies gyventojams teikiama pagal du modelius: kaip valstybinė ir kaip savarankiška savivaldybių funkcija penkiose bandomosiose (Akmenės, Radviliškio, Raseinių, Panevėžio ir Šilalės rajonų) savivaldybėse. Todėl labai svarbu nustatyti piniginės socialinės paramos sistemos pertvarkos tinkamumą, efektyvumą ir naudingumą bei įvertinti piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams teikimo vykdant savarankiškąją savivaldybių funkciją įgyvendinimo perspektyvas visose savivaldybėse.

Dar viena šio darbo temos aktualumo priežastis ta, kad Lietuvoje žmonės gaunantys minimalų ar net mažesnę už minimalų darbo atlyginimą (jei dirbama ne pilną darbo dieną) dažniausiai netekę, ar išvis neturintys darbo pasirenka būti bedarbiais ir gauti socialinę paramą, kompensacijas, nei grįžti į darbo rinką. Taigi, Lietuvoje kaip ir kitose Europos šalyse socialinių išmokų taiklumo, lygio ir darbo paskatų užtikrinimas yra ypač sudėtingas uždavinys, todėl būtina racionali socialinių išmokų teikimo sistema.

Tyrimo problema: socialinės paramos išmokos padidina nepasiturinčių žmonių pajamas, kartu sumažindamos gyventojų pajamų skirtumus. Kita vertus, dosnios ir lengvai skiriamos piniginės socialinės išmokos neskatina jų gavėjų ieškoti darbo arba imtis mažai apmokamų darbų. Taigi, šio darbo problema būtų numatyti kokiais kriterijais reikėtų vadovautis, kad socialinių išmokų teikimas būtų efektyviausias.

Tyrimo objektas: Lietuvos piniginė socialinė parama.

Tikslas: atlikti piniginės socialinės paramos Lietuvoje analizę ir vertinimą, bei pateikti tobulinimo kryptis.

Uždaviniai:

1. pateikti piniginės socialinės paramos sampratą, teikimo būdus, principus, efektyvumo vertinimo modelius;
2. atlikti piniginės socialinės paramos analizę Lietuvoje 2007-2013 m. laikotarpiu ir nustatyti jos poveikį gyventojų darbo paskatoms;
3. įvertinti piniginės socialinės paramos efektyvumą ir išsiaiškinti kriterijus, kuriais vadovaujantis parama būtų teikiama efektyviau;
4. pasiūlyti piniginės socialinės paramos vertinimo modelį ir tobulinimo kryptis.

Hipotezė: Lietuvos piniginės socialinės paramos sistema neskatina gyventojų dalyvavimo darbo rinkoje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas, lyginamoji analizė, statistinių duomenų grupavimas ir klasifikavimas, duomenų sisteminimas ir apibendrinimas bei jų grafinis vaizdavimas, struktūrinė, dinaminė analizė, vidurkiai. Socialinės paramos efektyvumui įvertinti naudoti agreguoti išmokų efektyvumo ir rezultatyvumo koeficientai, lygio, taiklumo ir darbo paskatų kriterijai, bei atlikta lyginamoji atvejo analizė ir modeliavimas.

Darbo struktūra: baigiamąjį magistro darbą sudaro trys pagrindinės dalys. Pirmoji magistro darbo dalis konceptualioji, joje atskleidžiama Lietuvos socialinės apsaugos sistema, jos struktūra. Detaliau aptariamos piniginės socialinės išmokos, jų principai, teikimo sąlygos, finansavimo būdai, analizuojama socialinių išmokų paskirtis socialinės apsaugos sistemoje. Aptariamos darbe naudojamos socialinių išmokų efektyvumo vertinimo metodikos. Antroji dalis tiriamojo pobūdžio, joje atliekama Lietuvoje teikiamos piniginės socialinės paramos analizė 2007–2013 m. Išanalizuota piniginės socialinės paramos ir jos rūšių struktūra, dinamika bei poveikis gyventojų dalyvavimui darbo rinkoje. Trečioji darbo dalis konstruktyvioji, joje apskaičiuojami agreguoti socialinių išmokų efektyvumo rodikliai ir įvertinami vertinimo kriterijai, nustatytas Lietuvoje teikiamų socialinių išmokų efektyvumas ir neefektyvumo priežastys. Remiantis gautais rezultatais sudaromas piniginės socialinės paramos efektyvumo vertinimo modelis ir pateikiamos tobulinimo kryptys.

Tyrimo rezultatų sklaida: 15-oje tarptautinėje studentų mokslo darbų konferencijoje „Ekonomikos ir vadybos aktualijos“ 2015 m. balandžio 17 d. buvo skaitytas pranešimas tema – „Lietuvos piniginė socialinė parama, jos efektyvumas ir tobulinimo kryptys“. Laimėta 1 vieta. Pridedama diplomo kopija.

1. PINIGINĖS SOCIALINĖS PARAMOS TEORINIAI ASPEKTAI

Vienas iš valstybės gerovės prioritetų - yra vykdyti kryptingą ir sistemišką socialinės apsaugos politiką ir sudaryti būtiniausias gyvenimo sąlygas asmenims (šeimoms), kurių darbo, socialinio draudimo ir kitokios pajamos dėl objektyvių, nuo jų nepriklausančių priežasčių yra nepakankamos, kad jie (jos) galėtų pasirūpinti savimi. Todėl labai svarbi valstybės socialinės apsaugos sudedamoji dalis – socialinė parama. Socialinė parama siekia užtikrinti žmonių saugumą valstybėje ir paramą esant poreikiui. Šiame skyriuje aptariama socialinės paramos samprata, rūšys, teikimo principai, piniginės socialinės paramos skyrimo būdai, poveikis gyventojų dalyvavimui darbo rinkoje ir pateikiami išmokų efektyvumo vertinimo modeliai.

1.1 Socialinės paramos samprata ir reglamentavimas

Socialinės paramos teikimas žmonėms, gyvenantiems nepritekliuje, visada buvo laikomas valstybės pareiga. Tam tikslui valstybinės įstaigos iš pradžių kūrė valstybines labdaros organizacijas, kurios rūpinosi skurdą patiriančiais gyventojais. Lietuvos socialinė politika pradėta formuoti tik po nepriklausomybės atkūrimo 1991 m. Tada pradėti kurti socialinės paramos sistemos pagrindai, priimti įstatymai, numatytos įgyvendinimo priemonės, sukurtos vykdančios institucijos (Guogis, 2002). 1994 m. gegužės 9 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 360 patvirtintoje socialinės paramos koncepcijoje numatyta, kad socialinė parama yra tobulintina, todėl socialinės paramos sistemos teisinė bazė ir yra labai dinamiška. Įstatymų ir kitų norminių aktų nuostatos dėl paramos gavėjų grupės apibrėžimo, paramos gavimo sąlygų yra nuolat griežtinamos ir tikslinamos, siekiant užtikrinti paramos efektyvumą.

Socialinė parama – mokama pašalpa, skirta padidinti pajamas asmenims iki įstatymais nustatyto lygio (Canada Revenue Agency, 2014). Socialinės paramos tikslas - suteikti trumpalaikę pagalbą asmeniui (šeimai), kai jis ar ji patenka į tam tikrą socialinę riziką. T. Medaiskis, L. Biliūnaitė ir kt. (2005) teigia, kad pagrindinė socialinės paramos nuostata yra ta, kad socialinė parama negali žmogui užtikrinti ilgalaikio ekonominio ir socialinio saugumo – ji tik padeda jam išgyventi ekstremaliomis sąlygomis. Dabartinėmis rinkos ekonomikos sąlygomis, valstybė socialinę paramą teikia tik siekdama sudaryti būtiniausias gyvenimo sąlygas tiems asmenims, kurių darbo, socialinio draudimo ir kitokios pajamos dėl objektyvių, nuo jų nepriklausančių priežasčių, yra nepakankamos, kad galėtų pasirūpinti savimi (Tartilas, 2005). Austrijos federalinė ministerija (2012) prideda, kad Vyriausybė jaučia atsakomybę prieš savo piliečius, todėl buvo sukurta socialinė parama, kuri skirta padėti žmonėms kritinėse situacijose. R. Lazutka (2001) cit. tarptautinės darbo organizacijos pasiūlytą socialinės paramos apibrėžimą: „tai parama, kurią visuomenė, naudodama įvairias priemones, teikia savo nariams, nuo ekonominių ir socialinių nelaimių“. Lietuvos darbo

birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2012) patikslina, kad socialinė parama tik laikina materialinė parama asmenims, turintiems finansinių sunkumų, o socialinių paslaugų 2000 m. katalogo patvirtinime (2000) dar papildoma, kad pagalba yra teikiama pinigais arba natūra asmenims, kurie neturi išteklių būtiniesiems poreikiams patenkinti. Autorės manymu, tiksliausias ir visa apimantis apibrėžimas yra pateikiamas Vokietijos federalinės sveikatos stebėsenos akte (2013), socialinė parama – tai valstybės pagalba asmenims esant ypatingoms aplinkybėms gyvenime. Socialinė parama yra skirta užtikrinti gavėjų orumą ir jei įmanoma leisti jiems gyventi nepriklausomiems nuo šios pagalbos ateityje. Socialinė pagalba pragyvenimo išlaidoms padengti, teikiama pagal fiksuotus tarifus (standartinius tarifus). Ypatingos situacijos yra šalinamos teikiant socialinę paramą (parama ligos, negalios, nėštumo, motinystės atveju, kuriant arba saugant gyvenimo pagrindus ir pagalba įveikti konkrečias socialines problemas).

Socialinė parama yra viena pagrindinių socialinių garantų valstybėje, kuri užtikrina nepasiturinčių gyventojų ekonominę gerovę. Todėl svarbu pirmiausia išsiaiškinti socialinės paramos teikimo principus ir rūšis, kurios yra įteisintos Lietuvos įstatymuose ir kituose teisės dokumentuose. LR konstitucijos 39 straipsnyje (2007) įtvirtinta nuostata „Valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą“. Taigi, parama šeimoms ištiktoms problemų, su kuriomis jos pačios neišgali susidoroti, įtvirtinta pagrindiniame mūsų šalies įstatyme, tuo pačiu pabrėžiant ypatingą paramos reikšmę šeimoms, reikalingoms pagalbos.

Socialinė parama nėra suvokiama vien tik kaip valstybinių institucijų funkcija, bet apjungia žymiai platesnį sektorių: visuomenę, bendruomenę, šeimą, gimines, kaimynus, draugus ir kt. Todėl, socialinę paramą gali teikti ne tik valstybė. Nevalstybinė socialinė parama teikiama savanoriškai ir dėl to yra pranašesnė už valstybinę, tačiau jos nepakanka. Nevalstybinė socialinė parama priklauso tiek nuo jos organizatorių iniciatyvos, tiek nuo veiklos sąlygų, todėl valstybė turi rūpintis, kad šios sąlygos būtų kuo palankesnės, tuo palengvindama sau socialinės paramos problemų sprendimą. Teikiama parama turi kuo tiksliau atitikti remiamo asmens poreikius nepriklausomai nuo jo politinių, religinių pažiūrų, tautybės ir socialinės padėties. T. Medaiskis (2012) teigia, kad socialinė parama remiasi poreikio principu, o jos priemonėmis užtikrinama, kad kiekvienas asmuo (šeima), kuris neturi pakankamai lėšų pragyvenimui ir kuris negali gauti tokių lėšų savo pastangomis ar iš kitų šaltinių, gautų reikiamą paramą. Taip pat reikia pabrėžti, kad, būtent, socialinė parama padeda mažinti skurdą šalyje ir taip pagerina visos šalies socialinius rodiklius (Center on Budget and Policy Priorities, 2013). Autorės manymu socialinė parama turėtų būti teikiama taip, kad būtų stiprinamas pačių žmonių aktyvumas, noras dirbti, taupyti, bei atsakomybė už save ir savo šeimą, o ne sudarytų prielaidas tapti nuolatiniu paramos gavėju. Norint, kad būtų pasiekti šie tikslai reikėtų vadovautis B. Schulte (2001) suformuluotais „idealiomis“ socialinės paramos principais: universalumo, teisės į

išmokas, subsidiarumo, papildomos paramos, integracijos į kitas socialinės apsaugos sistemas palaikymo, skatinimo dirbti ir išimčių numatymo, užbaigtumo, optimalaus socialinės paramos administravimo, centralizacijos ir nacionalinio įteisinimo, centralizuoto finansavimo, decentralizuoto administravimo.

Socialinės paramos teikimo būdai yra šie: socialinės paslaugos ir socialinė globa; pašalpos ir piniginės išmokos; šalpa daiktais. G. Matačiūnienė (2014) socialinės paramos struktūrą skiria į dvi dalis:

1) socialinės paslaugos – tai pagalbos asmenims suteikimas įvairiomis nepiniginėmis formomis (Socialinis paslaugų..., 2000). LR socialinių paslaugų įstatymas (2006) papildo, kad socialinės paslaugos yra paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimoms) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. M. Išoraitė (2007) ir A. Petrauskas (2011) išskiria tokius socialių paslaugų tikslus: užtikrinti asmenų gyvybinius poreikius, kai jie patys nepajėgūs savarankiškai to pasiekti, atkurti žmogaus gebėjimą savarankiškai funkcionuoti visuomenėje bei teikti socialines paslaugas norint sustabdyti problemas. V. Jasevičius (2005) dar prideda, kad jos skirtos įvairaus amžiaus ir įvairių socialinių grupių žmonėms. Autorė pritaria H. Husock (2013) nuomonei, kad socialinės paslaugos gali daryti didesnę įtaką paramos gavėjui, nei pinigine pagalba. Asmenys teikiantys socialines paslaugas, turėtų stengtis padėti kiekvienam gavėjui individualiai, atsižvelgiant į esamą situaciją;

2) pinigine parama šeimai ar asmeniui daugiausiai teikiama pašalpomis arba kompensuojant tam tikras išlaidas (Jasevičius, 2005). Paramos pinigais trūkumas yra tas, kad pinigai gali būti panaudoti įvairiems tikslams, taip pat ir alkoholiui ar narkotikams pirkti (Pieters, 1998). Socialinės paramos išmokoms ir kitiems teisės aktų nustatytiems dydžiams apibrėžti ir apskaičiuoti naudojamas rodiklis – bazinė socialinė išmoka (BSI) (BSI dydis yra tapatus ir lygus anksčiau naudojamam minimaliojo gyvenimo lygio (MGL) rodikliui). Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu (2008) nustatytas 37,65 Eur MGL dydis.

Apibendrinant šiame poskyryje pateiktą informaciją, galima teigti, kad socialinės paramos apibrėžimas yra gan platus. Todėl polemizuojant su įvairiais autoriais, darbo autorė pateikia savą sukonkretintą socialinės paramos apibrėžimą: *socialinė parama* – paslaugos ar sistema, teikianti išmokas asmenims, turintiems mažas pajamas ar teisę į paramą. Socialinę paramą reglamentuojanti teisinė normatyvinė bazė nuolat tikslinama, koreguojama, atsižvelgiant į ekonominę padėtį, šeimų gyvenimo lygį ir siekiant palaikyti bei skatinti paramos gavėjų darbinę motyvaciją. Norint, kad būtų stiprinamas pačių žmonių aktyvumas, noras dirbti, bei atsakomybė už save ir savo šeimą, reikėtų teikiant socialinę paramą laikytis suformuluotų „idealių“ socialinės paramos principų. Be to, apibendrinant pateiktą informaciją, galima teigti, kad socialinę paramą sudaro: pinigine socialinė

parama (socialinės išmokos) ir socialinės paslaugos. Socialinės išmokos skiriasi nuo socialinių paslaugų tuo, kad tai pagalba teikiama asmenims pinigine forma. Šiame darbe bus nagrinėjama tik viena Lietuvos socialinės paramos rūšių – piniginė socialinė parama.

1.2 Piniginės socialinės paramos samprata ir jos teikimo būdai

Piniginė socialinė parama patenka į kelias aplinkas: teisinę, socialinę ir ekonominę. Lietuvoje pagrindinės piniginės socialinės paramos nuostatos yra pateiktos LR piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams Nr. 73-3352 (2003) ir LR piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo Nr. 9-1675 4,8,10,12,21 ir 23 straipsnių pakeitime (2014). Šio įstatymo paskirtis - įvertinus nepasiturinčių šeimų ir vienų gyvenančių asmenų turtą ir pajamas, kai suaugę šeimos nariai ir vieni gyvenantys asmenys yra išnaudoję visas kitų pajamų gavimo galimybes, nustatyti valstybės teikiamos piniginės socialinės paramos dydį ir teikimo sąlygas, gavėjų teises ir pareigas, finansavimo šaltinius.

Svarbu pažymėti, kad socialinė parama realizuojama ir įgyvendinama vietos savivaldos institucijų lygmenyje. Piniginės socialinės paramos tikslas yra suteikti trumpalaikę pagalbą asmeniui ar šeimai, kai jis ar ji patenka į tam tikrą socialinę riziką (Čerkauskaitė, 2005).

1.1 lentelė

Sąvokos „Piniginė socialinė parama“ interpretacijos

Autorius, metai	Įvairios piniginės socialinės paramos apibrėžimo formos
Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gegužės 9 d. nutarime Nr. 360 „Dėl Socialinės paramos koncepcijos, 1994	Piniginė socialinė parama – tai socialinės ekonominės, teisinės ir organizacinės priemonės, kuriomis siekiama sudaryti būtiniausias gyvenimo sąlygas asmenims (šeimoms), kurių darbo, socialinio draudimo ir kitokios pajamos dėl objektyvių, nuo jų nepriklausančių priežasčių yra nepakankamos, kad jie (jos) galėtų pasirūpinti savimi.
Socialinės apsaugos terminų ..., 1999	Piniginė socialinė parama yra viena iš socialinės paramos sudedamųjų dalių. Tai pagalba, teikiama pinigais asmenims, kurie neturi išteklių būtiesiems poreikiams patenkinti.
R. Čerkauskaitė, 2005 ir V. Karpuškievė, 2002	Piniginės socialinės paramos išmokos – tai vienas iš socialinės-ekonominės sistemos elementų, kuriam būdingi tarpusavio ryšiai ir sąveika su kitais sistemos elementais.
LR piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatyme, 2003	Piniginė socialinė parama nepasiturintiems gyventojams gali būti teikiama kaip: socialinė pašalpa ir (ar) būsto šildymo išlaidų, geriamojo vandens išlaidų ir karšto vandens išlaidų kompensacijos.
LR piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas 2003 m. liepos 1 d. Nr. 73-3352 Vilnius, 2003	Piniginė socialinė parama nepasiturintiems gyventojams – pinigine ar nepigicine formomis teikiama parama nepasiturintiems gyventojams šio įstatymo nustatyta tvarka.
L. Šukienė, 2006	Piniginė socialinė parama – valstybės įteisintos periodinės piniginės išmokos (socialinė pašalpa) mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) ir būsto šildymo išlaidų, išlaidų šaltam vandeniui bei nuotėkoms ir išlaidų karštam vandeniui kompensacijos.

Lentelės tęsinys kitame puslapyje.

Autorius, metai	Įvairios piniginės socialinės paramos apibrėžimo formos
National Accounts ..., 2009	Piniginė socialinė parama – tai einamieji pervedimai namų ūkiams pinigais arba natūra, siekiant padėti asmenims atsidūrusiems kritinėse situacijose, pavyzdžiui, ligos, nedarbo, motinystės, išėjimo į pensiją ir panašiais atvejais, kurie gali neigiamai paveikti namų ūkių gerovę ar sumažinti jų pajamas.
L. Pruša, 2009	Piniginė socialinė parama apibrėžiama, kaip valstybės paramos programa (finansinė parama) specialioms gyventojų grupėms – ypač šeimoms su vaikais – siekiant pagrindinio tikslo – neleisti šiems žmonėms nukristi žemiau skurdo lygio.
V. Tiažkijus, 2010	Piniginė socialinė parama - tai įstatymų nustatytos piniginės išmokos, skiriamos mažas pajamas gaunantiems asmenims, įvertinus jų pajamas ir turtą, taip pat įstatymų nustatytiems asmenims be tokio įvertinimo. Įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka piniginei socialinei paramai gali būti pakeičiama socialinėmis paslaugomis arba parama natūra.
K. Mickevičienė, 2011	Piniginė parama – tai socialinės išmokos (pašalpos) skiriamos pagal tam tikras kategorijas, pavyzdžiui, išmokos asmenims ir šeimoms, testuojant jų pajamas arba pašalpos atskiroms žmonių grupėms, kurių pajamos yra mažesnės už nustatytas valstybės remiamas pajamas.
R. Ripkevičiūtė, 2012	Piniginė socialinė parama, tai yra pašalpos šeimai, laidojimo pašalpa, socialinė pašalpa, šildymo išlaidų kompensacijos bei kitos kompensacijos (transporto, ryšių ir kt.). Piniginė socialinė parama daugiausia teikiama pašalpomis arba kompensuojant tam tikras išlaidas.
R. Lazutka, 2014	Piniginė socialinė parama - tai pašalpa skiriama nepasiturintiems šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims, kurių pajamos vienam asmeniui mažesnės už Valstybės remiamas pajamas (VRP).
Europos komisija, 2015	Piniginė socialinė parama, tai nepasiturintiems gyventojams mokama socialinė pašalpa, garantuojanti minimalias lėšas pagrindiniams fiziologiniams poreikiams (išlaidoms maistui, drabužiams) tenkinti, ir teikiamos būsto šildymo išlaidų, išlaidų karštam bei geriamajam vandeniui kompensacijos (toliau - kompensacijos), skirtos būsto išlaikymo išlaidoms iš dalies padengti.
Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2015	Piniginė socialinė parama turi padėti tenkinti būtiniausius poreikius tiems žmonėms, kurių gaunamos pajamos yra nepakankamos, o gebėjimas pasirūpinti savimi dėl objektyvių, nuo jų nepriklausančių priežasčių yra ribotas.
Slovakijos Respublikos darbo ir socialinės apsaugos ministerija, 2015	Vadovaujantis socialinės apsaugos aktu, piniginei socialinei paramai suteikiama asmenims, patenkinti jų minimalius, būtiniausius poreikius, suteikiant piniginę sumą, kuri užtikrintų jų pragyvenimą.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis lentelėje nurodytais autoriais

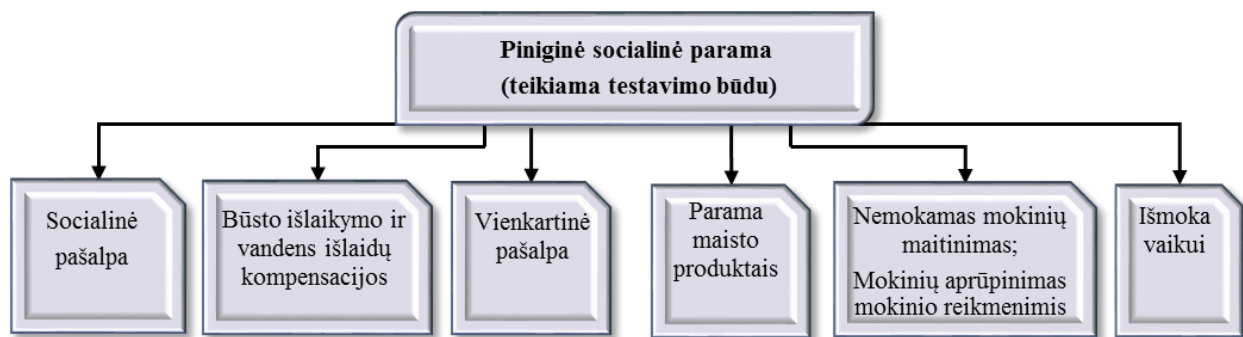
Išanalizavus daugelio Lietuvos ir užsienio autorių piniginės socialinės paramos sampratą (žr. 1.1 lent.), darbo autorė mano, kad geriausiai piniginei socialinei paramai atspindėta L. Prušos (2009) apibrėžime ir pridėda, kad šiuo atžvilgiu socialinės išmokos valstybėje atlieka dvi užduotis. Pirma, šeimoms, turinčioms mažas pajamas, mokama piniginei socialinei paramai (ši užduotis turi prevencinį efektą prieš skurdą) ir antra, socialinių išmokų sistema aprūpina šeimas, atsidūrusias ypatingose situacijose. T. Medaiskis (2012) išskiria piniginės socialinės paramos šeimai ar asmeniui teikiamus du būdus: testavimo ir kategorinį. Pasak M. Čok, I. Urban, M. Verbič (2012), testuojamomis socialinėmis išmokomis yra siekiama padėti nepasiturintiems asmenims, namų ūkiams, o kategorinėmis išmokomis papildomos namų ūkių pajamos ypatingose situacijose, nepriklausomai nuo turimų pajamų.

1.2.1 Piniginė socialinė parama teikiama testavimo būdu

Piniginė socialinė parama teikiama testavimo būdu nepasiturintiems asmenims (šeimoms), įvertina jų turtą ir pajamas. Pajamos uždirbtos ar neuždirbtos negali viršyti leistino nustatyto dydžio, o jei viršija normą, tai finansinė parama yra neteikiama. Lietuvoje kaip ir kitose Europos šalyse piniginės socialinės paramos taiklumo užtikrinimas yra ypač sudėtingas uždavinys dėl didelio neformalaus (šešėlinio) darbo rinkos sektoriaus, kas žymiai apsunkina pajamų testavimą, nes potencialūs gavėjai nenori nurodyti pajamų, nuo kurių jie nemoka mokesčių ir socialinio draudimo įmokų (Ringold, Kasek, 2007). Tačiau Lietuva laikoma viena iš tų šalių, kurios deda ypatingas pastangas, siekiant pagerinti socialinių pašalpų skyrimo mechanizmą.

Pasak S. Kuivalainen (2004), jei išmokos skiriamos remiantis šeimos pajamomis, tai išmokas gauna patys skurdžiausi gyventojai, o Vyriausybės išipareigojimai – labai menki. Baltimorės miesto laikinosios piniginės socialinės paramos programoje teigiama, jog norint, kad socialinė parama būtų 100 proc. efektyvi, reikia ištirti visas socialinės paramos narių pajamas ir turtą (Baltimore Country Maryland, 2012). Pasak L. Capellari, S. P. Jenkins (2009) socialinės paramos išmokos skiriamos pajamų patikrinimo pagrindu, vadinamos socialinio aprūpinimo išmokomis. Šios išmokos orientuotos į pakankamų pajamų palaikymą. R. Lazutka, A. Poviliūnas (2009) priduria, kad socialinės išmokos skiriamos asmenims tik įvertinus jų disponuojamas pajamas ir turimą turtą. Asmenys ar šeimos gali gauti socialinės paramos išmokas, jei gauna mažai pajamų, neturi pakankamai turto, turi darbą arba yra registruoti kaip bedarbiai, arba dėl išėjimo į pensiją, blogos sveikatos, studijų, vaiko ar suaugusio šeimos nario priežiūros.

Įstatymu įtvirtintos dvi pagrindinės piniginės socialinės paramos rūšys: socialinė pašalpa ir būsto šildymo išlaidų, geriamojo vandens išlaidų ir karšto vandens išlaidų kompensacijos (LR Seimas piniginės..., 2012). Tačiau darbo autorė siūlo išskirti ne dvi, bet šešias piniginės socialinės paramos rūšis, kurios yra teikiamos testavimo būdu (žr. 1.1 pav.).

1.1 pav. Piniginės socialinės paramos, teikiamos testavimo būdu, rūšys

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2011-2012 metų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialiniu pranešimu (2012) ir SADM įsakymu dėl Europos pagalbos labiausiai skurstantiems asmenims fondo projektų, finansuojamų pagal laikinąją tvarką, antrojo finansavimo sąlygų aprašo patvirtinimo Nr. A1-367 (2014).

Socialinė pašalpa (žr. 1.1 pav.) yra mokama nuo 1995 m. sausio 1 d. šeimoms, kurių pajamos mažesnės už VRP. Dėl 2008 m. prasidėjusios pasaulinės finansų krizės, kuri palietė ir visą Europą, socialinės pašalpos poreikis augo. 2012 m. siekiant sustabdyti ir sumažinti piniginės paramos gavėjų skaičių ir išlaidas, buvo pradėta įgyvendinti piniginės socialinės paramos nepasiturintiems asmenims reforma. Penkiose eksperimentinėse savivaldybėse (Akmenės, Radviliškio, Raseinių, Panevėžio ir Šilalės rajonų) piniginė socialinė parama nepasiturintiems šalies gyventojams buvo teikiama pagal du modelius: kaip valstybinė ir kaip savarankiška savivaldybių funkcija savivaldybėse (Krankalis, Damskytė, 2012). Taip siekiama sumažinti socialinės paramos sąnaudas, paliekant socialinės paramos administravimą vietos savivaldos institucijoms. Savarankiškas funkcijas vykdančios savivaldybės privalo kartu su seniūnijomis, bendruomenėmis ir nevyriausybėmis organizacijomis išsiaiškinti, kuriems asmenims socialinė parama tikrai reikalinga. Pasak Europos komisijos (2014) atsižvelgiant į bandomųjų savivaldybių piniginės socialinės paramos teikimo gerąją praktiką ir rezultatus vykdant savarankiškąją savivaldybių funkciją, 2013 m. priimti Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo pakeitimai, kuriais sudarytas teisinis pagrindas nuo 2014 m. sausio 1 d. ir kitoms 55 savivaldybėms socialinę pašalpą teikti vykdant savarankiškąją savivaldybių funkciją. Be to, priimta pataisa, kad įvertinusi gyvenimo sąlygas, savivaldybės administracija turi teisę skirti socialinę pašalpą, kai asmenys atitinka įstatyme nustatytus reikalavimus, tačiau jų pajamos viršija VRP dydį, lygų 102 Eur, ne daugiau kaip 20 proc. Šia reforma siekiama:

- didinti piniginės socialinės paramos tikslumą ir veiksmingumą;
- mažinti piktnaudžiavimo pinigine socialine parama galimybes;
- skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą;
- aktyvinti vietos bendruomenes;
- sudaryti sąlygas efektyviau ir socialiai teisingiau teikti socialinę pašalpą;
- mažinti gyventojų ilgalaikę priklausomybę nuo piniginės socialinės paramos (Marijampolės savivaldybė, 2014).

Po šios reformos galima rasti naują socialinės pašalpos apibrėžimą. Socialinė pašalpa – tai savivaldybių mokama piniginė parama nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims, jeigu kreipimosi metu atitinka Lietuvos Respublikos socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatyme numatytus reikalavimus (Vilkaviškio rajono savivaldybė, 2014). Socialinė pašalpa šeimai mokama tris mėnesius, pradedant tuo mėnesiu, kada šeima dėl šios pašalpos kreipėsi, jei kreipimosi metu šeimos nariai turėjo teisę gauti socialinę pašalpą. Po 3 mėnesių šeima dėl socialinės pašalpos turi kreiptis iš naujo. Bendrai gyvenantys asmenys arba vienas gyvenantis asmuo turi teisę į socialinę pašalpą, jeigu kreipimosi dėl socialinės pašalpos metu atitinka visus nurodytus reikalavimus (Vilniaus r. sav., 2013):

1. Bendrai gyvenančių asmenų arba vieno asmens nuosavybės teise turimo turto vertė neviršija turto vertės normatyvo.

2. Pajamos yra mažesnės už VRP bendrai gyvenantiems asmenims arba vienam gyvenančiam asmeniui.

3. Kiekvienas vyresnis kaip 18 metų bendrai gyvenantis asmuo, vienas gyvenantis asmuo arba vaikas (įvaikis) nuo 16 iki 18 metų atitinka teisės aktų nustatytas sąlygas, kurioms esant bendrai gyvenantys asmenys arba vienas gyvenantis asmuo turi teisę į socialinę pašalpą.

Iki 2015 m. socialinės pašalpos dydis buvo 90 procentų skirtumo tarp VRP ir šeimos ar vieno gyvenančio asmens pajamų per mėnesį. Tačiau toks pašalpų dydžio apskaičiavimas buvo kritikuojamas dėl neigiamo poveikio įsidarbinimui. Pasak M. E. Grosh, Del. C. Ninno, E. Tesliuc (2008) taikant tokią tvarką, neigiamas efektas dar labiau sustiprėja, jei pašalpos yra santykinai didelės (didesnės arba panašios į tas pajamas, kurias galėtų uždirbti paramos gavėjai) arba jei šalyje yra platus šešėlinės ekonomikos sektorius.

Pasak LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2015) nuo 2015 m. socialinės pašalpos dydį sudaro:

- pirmam bendrai gyvenančiam asmeniui – 100 procentų skirtumo tarp VRP dydžio viename iš bendrai gyvenančių asmenų ir vidutinių bendrai gyvenančių asmenų pajamų viename iš bendrai gyvenančių asmenų per mėnesį;
- antram bendrai gyvenančiam asmeniui – 80 procentų skirtumo tarp VRP dydžio viename iš bendrai gyvenančių asmenų ir vidutinių bendrai gyvenančių asmenų pajamų viename iš bendrai gyvenančių asmenų per mėnesį;
- trečiam ir paskesniems bendrai gyvenantiems asmenims – 70 procentų skirtumo tarp VRP dydžio viename iš bendrai gyvenančių asmenų ir vidutinių bendrai gyvenančių asmenų pajamų viename iš bendrai gyvenančių asmenų per mėnesį.

K. Mickevičienė (2011) atlikusi skaičiavimus, taikant skirtingas kompensavimo normas, nustatė, kad sumažinus pajamų kompensavimo normą, padidėtų paskatos dirbti, nes šeimos pajamos dirbant būtų didesnės nei gaunant tik socialinę pašalpą. Tokios socialinės paramos teikimo sąlygos skatintų užimtumą, o ne kurtų priklausomybę nuo įvairių paramos formų, o didėjant užimtumui mažėtų ir piniginės socialinės paramos poreikis.

Gyvenamąją vietą būste deklaravę arba būstą nuomojantys bendrai gyvenantys asmenys arba vienas gyvenantis asmuo turi teisę į *būsto išlaikymo ir vandens išlaidų kompensacijas*, kurios taip pat mokamos testavimo būdu (žr. 1.1 pav.). Tačiau kreipimosi dėl kompensacijų metu turi atitikti visus reikalavimus (Seimo pranešimas ..., 2012):

1. Bendrai gyvenančių asmenų arba vieno gyvenančio asmens nuosavybės teise turimo turto vertė neviršija turto vertės normatyvo.

2. Kiekvienas vyresnis kaip 18 metų bendrai gyvenantis asmuo, vienas gyvenantis asmuo arba vaikas (įvaikis) nuo 16 iki 18 metų atitinka bent vieną iš piniginei socialinei paramai gauti nurodytų sąlygų.

3. Įsiskolinusieji už būsto šildymą ir (ar) karštą vandenį, ir (ar) geriamąjį vandenį su energijos, kuro, vandens tiekėjais yra sudarę sutartį (sutartis) dėl dalies skolos apmokėjimo, kas mėnesį grąžinant ne daugiau kaip 20 procentų bendrai gyvenančių asmenų arba vieno gyvenančio asmens pajamų, arba teismas yra priteisęs apmokėti skolą.

LR piniginės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) kompensacijoms gauti yra nustatyti normatyvai, kurie pateikti 1 priede. Be to, bendrai gyvenantiems asmenims arba vienam gyvenančiam asmeniui kompensacijos skiriamos, jeigu laikotarpiu, už kurį kompensacijos apskaičiuojamos:

1. Geriamojo vandens, kurio kiekis ne didesnis už nustatytą normatyvą, išlaidos viršija 2 procentus bendrai gyvenančių asmenų arba vieno gyvenančio asmens pajamų.

2. Karšto vandens, kurio kiekis ir atskirų energijos ar kuro rūšių sąnaudos karštam vandeniui ne didesni už nustatytus normatyvus, išlaidos viršija 5 procentus bendrai gyvenančių asmenų arba vieno asmens pajamų (LR socialinės apsaugos..., 2015).

Kompensacijos už būsto šildymą yra dalinės, t. y. dalis mokesčio už šildymą yra padengiama valstybės, o kita dalis apmokama iš asmeninių lėšų. Nuo 2004 m. numatyta, kad paramą gaunantis asmuo už būsto šildymą moka ne daugiau kaip 20 proc. skirtumo tarp gaunamų pajamų ir VRP šeimai (asmeniui) (iki 2004 m. tai sudarė 25 proc.). Šie ir 1 priede pateikti normatyvai bus naudojami lyginamajai atvejo analizei (2.3.1 poskyriui). Pasak M. Zajankausko (2009) būsto šildymo, šalto bei karšto vandens kompensacijos teikiamos pinigais arba pervedant, apskaičiuotų kompensacijų sumą, į energiją, šaltą bei karštą vandenį tiekiančių įmonių sąskaitas.

Kaip ir socialinė pašalpa, taip ir būsto šildymo, šalto bei karšto vandens kompensacijos tik nuo 2015 m. sausio 1 d. perduotos savivaldybėms vykdant savarankiškąją funkciją. Pasak premjero A. Butkevičiaus (2014) naujų funkcijų perdavimu savivaldybės yra suinteresuotos pačios, ir jos geriau galėtų paskirstyti lėšas tiems žmonėms, kuriems iš tikrųjų to reikia.

Vienkartinė pašalpa pasak Vilniaus miesto tarybos (2011), gali būti iki 2 BSI. Skirta šeimoms ir asmenims, atsidūrusiems sunkioje materialinėje situacijoje, įvykus nelaimei, padariusiai žalą turtui ar sveikatai arba dėl asmens sveikatos sutrikimų, jeigu šeimai (asmeniui) nepakanka valstybės teikiamos socialinės paramos. Vienkartinė pašalpa gali būti skiriama, kai vidutinės pajamos vienam šeimos nariui neviršija 1,5 VRP dydžio, o vienam gyvenančiam asmeniui – 2 VRP dydžio, šiais atvejais: įvykus nelaimei, padariusiai žalą šeimos (vieno gyvenančio asmens) turtui, sveikatai; būtinos kelionės į savo gyvenamosios vietos savivaldybę bilietui nupirkti; įsigyti būtinų vaistų (pagal gydytojų išduotus galiojančius receptus) ar apmokėti gydymo išlaidas (pagal pateiktus

dokumentus); siekiant užtikrinti šeimai minimalių maitinimosi, asmeninės higienos poreikių patenkinimą, kai dėl sveikatos būklės ar kitų objektyvių priežasčių negali to padaryti savarankiškai ir kreipimosi metu neturi jokio pajamų šaltinio arba pajamos yra mažesnės nei 1 VRP dydis vienam šeimos nariui; asmens tapatybės ar kitiems būtiniesiems dokumentams pasidaryti.

Dar dvi piniginės socialinės paramos rūšys, kurios skiriamos testavimo būdu yra *nemokamas maitinimas moksleiviams ir mokinių aprūpinimas mokinio reikmenimis*. Norint gauti nemokamą maitinimą moksleiviams reikia pateikti 3 praėjusių kalendorinių mėnesių pajamas. Jeigu bent vieno iš bendrai gyvenančių asmenų arba vieno gyvenančio asmens pajamų šaltinis ar bendrai gyvenančių asmenų sudėtis, palyginti su 3 praėjusiais kalendoriniais mėnesiais pasikeitė, reikia pakartotinai pateikti dokumentus. Mokiniams nemokamas maitinimas bendruoju atveju skiriamas nuo mokslo metų pradžios iki mokslo metų pabaigos. Dėl nemokamo maitinimo galima kreiptis visus metus. Parama mokinio reikmenims įsigyti skiriama iki prasidedant mokslo metams arba mokslo metų pradžioje, bet ne ilgiau kaip iki spalio 20 d. (LR piniginės ..., 2012).

Išmokų vaikui dydis įtakoja gimstamumą, nes jos sumažina vaikų auginimo išlaidas. Ši išmoka buvo skiriama kategoriniu būdu iki 2010 m. ir atitiko pagrindinį savo tikslą - padengti ypatingas išlaidas, kurių turi tėvai auginami vaikus. Tačiau nuo 2010 m. iki šiol ši išmoka skiriama testavimo būdu, todėl galima teigti, kad dabar šios išmokos tikslas yra skurdo prevencija. Šių išmokų dydis nepasiturinčioms šeimoms nėra vienodas, jis priklauso nuo teisę į išmoką turinčių vaikų skaičiaus šeimoje (Tartilas, 2005). Socialinė parama vaikams turėtų būti teikiama iki 18 m., jei jie mokosi iki 24 m. Amžiaus ribos nereikėtų nustatyti tuomet, kai vaikas turi negalią, negali dirbti (Federal Ministry ..., 2012). Baltimorės miesto laikinosios piniginės socialinės paramos programa (2012) teigia, kad išmokos vaikams yra laikina piniginė parama, kuri teikiama šeimoms, kurių vaikai yra jaunesni nei 18 metų ir kai gaunamų pajamų neužtenka patenkinti būtiniausius šeimos poreikius.

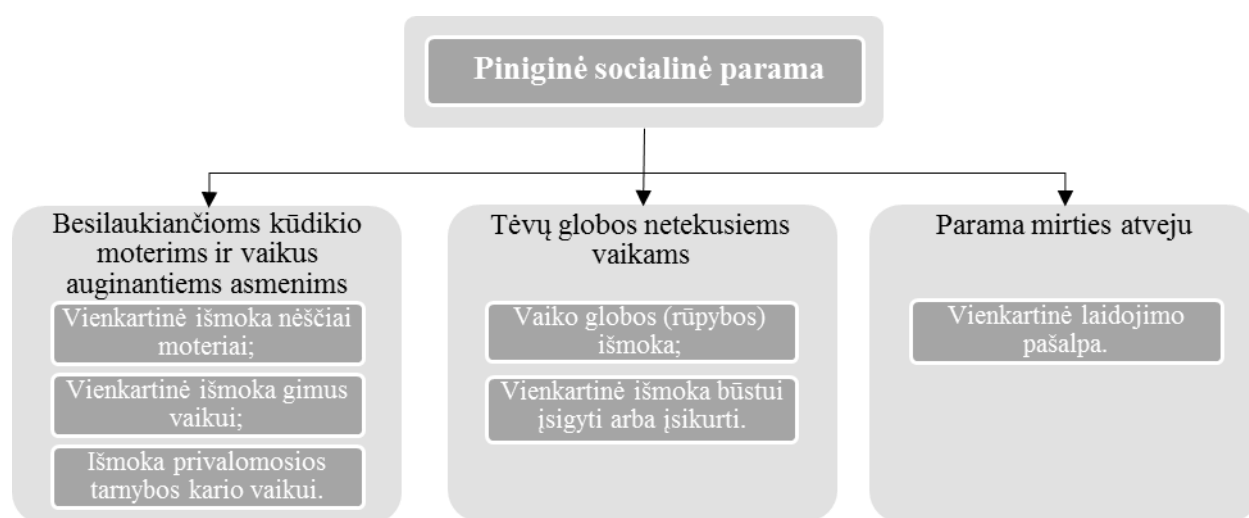
Netekusiems darbo bei su juo susijusių pajamų asmenims be piniginės paramos taip pat gali būti skiriama ir natūrinė socialinė parama, t.y. *parama maisto produktais* iš ES paramos programos (Timofejevaitė, R., 2012). Taip pat kalbant apie šalpą daiktais, svarbu paminėti, kad savivaldybės turi teisę įsipareigojimų nevykdančioms, socialinės rizikos šeimoms ar vieniems gyvenantiems asmenims piniginę socialinę paramą teikti nepinigine forma (perkant maisto produktus, organizuojant maitinimą, aprūpinant drabužiais ir kitomis prekėmis, kortelėmis, skirtomis pirkti maisto produktais ir kitais būdais), tikrinti gyvenimo sąlygas, turimą turtą ir užimtumą, surašyti buities tyrimo aktą, ir jo pagrindu priimti sprendimą dėl teisės į piniginę socialinę paramą (Ripkevičiūtė, K., 2012). Asmenų, turinčių teisę gauti paramą maisto produktais vidutinės mėnesinės pajamos turi neviršyti Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintų VRP 1,5 dydžio per mėnesį, su galimomis išimtimis (žr. SADM įsakymas dėl Europos pagalbos labiausiai skurstantiems

asmenims fondo projektų, finansuojamų pagal laikinąją tvarką, antrojo finansavimo sąlygų aprašo patvirtinimo 2014-07-09, Nr. A1-367).

Taigi, piniginės socialinės paramos, teikiamos testavimo būdu, rūšys yra: socialinė pašalpa, būsto išlaikymo išlaidos ir kitos kompensacijos, vienkartinė pašalpa, nemokamas mokinių maitinimas, mokinių aprūpinimas mokinio reikmenimis, išmoka vaikui ir parama maisto produktais. 2011 m. LR Seimas patvirtino, kad dvi pagrindinės piniginės socialinės paramos rūšys yra: socialinė pašalpa ir būsto šildymo, geriamojo vandens, karšto vandens išlaidų kompensacijos. Be to, teikiant socialines išmokas testavimo būdu, sistema veiksmingiau paskirsto socialinių išmokų teikimą asmenims, kuriems reikalinga valstybės pagalba bei racionaliau naudoja lėšas socialinėms išmokoms teikti. Testavimo būdu teikiamos paramos pagrindinis tikslas yra skurdo prevencija.

1.2.2 Piniginė socialinė parama teikiama kategoriniu būdu

Kategoriniu būdu teikiama parama nepriklausoma nuo šeimos turto ir pajamų. Ši pašalpa apima kategorines pašalpas, taip pat lengvatas, kompensacijas ir nuolaidas. Pasak R. Lazutkos (2001) kategorinės socialinės išmokos suteikiamos tam tikroms iš anksto numatytoms gyventojų kategorijoms, netikrinant jų gyvenimo sąlygų ir pajamų, pašalpos dydžio nesiejant su minimaliais pragyvenimo standartais. Tokias išmokas galima vadinti socialine parama, tik su tam tikra išlyga, nors finansuojamos iš valstybės ar savivaldybių biudžetų, kadangi iš pretendentų nereikalaujama nei išankstinių nuopelnų darbo rinkoje, nei skurdumo įrodymų. Tokias socialines išmokas būtų galima laikyti tarpinėmis tarp socialinės paramos ir socialinio draudimo, tačiau pagal kilmę jos vis dėlto artimesnės socialinei paramai. Piniginę socialinę paramą, teikiamą kategoriniu būdu galima suskirstyti į 3 pagrindines grupes (žr. 1.2 pav.).

1.2 pav. Piniginės socialinės paramos, teikiamos kategoriniu būdu, rūšys

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialiniu pranešimu (2015)

Piniginė socialinė parama skirta *besilaukiančioms kūdikio moterims ir vaikus auginantiems asmenims* susideda iš trijų paramos rūšių (žr. 1.2 pav.). Vaikų auginimas reikalauja ypatingų išlaidų, todėl pasak V. Stankūnienės, A. Jasilionienės, R. Jančaitytės (2005), ekonominė gimstamumo teorija teigia, kad kuo didesnės vaikų auginimo išlaidos, tuo mažesnis vaikų poreikis. Svarbu, kad valstybė padeda padengti ypatingas išlaidas, kurių turi tėvai ar kiti asmenys, augindami vaikus. Be to, socialinės išmokos, kurių dydžiai yra fiksuoti, labai jautrios infliacijos, perkamosios galios, vidutinio darbo užmokesčio lygio pasikeitimams. Tai skatina valstybę nuolat peržiūrėti išmokų dydžius ir pagal situaciją juos keisti.

Tėvų globos netekusiems vaikams skiriamos dvi paramos rūšys. Pirma, periodiškai mokama globos (rūpybos) išmoka, kuri skatina vaikų įsivaikinimą. Antra, vienkartinė išmoka įsikurti, ši išmoka skirta padėti rasti ir sumokėti už gyvenamą plotą. Ji gali būti panaudota būstui pirkti, sumokėti daliai paskolos būstui statyti ar pirkti, būsto nuomai, mokesčiams už komunalines paslaugas ir kt., būtiniesiems daiktams įsigyti. Dėl šios išmokos asmenys gali kreiptis iki jiems sukaks 25 metai (Socialinis pranešimas 2009-2010, 2010). Visi reikalavimai pateikti LR išmokų vaikams įstatyme 1994 m. Nr. I-621, jų paskirtis apsaugo šalį nuo netikslingo lėšų švaistymo, orientuojantis į tai, kad jaunam žmogui sudėtinga racionaliai paskirstyti gaunamą paramą dėl socializacijos stokos.

Laidojimo išmoka (žr. 1.2 pav.) – tai pašalpa, kuri yra skiriama mirusįjį asmenį laidojančiam asmeniui. Laidojantis asmuo dėl laidojimo pašalpos gavimo turi kreiptis į savivaldybės administraciją pagal mirusio asmens buvusią deklaruotą gyvenamąją vietą. (Sudžiuvienė, 2015). Pensininkui mirus, jį palaidojusiems asmenims išmokama pensija už mirties mėnesį, jei ji dar nebuvo išmokėta, ir paskirtos pensijos už vieną mėnesį dydžio suma (Valstybinių socialinio ..., 2008). Įstatyme nėra numatyta per kiek laiko turi būti išmokama ši išmoka. Tačiau suprantant, kad mirus asmeniui jo artimiesiems reikia organizuoti laidotuves ir tam greitai reikia nemažos pinigų sumos, stengiamasi, kad ši išmoka žmonėms būtų išmokama kiek įmanoma greičiau.

Taigi, išanalizuotas pinigines socialines išmokas, teikiamas kategoriniu būdu, galima suskirstyti į 3 pagrindines grupes: besilaukiančioms kūdikio moterims ir vaikus auginantiems asmenims, tėvų globos netekusiems vaikams, laidojimo išmokas. Kategorinės socialinės išmokos suteikiamos tam tikroms iš anksto numatytoms gyventojų kategorijoms, netikrinant jų gyvenimo sąlygų ir pajamų, pašalpos dydžio nesiejant su minimaliais pragyvenimo standartais. Be to, socialinės išmokos, kurių dydžiai yra fiksuoti, labai jautrios infliacijos, perkamosios galios, vidutinio darbo užmokesčio lygio pasikeitimams. Tai skatina valstybę nuolat peržiūrėti išmokų dydžius ir pagal situaciją juos keisti.

1.3 Piniginės socialinės paramos poveikis gyventojų dalyvavimui darbo rinkoje

Didelės socialinės išmokos mažina gyventojams motyvaciją dirbti, todėl yra patiriami ekonominiai nuostoliai. Šios paramos teikimo sąlygos turėtų skatinti užimtumą, o ne kurti priklausomybę nuo įvairių paramos formų, t.y. išmoka neturi tapti darbo pakaitalu, patenkinančiu pagrindinius finansinius poreikius. Socialinės pašalpos skyrimo viena iš sąlygų yra pajamos vienam asmeniui (namų ūkiui), o joms įtaka darantis veiksnys yra darbas. Jeigu asmuo yra bedarbis ir jis negauna nuolatinių pajamų, asmuo turi teisę kreiptis dėl socialinės paramos. Taip pat asmenų pajamoms įtakos turi ir darbo užmokestis. Tai dar vienas svarbus veiksnys, įtakojantis piniginę socialinę paramą.

Tarp piniginės socialinės paramos gavėjų pajamų ir galimų dirbančiųjų pajamų esantis tarpsnis veikia kaip neaktyvumo ir nenoro dirbti spąstai. Pasak R. Lazutkos (2014) vienu atveju – nedirbančiam socialinės pašalpos gavėjui neprasminga dirbti, nes dėl uždarbio prarandama teisė į pašalpas (neaktyvumo arba nedarbo spąstai). Pasak E. Virbicko (2006) nedarbo spąstus apibūdina kaip padėtį, kai neturintys darbo asmenys nepradedą dirbti, nes pajamos dirbant mažai skiriasi nuo pajamų, gaunamų būnant bedarbiu. Šis rodiklis yra skaičiuojamas kaip procentinė bruto pajamų dalis, kurios dirbantysis netenka, sumokėdamas pajamų mokesčius, socialines įmokas ir netekdamas bedarbio pašalpos. Kitu atveju – mažai uždirbančiam asmeniui neprasminga siekti didesnio uždarbio, nes daugiau uždirbant mažėja socialinė parama (mažo uždarbio spąstai). Pasak G. Garone, A. Salomaki, ir kt. (2007) mažo uždarbio spąstai susiję su darbo pastangų (darbo laiko) didinimo finansinėmis pasekmėmis mažai uždirbantiems asmenims. Tai padėtis, kai bruto algos padidėjimas nepakankamai padidina neto pajamas asmeniui, kad tai būtų pakankama jo papildomų paskatų grąža (atlygis už papildomas pastangas). Abiem atvejais galutinės šeimos pajamos nepadidėja tiek, kad kompensuotų papildomas pastangas dirbti. R. Lazutka (2014) teigia, kad gyventojų paskatas dirbti galima išsaugoti, kai yra didesnis skirtumas tarp uždirbamų pajamų ir socialinių išmokų. Jeigu socialinės išmokos neužtikrina adekvataus pragyvenimo lygio ir todėl jų nebegalima mažinti, tuomet žvilgsnis krypta į algų dydį. Tačiau, ar galima didinti bruto minimalią algą, priklauso nuo darbo rinkos politikos. O neto algos padidinimo galimybės, taikant apmokestinimo lengvatas, priklauso nuo mokesčių politikos. D. Ringold ir L. Kasek (2007) papildoma, kad kai neįmanoma nustatyti adekvataus skirtumo tarp piniginės socialinės paramos ir atlyginimo dydžio, tuomet teisę į socialinę paramą reikia sieti su darbo biržų teikiamomis paslaugomis. Autorės nuomone, labai svarbu, kad socialinė parama iš krizinės pagalbos nebūtų paversta nuolatiniu rėmimu ir netaptų darbo pakaitalu, patenkinančiu pagrindinius finansinius poreikius, bei paskata pereiti į šešėlinę rinką.

Nuo 1990 m. žymiausias socialinės politikos posūkis Europos valstybėse – aktyvių priemonių taikymas, stengiantis sugrąžinti socialinės paramos gavėjus į darbo rinką. Kanadoje egzistuoja ESIA programa, į kurią galima kreiptis, jei asmuo neturi jokių kitų galimybių gauti pajamų, kai negali paremti savęs ar savo šeimos. ESIA programą sudaro: užimtumo rėmimo pagalba ir pajamų pagalbos programa. Pajamų programa suteikia žmonėms reikiamos finansinės pagalbos, padeda padengti pagrindinių poreikių išlaidas, pavyzdžiui maisto, nuomos, komunalinių paslaugų, šilumos ir elektros, drabužių išlaidas ir pan. Užimtumo rėmimo paslaugos (ESS) padeda žmonėms su jų pajamomis tapti labiau savarankiškais (Nova Scotia Canada, 2013). Siekiant pašalpos gavėjus sugrąžinti į darbo rinką yra vykdoma gerovės politika ir Lietuvoje. Gerovės politikos tikslas – paskatinti pašalpų gavėjus grįžti į darbo rinką, manant, kad bet koks darbas duos šeimai daugiau pajamų nei pašalpos, todėl dažnai pašalpų gavėjai siunčiami į mokymosi kursus, prilyginant juos darbiniam užimtumui. Tačiau dažnai po mokymosi kursų gaunamas darbas yra laikinas, ne visą darbo dieną ar už minimalų užmokestį (Lazutka, R., Žalimienė, L. Ir kt. 2008). Todėl neretai pašalpų gavėjai vėliau tampa skurstančiais darbuotojais ir jų padėtis iš esmės mažai pasikeičia. Pagal užimtumo rėmimo įstatymą (2006) numatytais atvejais ieškantiems darbo asmenims garantuojama: nemokamos informavimo ir konsultavimo paslaugos bei informacija apie laisvas darbo vietas, nemokamos darbo biržos paslaugos įdarbinant, nemokamas aktyvios darbo rinkos politikos priemonių taikymas nedarbo atveju, parama darbo vietoms steigti.

Įsiregistravusiems darbo biržose šeimos nariams keliami reikalavimai vykdyti darbo biržų individualiuose įdarbinimo planuose numatytus įsipareigojimus, o nedirbantiems darbingiems šeimos nariams dalyvauti savivaldybės organizuojamoje socialinės integracijos programoje (Tiažkijus, V. 2010). Darbo rinkoje papildomai remiami bedarbiai, turintys arba galintys turėti sunkumų susirasti darbą dėl nepakankamos kvalifikacijos ar darbo patirties, ilgalaikio nedarbo ar darbingumo praradimo, jie gali būti papildomai remiami naudojant užimtumo skatinimo priemones (LR socialinės apsaugos ..., 2012). Užimtumo rėmimo politiką įgyvendina: vyriausybė, socialinės apsaugos ir darbo ministerija, kitos ministerijos, kitos valstybinės institucijos ir įstaigos, savivaldybių institucijos ir įstaigos, bei kiti juridiniai ar fiziniai asmenys. Pasak Lorentzen, T. (2015) Norvegijoje atlikus aktyvių įdarbinimo programų palyginimą nustatyta, kad socialinės paramos gavėjai, dalyvavę tose programose, iš tiesų ėmė labiau pasitikėti savimi. Taip pat nustatyta, kad programos, kurios derina kvalifikacijos kėlimą ir darbo praktiką arba kvalifikacijos kėlimą su darbo užmokesčio subsidijomis darbdaviams, teigiamai veikia tiek socialinės paramos gavėjų pajamas, tiek darbinį užimtumą. Tuo tarpu laikinos įdarbinimo priemonės turėjo menką poveikį. Šie rezultatai gauti palyginus aktyvių darbo rinkos priemonių dalyvius su nedalyvavusiais šiose programose socialinės paramos gavėjais Norvegijoje. Nors nagrinėtos programos ir labai efektyvios, tačiau dalis dalyvavusiųjų programose vis dar uždirba mažiau nei Norvegijos

parlamento nustatytos pakankamos pajamos, taigi skurdas iki galo neįveiktas. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonės dėl socialinių išmokų ateities pranešime (2011) tvirtinama, kad pagrindinės socialinės teisės visų pirma užtikrina galimybes gauti tinkamas socialines pajamas kilus tam tikrai socialinei rizikai arba socialinę pagalbą ir paramą aprūpinant būstu visiems neturintiems pakankamai išteklių. Tinkamai parengta socialinė ir darbo rinkos politika padeda skatinti tiek socialinį teisingumą, tiek ekonomikos veiksmingumą ir produktyvumą. Europos socialinio modelio esmė grindžiama ekonominio veiksmingumo ir socialinės pažangos darna. Austrijoje viešojo įdarbinimo tarnyba siekiant skatinti šeimas, turinčias mažus vaikus, dalyvauti darbo rinkoje suteikia vaiko priežiūros subsidijas mažai uždirbantiems tėvams. Subsidijomis padengiama vaikų priežiūros išlaidų dalis (Social Protection ..., 2012).

Pasak LR darbo biržos (2015) daugiau nei kas trečias darbingo amžiaus bedarbis, registruotas darbo biržoje, metus ir ilgiau buvo neaktyvus darbo rinkoje. Skatindama jų integraciją, Lietuvos darbo birža nuo 2014 m. rugpjūčio 1 dienos įgyvendina ESF projektą „Ilgalaikių bedarbių įdarbinimo rėmimas“. Bedarbiai įgis paklausias profesijas ir naujų kompetencijų, darbo įgūdžių ar įsitvirtins darbo rinkoje. Be to, skatinant ilgalaikius pašalpos gavėjus grįžti į darbo rinką, jam įsidarbinus, gali būti papildomai skiriama socialinė pašalpa, kurios dydis lygus 50 proc. socialinės pašalpos, mokėtos per praėjusius 12 mėnesių iki įsidarbinimo, vidutinio dydžio, už kiekvieną su darbo ar tarnybos santykiais susijusį mėnesį, bet ne ilgiau kaip 6 mėnesius (Europos komisija, 2015). Trečia, savivaldybės administracija, teikdama piniginę socialinę paramą, turi teisę darbingus nedirbančius (taip pat savarankiškai nedirbančius) ar dirbančius (taip pat savarankiškai dirbančius), atsižvelgiant į darbo laiko ar veiklos trukmę, nesimokančius darbingo amžiaus asmenis, gaunančius piniginę socialinę paramą bendra šio įstatymo nustatyta tvarka arba gaunančius piniginę socialinę paramą, ir nedalyvaujančius aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse, Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka pasitelkti visuomenei naudingai veiklai atlikti (LR Vyriausybės..., 2013).

Piniginės socialinės paramos gavėjai turi atidirbti vietinei bendruomenei už gautą pašalpą. Socialinę paramą gauna gana daug žmonių, tačiau ne visi gali už ją atidirbti, nes numatyta atitinkama grupė asmenų, kuriems tie darbai nėra privalomi: moksleiviams, studentams, neįgaliesiems, motinai ar tėvui, vienam auginančiam vaikui, besilaukiančioms moterims, pensinio amžiaus gyventojams, taip pat besigydančioms sveikatos priežiūros centruose ir kt. Visiems kitiems asmenims, kurie kreipiasi dėl socialinės paramos, jeigu netaikomos numatytos išimtys, pateikiamas siuntimas sudaryti visuomenei naudingų darbų atlikimo sutartį, kurią pasirašo atitinkamos seniūnijos seniūnas. Jis papildomai sudaro darbų atlikimo grafiką. Kiek reikia atidirbti dienų priklauso nuo gaunamos pašalpos dydžio - jis gali svyruoti nuo dviejų iki dešimties dienų per mėnesį.

Apibendrinant šiame poskyryje pateiktą informaciją, galima teigti, kad yra prieštaravimas tarp tikslinės paramos skurstantiesiems ir paskatų dirbti, todėl susidaro nedarbo ir mažo užmokesčio spąstai. Nedirbančiam socialinės pašalpos gavėjui neprasminga dirbti, nes dėl uždarbio prarandama teisė į pašalpas, o mažai uždirbančiam asmeniui neprasminga siekti didesnio uždarbio, nes daugiau uždirbant mažėja socialinė parama. Abiem atvejais galutinės šeimos pajamos nepadidėja tiek, kad kompensuotų papildomas pastangas dirbti. Kai neįmanoma nustatyti adekvataus skirtumo tarp piniginės socialinės paramos ir atlyginimo dydžio, tuomet teisę į socialinę paramą reikia sieti su darbo biržų teikiamomis paslaugomis. Lietuvos darbo birža skatindama piniginės socialinės paramos gavėjų integraciją įgyvendina projektą „Ilgalaikių bedarbių įdarbinimo rėmimas“. Siekiama padėti bedarbiams sukurti galimybę integruotis į darbo rinką.

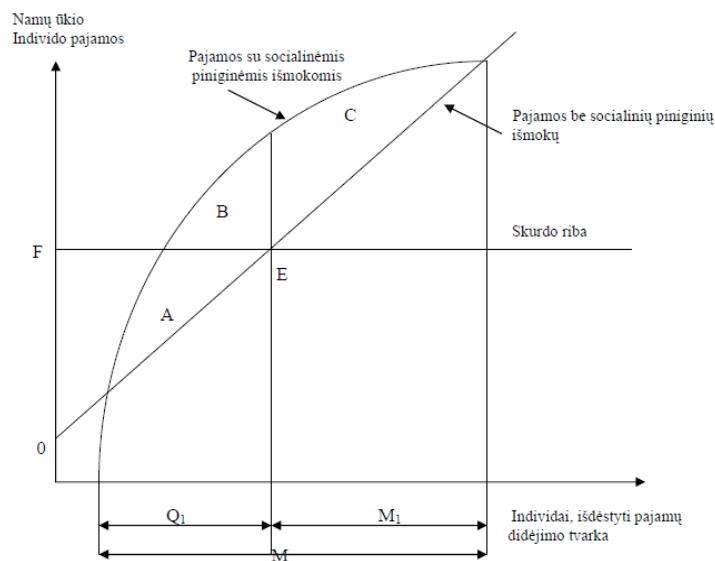
1.4 Piniginės socialinės paramos efektyvumas ir jo vertinimo kriterijai

Socialinė parama teikiama žmonėms kaip pagalba išgyventi ekstremaliomis sąlygomis, tačiau tuo pačiu ji turi juos skatinti dirbti ir taupyti. Tiekiant socialinę paramą labai svarbu, kad ją gautų būtent ta gyventojų dalis, kuriai jos labiausiai reikia. Be to, ji turi būti skirstoma taip, kad būtų pasiektas kuo didesnis teigiamas socialinis rezultatas. Todėl vienas socialinių tikslų yra didinti individų ekonominį aktyvumą ir efektyvumą. Apie piniginės socialinės paramos poveikį gyventojų dalyvavimui darbo rinkoje aptarta 1.3 poskyryje, o šiame poskyryje aptartas teoriniu požiūriu jos efektyvumas.

Piniginės socialinės paramos efektyvumas turėtų parodyti, kuriai gyventojų daliai pavyksta išbristi iš skurdo dėl piniginės socialinės paramos. Pasak A. Misiūno, N. Bratčikovienės (2007) valstybė savo ilgalaikės raidos strategijoje prioritetiniu tikslu įvardina šalies piliečių gerovės užtikrinimą (gerovės valstybės kūrimą) bei atskirties mažinimą. Kaip vieną svarbiausių įrankių ji panaudoja perskirstymo sistemą, kad užtikrintų minimalius socialinius standartus visiems savo piliečiams susidariusiomis ekstremaliomis sąlygomis, taip didindama socialinį teisingumą šalyje. Suprantama, kad kuo efektyviau socialinė parama yra paskirstoma, tuo didesnis ir šalies ekonominis efektyvumas dabar arba perspektyvoje (pvz.: investuojama į perauklėjimo programas, švietimą ir t.t.). Pasak R. Galinytės ir A. Misiūno (2006) vertinant socialinės piniginės paramos efektyvumą, neužtenka tik nustatyti faktą, kad viena ar kita parama yra efektyviai naudojama. Būtina ir nustatyti neefektyvumo priežastis.

Kiek efektyvios socialinės paramos programos, ar jos pasiekia numatytus tikslus, mažinant skurdą ir socialinę atskirtį, užtikrinant lygias galimybes ir siekiant visuomenės socialinės sanglaudos pasak R. Lazutkos, L. Žalimienės, ir kt. (2008) įmanoma atsakyti tik naudojant kompleksinę socialinės paramos efektyvumo vertinimo rodiklių sistemą, kurioje svarbią vietą užima vadinamieji pašalpų efektyvumo ir rezultatyvumo rodikliai. Socialinių išmokų efektyvumo

koeficientai palygina pasiektą socialinį rezultatą, suteikus išmokas, su joms sunaudotomis lėšomis, o socialinių išmokų rezultatyvumo koeficientai sugretina socialinių išmokų dėka pasiektą rezultatą su paramos poreikiais. Pasak V. Karpuškienės (2002) siūlomos piniginės socialinės paramos efektyvumo vertinimo metodikos privalumas – ją taikant galima gauti labai informatyvius tiek bendrus, tiek ir detalius socialinių išmokų efektyvumo vertinimus. Trūkumas – tokie vertinimai reikalauja labai daug statistinių duomenų, dalis kurių nėra apskaitoma Lietuvoje. Pasak H. Husock (2013) taikydami šiuos rodiklius, galima įvertinti, ar didelis pašalpų gavėjų skaičius reiškia, kad pašalpas gauna visi, kuriems reikalinga parama, ar didesnis socialinės paramos biudžetas kartu užtikrina geresnį pašalpų prieinamumą skurstantiems asmenims. K. Mickevičienė (2011) papildo, kad socialinių išmokų efektyvumo ir rezultatyvumo rodiklius galima taikyti tiek universalių, tiek ir pajamų tikrinimo pagrindu teikiamų išmokų analizei. R. Galinytė ir A. Misiūnas (2006) teigia, kad apskaičiuoti *agreguoti rodikliai šalies mastu parodo piniginės socialinės paramos efektyvumo lygį*, tačiau jais remiantis negalima atsakyti į klausimą, kokios yra socialinės paramos išmokų neefektyvumo priežastys. Agreguotų rodiklių skaitinės reikšmės keistųsi, jei pasikeistų skurdo ribos reikšmė, išmokų lygis.

1.3 pav. **Piniginės socialinės paramos piniginių išmokų efektyvumo koeficientai**

Šaltinis: Karpuškienė V. (2002). Lietuvos piniginės socialinės paramos efektyvumo įvertinimas. Daktaro disertacija. Vilnius.

Q_1 – skurstantys gyventojai, gaunantys pinigines socialines išmokas; M – visi socialinių piniginių išmokų gavėjai; M_1 – piniginių socialinių išmokų gavėjai, kurių pajamos viršija skurdo ribą (žr. 1.3 pav.). Pasak R. Lazutkos, L. Žalimienės ir kt. (2008) I-asis piniginių socialinių išmokų efektyvumo koeficientas EC_1 – skurstančių gyventojų dalis bendrame socialinės paramos išmokų gavėjų skaičiuje:

$$EC_1 = Q_1 / M = Q_1 / (Q_1 + M_1) \quad (1)$$

Tai dviejų atkarpų: Q_1 - skurstančių gyventojų, gaunančių pinigines socialines išmokas ir M – visų socialinių piniginių išmokų gavėjų santykis.

II-asis piniginių socialinių išmokų efektyvumo koeficientas EC_2 parodo, kuri dalis lėšų, skirtų socialinės paramos išmokoms, atiteko skurstantiems gyventojams.

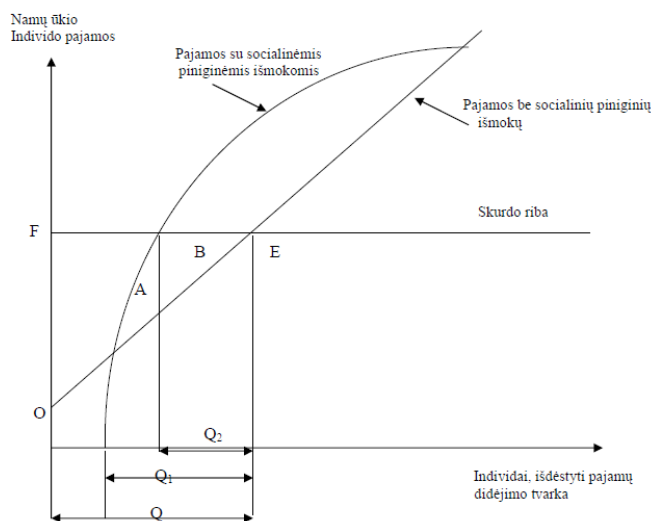
$$EC_2 = ST_Q / ST \quad (2)$$

ST_Q – piniginės socialinės paramos lėšos, išmokėtos skurstantiems (kurių pajamos iki suteikiant išmoką yra žemiau nustatytos skurdo ribos) gyventojams. ST_Q – tai $A+B$ plotas; ST – bendros piniginių socialinių išmokų lėšos; brėžinyje ST – tai $A+B+C$ plotas (žr. 1.3 pav.).

III-asis piniginių socialinių išmokų efektyvumo koeficientas EC_3 parodo, kuri socialinės paramos išmokoms skirtų lėšų dalis atiteko skurstantiems gyventojams, padidindama jų pajamas iki skurdo ribos lygio.

$$EC_3 = STG / ST \quad (3)$$

STG parodo, kurią skurdo tarpsnio prieš suteikiant paramą dalį kompensuoja socialinės paramos išmokos. STG - tai plotas B . Skurdo tarpsnis – tai skurstančiųjų gyventojų pajamų nukrypimų nuo skurdo ribos suma. Brėžinyje skurdo tarpsnis – trikampis OEF . ST – bendros socialinės paramos išmokų lėšos (žr. 1.3 pav.).

1.4 pav. **Piniginės socialinės paramos piniginių išmokų rezultatyvumo koeficientai**

Šaltinis: Karpuškienė V. (2002). Lietuvos piniginės socialinės paramos efektyvumo įvertinimas. Daktaro disertacija. Vilnius.

Q – skurstantys gyventojai; Q_1 – skurstantys gyventojai, gaunantys pinigines išmokas; Q_2 – piniginės paramos gavėjai, kurių pajamos, paskyrus išmokas, viršija skurdo ribą (žr. 1.4 pav.).

Pasak R. Lazutkos, L. Žalimienės ir kt. (2008) I-asis piniginių socialinių išmokų rezultatyvumo koeficientas EV_1 parodo, kuri dalis skurstančiųjų gyventojų gauna išmokas:

$$EV_1 = Q_1 / Q \quad (4)$$

EV₁ yra dviejų atkarpų: Q₁- skurstančių gyventojų, gaunančių pinigines išmokas ir Q – bendro skurstančiųjų gyventojų skaičiaus santykis.

II-asis rezultatyvumo koeficientas EV₂ parodo skurstančių gyventojų dalį, kuri paramos dėka išbrido iš skurdo:

$$EV_2 = Q_2 / Q \quad (5)$$

Ši koeficientą iliustruoja dviejų atkarpų : Q₂ - piniginės paramos gavėjų, kurių pajamos, paskyrus išmokas, viršija skurdo ribą ir Q bendro skurstančiųjų gyventojų skaičiaus santykis.

III-asis piniginių socialinių išmokų rezultatyvumo koeficientas EV₃ parodo skurdo tarpsnio sumažėjimą, suteikus piniginę paramą:

$$EV_3 = TG_1 / TG \quad (6)$$

TG₁ – skurdo tarpsnis, kurį kompensuoja piniginė parama. TG₁ pavaizduotas plotu A+B (žr. 1.4.2 pav.). TG – bendras skurdo tarpsnis, kuris parodo, kiek reikėtų išmokoms skirti lėšų, kad visų skurstančių gyventojų pajamos pakiltų iki skurdo ribos. TG – tai OFE plotas (Hayevek, F. 1976).

Norint įvertinti atskirų namų ūkių gaunamos piniginių socialinės paramos efektyvumą reikia turėti informacijos apie kiekvieną asmenį, gaunantį socialinę paramą. Tai yra, reikia žinoti, kokios jo pajamos buvo iki pašalpos gavimo, kokią ar kokias pašalpas jis gavo ir kaip situacija pasikeitė, gavus vienokią ar kitokią piniginę paramą iš valstybės.

Siekiant išsiaiškinti galimas piniginės paramos efektyvumo didinimo kryptis, kiekvieną išmoką reikėtų nagrinėti remiantis trimis kriterijais: lygio, taiklumo ir darbo paskatų. *Piniginės socialinės paramos išmokų lygis*. Pagrindinis klausimas, į kurį siekiama atsakyti, ar suteikiamos išmokos lygis yra adekvatus. Jis turi būti ne per žemas, kad užtikrintų jos gavėjams būtinas gyvenimo ir veiklos galimybes, t.y. realizuotų paramos tikslą, kurio yra siekiama. Kita vertus, išmokų lygis neturi būti per aukštas, nes šiuo atveju iškreipiamos gavėjų darbo paskatos. Vertinant piniginių išmokų dydį, jos turi būti lyginamos su minimaliais gyvenimo standartais ir skurdo riba (Karpuškienė, V. 2002). Išmokų dydis skirtas pakelti asmens bendras pajamas iki nustatyto minimalaus lygio, atsižvelgiant į šeimos dydį ar specialius poreikius (Social Protection, 2012). Skurdo riba – tai kriterijus, kuriuo remiantis individai arba namų ūkiai yra skirstomi į skurstančius ir neskurstančius. Kadangi skurdas yra apibūdinamas nevienareikšmiškai, tai ir skurdo ribos gali būti įvairios. Visų pirma būtina išskirti du plačiausiai naudojamus skurdo ribų tipus – tai absoliuti skurdo riba ir santykinė skurdo riba (Šulskytė, 2006). Pasak R. Zabarauskaitės (2008) absoliuti skurdo riba – tai minimalus pajamų ar vartojimo išlaidų dydis, reikalingas būtiniausiems asmeniniams individo poreikiams patenkinti. Ši skurdo riba yra nustatoma, įvertinus individų (namų ūkių) minimalius vartojimo poreikius bei jiems patenkinti reikalingus finansinius išteklius, o santykinė skurdo riba – tai pajamų ar vartojimo išlaidų dydis, nustatytas santykyje su vidutiniu gyvenimo lygiu šalyje. Pagal santykinę skurdo ribą skurstančiais yra laikomi asmenys, kurių

pajamos ar vartojimo išlaidos yra gerokai mažesnės nei vidutinės šalyje. Antrasis skurdo matavimo rodiklis – skurdo gylis (tarpsnis). Tai skurstančių asmenų išlaidų nuokrypis nuo skurdo ribos. Skurdo gylis parodo, kiek vidutiniškai skurstančių asmenų pajamos (ar išlaidos) yra mažesnės už nustatytą skurdo ribą (Mickevičienė, 2011). Ne visi asmenys atsidūrę skurde skuba kreiptis dėl socialinės paramos, tai įtakoja asmens pažiūros, tačiau kai asmuo jau atsiduria kritinėje situacijoje ir pajamos vis tolsta nuo skurdo rizikos ribos, tenka kreiptis pagalbos į valstybę. Taigi vertinant piniginę socialinę paramą tikslingiau vertinti skurdo rizikos gylį.

Piniginės socialinės paramos taiklumas. Socialinių išmokų taiklumas. Paramos sistema yra taikli, jeigu ją gauna visi žmonės, kuriems jos reikia. Paprastai socialinių išmokų taiklumas yra vertikalus ir horizontalus. Vertikalus taiklumas suprantamas, kad socialinę paramą gauna tik tie žmonės, kuriems ji yra būtina. Socialinių išmokų negali gauti tie žmonės, kuriems minėtoji parama nėra skirta. Horizontalus taiklumas suprantamas kaip visiškas socialinių išmokų užpildymas. Socialines išmokas turi gauti visi, kuriems jos tikrai reikia. Šis reikalavimas nevykdomas, jeigu: išmokų suteikimo taisyklės nenumato skirti lėšų tam tikroms žmonių grupėms, kurioms ji yra būtina arba gavėjų aprėptis yra mažesnė nei 100 proc. Gavėjų aprėptis – tai dalis žmonių, gaunančių socialinę paramą potencialiai galinčių ją gauti aibėje. Pastaroji gali būti mažesnė nei 100 proc. dėl šių priežasčių: gavėjai neturi reikiamos informacijos, kad jiems priklauso socialinė parama; socialinių išmokų gavimas atrodo žeminančiai (Galinytė, Misiūnas, 2006). Autorės nuomone dar viena priežastis galėtų būti šešėlinė ekonomika.

Darbo paskatų kriterijus. Siekiant, kad piniginė socialinė parama būtų efektyvi, ji turi motyvuoti gavėjus aktyviai grįžti į darbo rinką, ar siekti didesnio darbo užmokesčio. Tačiau piniginės socialinės išmokos gali veikti ir priešingai. Pavyzdžiui, kai socialinės paramos gavėjas, uždirba papildomų pajamų, o jo gerovė nepakinta arba pakinta labai mažai, nes sumažėja teikiama socialinė parama, tokioje situacijoje paramos gavėjas nemotyvuojamas dirbti. Tuomet galima teigti, kad piniginė socialinė parama nėra pakankamai efektyvi ir būtina tobulinti sistemą. Pasak G. Staponkavičienės (2002) daugelyje Vakarų šalių suvokus neigiamas valstybės paramos pasekmes visuomenės gyvenimo būdai ir ypač vaikams, svarstomi modeliai, kaip fiskalinėmis priemonėmis sukurti paskatas iš paramos gyvenantiems žmonėms eiti dirbti, bet nemažinti pašalpų lygio. Tačiau visi jų - mokesčių lengvatos, lengvatos su priemonėmis ir pan. – turi tokias pačias, tik dar labiau užslėptas pasekmes, nes gauti pašalpą visuomet labiau apsimoka nei mokėti mokesčius. Teikiant valstybės paramą, pakankamą gyvenimui be didesnio diskomforto, neįmanoma garantuoti, kad nebus pažeidžiamas darbo paskatų kriterijus.

Piniginė socialinė parama patenka į kelias aplinkas, kuriose galima daryti pokyčius lemiančius jos efektyvumą. Ekonominė aplinka. Analizuojant ekonominę aplinką, atsižvelgiama į tokius rodiklius, kaip BVP, nedarbo lygis, infliacija. Analizuojant piniginę socialinę paramą didelę

įtaką turi valstybės biudžeto dydis ir paskirta biudžeto dalis socialinei apsaugai (socialinei paramai). Teisinė aplinka. Ji apima visuomenės politinių struktūrų veiksmus ir teisės aktus. Politiniai veiksniai nubrėžia socialinės paramos paskirstymo ribas ir pagrindžia teisinius pamatus. Teisės aktai (įstatymai) sudaro galimybes gyventojams atitikti arba neatitikti reikalingus kriterijus, siekiant gauti valstybės socialinę paramą. Socialinė aplinka. Ši aplinka apima gyventojų gyvenimo ir darbo sąlygas, pajamų lygį (perkamąją galią), išsilavinimą, kultūrą, vertybes, socialinius sluoksnius ir demografinius pokyčius. Visa tai labai svarbu vertinant gyventojų planus dirbti ar gauti socialinę pašalpą bei taip pat socialinės paramos reikalingumui pagrįsti.

Taigi, socialinės paramos išmokų efektyvumo nagrinėjimui gali būti naudojamos dviejų rodiklių grupės: I-os grupės agreguoti efektyvumo koeficientai ir II-os grupės agreguoti rezultatyvumo koeficientai. Agreguoti rodikliai parodo piniginės socialinės paramos efektyvumo lygį šalies mastu, tačiau jais remiantis negalima atsakyti į klausimą, kokios yra socialinės paramos išmokų neefektyvumo priežastys. Siekiant išsiaiškinti galimas piniginės paramos efektyvumo didinimo kryptis, kiekvieną išmoką reikėtų nagrinėti remiantis trimis kriterijais: lygio, taiklumo ir darbo paskatų. Be to, norint įvertinti atskirų namų ūkių gaunamos piniginės socialinės paramos efektyvumą reikia nagrinėti konkretų atvejį.

Išanalizavus piniginę socialinę paramą Lietuvoje teoriniu požiūriu, matyti, kad piniginė socialinė parama yra labai svarbi tema šiuolaikinėje visuomenėje. Socialinės išmokos turi padėti asmenims atsidūrusiems kritinėse situacijose, pavyzdžiui, ligos, nedarbo, motinystės, išėjimo į pensiją ir panašiais atvejais, kurie gali neigiamai paveikti namų ūkių gerovę ar sumažinti jų pajamas. Tačiau išmoka neturi tapti darbo pakaitalu, patenkinančiu pagrindinius finansinius poreikius. Jeigu yra mokamos didelės socialinės pašalpos, tai gyventojams sumažėja motyvacija dirbti, todėl yra patiriami ekonominiai nuostoliai. Todėl vienas socialinių tikslų yra didinti individų ekonominį aktyvumą ir efektyvumą. Socialinės išmokos valstybėje teikiamos dviem būdais. Pirmas, testavimo būdas – parama teikiama nepasiturinčioms šeimoms, įvertinus jų turtą ir pajamas ir antras būdas – išmokos skiriamos neatsižvelgiant į pajamų lygį visiems gyventojams, priskirtiems tam tikrai kategorijai. Empirinėje dalyje bus atliekama Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos struktūrinė, dinaminė, bei jos poveikio gyventojų dalyvavimui darbo rinkoje analizė, siekiant tolimesniame skyriuje atlikti efektyvumo analizę bei pateikti tobulinimo kryptis.

2. PINIGINĖS SOCIALINĖS PARAMOS ANALIZĖ LIETUVOJE 2007-2013

M. LAIKOTARPIU

Šiame skyriuje analizuojama piniginės socialinės paramos, bei jos rūšių: testavimo paramos (socialinę pašalpą, būsto išlaikymo išlaidų ir kitas kompensacijas, vienkartinę pašalpą, nemokamą maitinimą moksleiviams, bei išmoką vaikui) ir kategorines paramos (besilaukiančioms kūdikio moterims ir vaikus auginantiems bendrai gyvenantiems asmenims skiriamą paramą, tėvų globos netekusiems vaikams socialinę paramą, bei vienkartinę laidojimo pašalpą)) struktūra ir dinamika. Taip pat piniginės socialinės paramos poveikis gyventojų dalyvavimui darbo rinkoje.

2.1 Piniginės socialinės paramos, jos efektyvumo tyrimo metodologija

➤ Tyrimė panaudoti metodai.

Darbo tyrimo objektas – piniginė socialinė parama. Siekiant, kad būtų, kuo išsamiau ištirtas šis objektas bus pasinaudota tokiais tyrimo metodais.

1. Struktūrinė analizė. Ji parodytų pasiskirstymą tarp testuojamos paramos ir kategorinės paramos. Tai svarbu tolimesnei analizei.

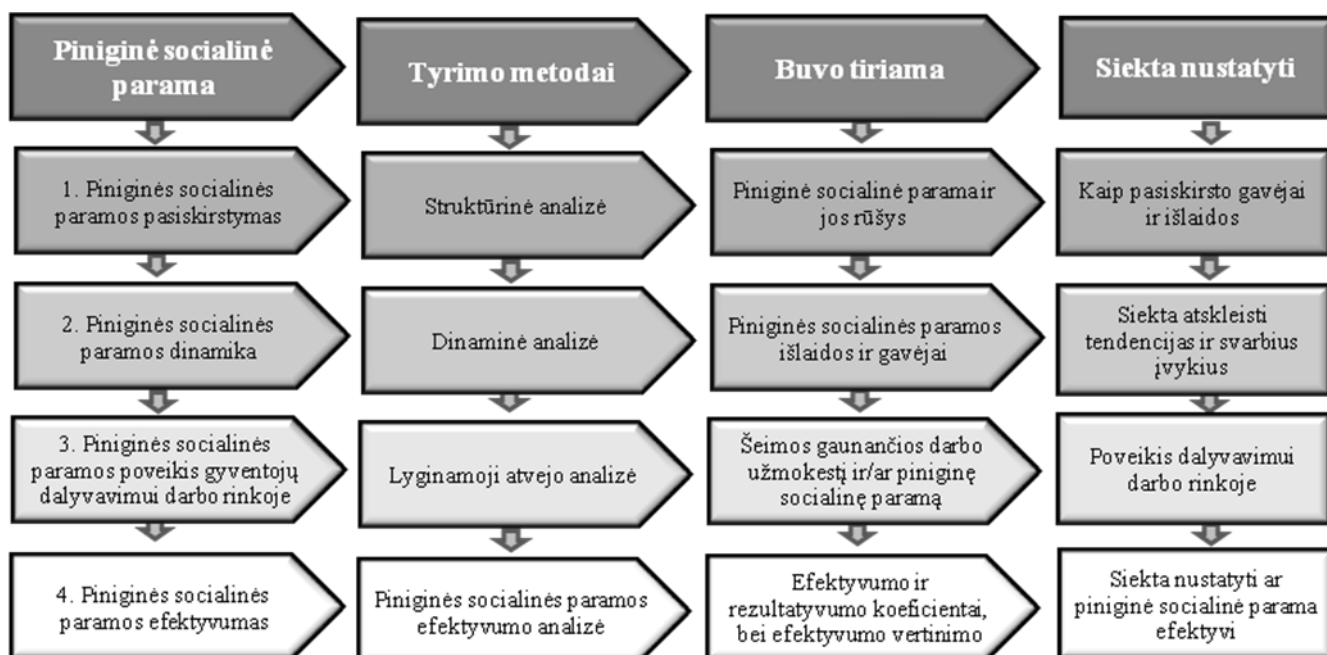
2. Dinaminė analizė. Ji parodys tiriamo laikotarpio pokyčius, kurie galbūt atskleistų tendencijas ir ypatingus įvykius (pvz. įstatymų pasikeitimai).

3. Lyginamojo atvejo analizė. Ji padėtų įvertinti piniginės socialinės paramos naudingumą gavėjams, poveikį dalyvavimui darbo rinkoje.

4. Piniginės socialinės paramos efektyvumo ir rezultatyvumo rodikliai. Jie padės nustatyti ar piniginė socialinė parama teikiama tikslingai. Bus ištirta, ar paramą gauna visi, kuriems jos reikia.

➤ Piniginės socialinės paramos Lietuvoje analizės ir vertinimo etapai.

Metodiškai svarbu išskirti esmines tyrimo dalis, kokiais metodais jos bus tiriamos ir kokių rezultatų bus norima pasiekti. Grafiškai analizės ir vertinimo etapai pavaizduoti 2.1 pav.

2.1 pav. Piniginės socialinės paramos Lietuvoje analizės ir vertinimo etapai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

➤ Piniginės socialinės paramos efektyvumo metodų aprašymai ir formulės

Struktūrinė analizė. Struktūra yra fundamentali sąvoka, nusakanti bet kokio objekto sandaros elementų išsidėstymą ir tarpusavio ryšius. Struktūra gali atspindėti tiek fizinį ar empirinį sistemos sandaros elementų išsidėstymą, tiek grynai teorinį (hipotetinį) sistemos sandaros modelį. Struktūrinė analizė - sociologinis metodas. Jis suteikia galimybę tam tikru būdu išaiškinti socialinio reiškinio funkcionavimą ir raidą struktūrizuotoje socialinėje aplinkoje. Nagrinėjant struktūrinės analizės lyginamąjį socialinį fenomeną išskiriama daugybė formalių elementų, kurių tarpusavio ryšiai nagrinėjami kaip pagrindas nepasikeitusiai esamos sistemos struktūrai išsaugoti (Duomenų analizės..., 2013).

Darbe bus naudota vertiklioji analizė - skirtingų lygmenų elementai ir jų tarpusavio santykiai. Tyrime struktūriškai bus analizuojami socialinės paramos gavėjai, socialinių išmokų dydžiai, išlaidos socialinei paramai (pagal rūšis), paramos pasiskirstymas ir t.t.

Dinaminė analizė. Dinaminės eilutės analitiniai rodikliai apibūdina reiškinių statistinių rodiklių kitimą laiko atžvilgiu. Dinamikos eilutę sudaro laiko charakteristika (t) ir eilutės lygiai (y_i) t.y. rodiklio reikšmės atskirais laikotarpiais arba laiko momentais. Rodikliai gali būti baziniai arba grandininiai (Bartosevičienė, 2011). Vidutinis lygis - jis parodo dinamikos eilučių vidutinį lygį. Intervalinėje absoliutinių dydžių dinamikos eilutėje jis randamas pagal paprastojo aritmetinio vidurkio formulę: dinamikos eilučių lygio reikšmių suma padalinta iš eilutės narių skaičiaus (Paulavičius, 2004). Kiti dinamikos rodikliai, jų formulės ir apibūdinimai pateikti 2 priede. Jie leis nustatyti piniginės socialinės paramos rodiklių kitimo tempus.

Lyginamojo atvejo analizė. Mokslo metodai yra procedūros, kurių pagalba sistemaiškai tikrinamos alternatyvios (konkuruojančios) hipotezės apie priežastinius sąryšius tarp reiškinių.

Lyginimas – dviejų ar didesnio skaičiaus objektų (atvejų ar stebėjimo vienetų) požymių (charakteristikų ar kintamųjų) reikšmių (variantų) gretinimas ir jų panašumo (ar skirtumo) nustatymas. Lyginimo metodu galima siekti įvairių metodologinių ar metodinių uždavinių sprendimo būdų: aprašomojo (panašumo ar skirtumo nustatymo) arba analitinio (aiškinimo, numatymo, praktinių rekomendacijų). Šios aplinkybės ir lemia lyginimo būdų, veiksmų, viso tyrimo analizės ir organizavimo realizavimą. Lyginimo metodas tyrime suteikia galimybę įvairiu lygiu ne tik tikslinti socialinių dėsningumų raišką įvairiomis socialinėmis sąlygomis, bet ir įnešti svarų indėlį į hipotezių verifikaciją (t. y. teisingumo tikrinimą, tikrumo nustatymą), metodikų unifikavimą ir standartizavimą (Tidikis, 2003).

Atvejo analizė - konkretaus reiškinio platesnėje aplinkoje tyrimas. T.y. kai vienas atvejis (ar nedidelis atvejų skaičius) bus tiriamas detalai orientuojantis į visumą (holistinis požiūris) ir siekiant išlaikyti bei suvokti atvejo visumą ir atskirybę (Kokybinio tyrimo...,2013).

Šiame tyrime taikant lyginamąjį atvejo metodą siekiama gauti tikslesnius rezultatus, kurie patvirtintų arba paneigtų darbe iškeltą hipotezę, bei padėtų nustatyti ar šiuo metu egzistuojantis skirtumas tarp piniginės socialinės paramos ir darbo pajamų skatina gyventojų dalyvavimą darbo rinkoje. Bus sudaromi 4 atvejai:

- *pirmuoju* apskaičiuotos pajamos, kai šeimoje (1-5 asmenys) suaugusieji uždirba minimalų darbo užmokestį;
- *antruoju* apskaičiuotos pajamos, kai šeima (1-5 asmenys) gauna piniginę socialinę paramą;
- *trečiuoju*, kai šeimoje 1 suaugęs asmuo uždirba MMA, o kitas asmuo nedirba;
- *ketvirtuoju* apskaičiuotos pajamos, kai šeimoje (1-5 asmenys) suaugusieji uždirba po 400 Eur.

Pirmieji 3 trys atvejai parodys dabartinę situaciją, o ketvirtasis, kaip pakistų situacija, jei MMA būtų padidintas iki 400 Eur per mėnesį.

Piniginės socialinės paramos efektyvumo analizė. Piniginės socialinės paramos efektyvumo vertinimas atliekamas, pasinaudojus agreguotus efektyvumo ir rezultatyvumo rodiklius, kurie atspindi situaciją šalies mastu, bei efektyvumo vertinimo kriterijais: lygio, taiklumo ir darbo paskatų (jie plačiau aptarti 1.4 darbo poskyryje). Darbe pasirinkta skaičiuoti tik 4 iš 6 efektyvumo ir rezultatyvumo rodiklių. To priežastis yra ta, kad Lietuvoje nerenkama statistinė informacija, kuri parodytų socialinėms išmokoms skirtas lėšas, kurios padidino gavėjų pajamas iki skurdo ribos, taip pat paramos gavėjų, kurių pajamos skyrus išmokas, viršijo skurdo ribą. Taigi, sudėtinga apskaičiuoti koeficientus, kurie parodo kuri dalis išmokoms skirtų lėšų atiteko skurstantiems, taip priartindama jų pajamas iki skurdo ribos (EC₃) ir kiek sumažėjo skurdo tarpsnis, skyrus piniginę paramą (EV₃).

2.1 lentelėje pateiktos piniginės socialinės paramos efektyvumo ir rezultatyvumo formulės, matavimo vienetai ir formulių paaiškinimai.

2.1 lentelė

Piniginės socialinės paramos efektyvumo ir rezultatyvumo formulės ir paaiškinimas

Rodiklis	Paaiškinimas	Matavimo vienetas	Formulės
EC1	Skurstančių gyventojų, gaunančių socialines išmokas (Q_1) ir visų socialinių išmokų gavėjų (M) skaičiaus – santykis	koef./proc.	$EC_1 = Q_1 / M = Q_1 / (Q_1 + M_1)$
EC2	Parodo, kuri lėšų dalis, skirtų socialinėms išmokoms, atiteko skurstantiems gyventojams	koef./proc.	$EC_2 = ST_Q / ST$
EV1	Skurstančių gyventojų, gaunančių socialines išmokas (Q_1) ir bendro skurstančiųjų gyventojų (Q) skaičiaus – santykis	koef./proc.	$EV_1 = Q_1 / Q$
EV2	Parodo skurstančių gyventojų dalį, kuri paramos dėka pakilo virš skurdo ribos	koef./proc.	$EV_2 = Q_2 / Q$

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal nagrinėtą mokslinę literatūrą

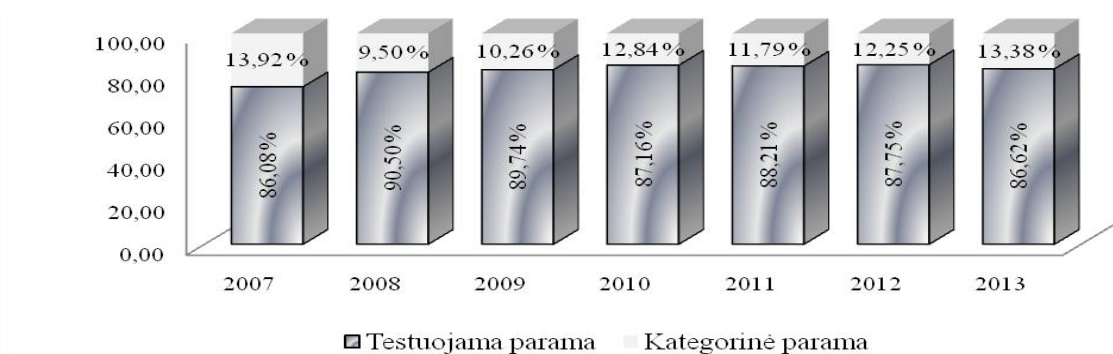
Skaičiuojant pirmą efektyvumo koeficientą t.y. skurstančių gyventojų dalis bendrame socialinės paramos išmokų gavėjų skaičiuje (EC_1), reikalingi skurstančių gyventojų, kurie gauna socialinę paramą skaičius (Q_1) ir bendras socialinių išmokų gavėjų skaičius (M). Q_1 – tai pasirinktos piniginės socialinės paramos, ar grupės gavėjų skaičius, o bendras socialinių išmokų gavėjų skaičius (M) apskaičiuotas susumavus visų socialinių išmokų gavėjus, išskyrus išmokas mokinių aprūpinimų mokinio reikmenimis. Šie gavėjai neįtraukiami, nes tie patys gavėjai gauna ir kitas socialines išmokas. Analizei naudojami duomenys paimti iš LR statistikos departamento portalą. Dar vienas efektyvumo rodiklis – lėšų dalis, atitekusi skurstantiems gyventojams (EC_2), šiam rodikliui apskaičiuoti naudojami ne gavėjai, o išlaidos. Norint įvertinti skurstančių gyventojų, gaunančių socialines išmokas dalį iš visų skurstančiųjų (EV_1), reikalingas jau minėtas Q_1 rodiklis ir skurstančių gyventojų skaičius (Q), kuris apskaičiuojamas pagal skurdo lygį iki socialinių išmokų. Kadangi skurdo lygis Lietuvoje vertinamas „iki“ ir „po“ socialinių išmokų, darbe apskaičiuojama ir skurstančių gyventojų dalis, kuri išbrido iš skurdo, t.y. EV_2 rodiklis. Socialinių išmokų gavėjai, kurių pajamos, paskyrus išmokas, viršija skurdo ribą (Q_2) nepateikiami LR statistikos departamento oficialiosios statistikos portale, todėl darbo autorė siūlo, kaip juos apskaičiuoti:

(Gyventojų skaičius * skurdo lygis iki socialinių išmokų) – (gyventojų skaičius * skurdo lygis po socialinių išmokų) = Q_2 .

Tyrime bus apskaičiuoti efektyvumo ir rezultatyvumo rodikliai dviems socialinės paramos rūšims: socialinėms išmokoms ir socialinėms pašalpoms. Taip pat siekiant išanalizuoti kiekvieną piniginės socialinės paramos rūšies efektyvumą atskirai naudojami trys kriterijai: lygio, taiklumo ir darbo paskatų (jie plačiau aptarti 1.4 darbo poskyryje).

2.2 Piniginės socialinės paramos ir jos struktūros pokyčių Lietuvoje analizė

Piniginei socialinei paramai (įvairioms pašalpoms, išmokoms, kompensacijoms, mokinių maitinimui ir kt.) kasmet skiriamos šimtatūkstantinės sumos iš valstybės biudžeto lėšų. Jos skiriamos siekiant pagrindinio tikslo (mažinanti gyventojų skurdą ir socialinę atskirtį), tačiau dėl lengvai ir dosniai skiriamų socialinių išmokų susidaro skurdo ir minimalaus atlyginimo spąstai. Taigi, būtina analizuoti piniginės socialinės paramos struktūrą ir nustatyti, kokioms piniginės socialinės paramos rūšims skiriama daugiausiai lėšų. Siekiant išsiaiškinti, kurių paramų pakeitimai gali daryti labai žymų poveikį piniginės paramos sistemos efektyvumui, bei skatinimui darbo rinkoje.

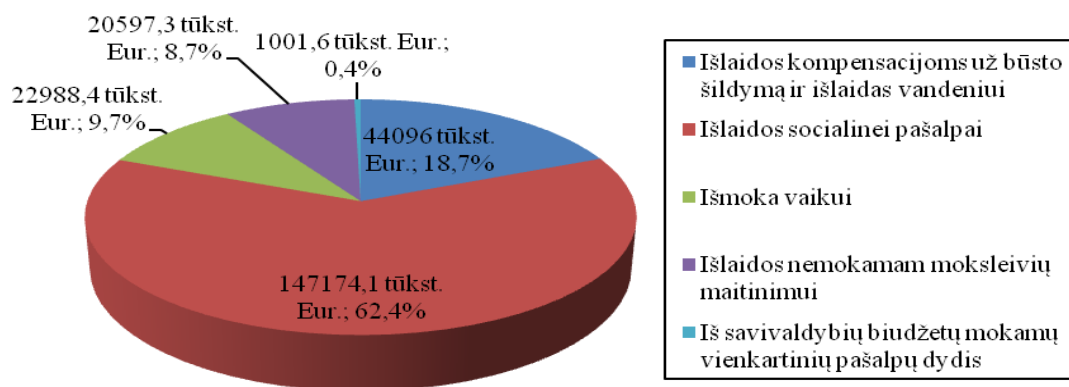
2.2 pav. Piniginės socialinės paramos, teikiamos testavimo ir kategoriniu būdu struktūra 2007-2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR statistikos departamento socialinės apsaugos duomenimis (2015)

Piniginės socialinės paramos išlaidų struktūroje mažesniąją dalį sudaro kategoriniu būdu skiriama parama (žr. 2.2 pav). Jos lyginamasis svoris per 2007–2013 m. svyravo nuo 9,50 proc. iki 13,92 proc. Išlaidas kategoriniai paramai lemia įvairūs veiksniai: vykstantys demografiniai procesai (pavyzdžiui, gimstamumo, mirtingumo, tam tikros vaikų amžiaus grupės vaikų skaičiaus, gyventojų skaičiaus pokyčiai), tvirtinamų išmokų baziniai dydžiai, BSI dydžio kitimas. Kita piniginės socialinės paramos grupė – testavimo būdu, skiriama parama. Ši paramos dalis socialinių išmokų sistemoje analizuojamu laikotarpiu sudaro didesniąją dalį visoje piniginės socialinės paramos struktūroje ir svyruoja nuo 86,08 proc. iki 90,50 proc. Šios grupės išmokų skyrimas yra sudėtingesnis, nes skiriant išmokas yra vertinamos pretendento pajamos, turimas turtas. Todėl socialinių pašalpų ar kompensacijų už būsto šildymą, vandens sunaudojimą skyrimą lemia ekonominė šalies situacija, nedarbo lygis, gyventojų pajėgumas patiems pasirūpinti savo materialine gerove. Be to, šių išmokų skyrimo laikas yra terminuotas, todėl periodiškai atliekami patikrinimai skiriant paramą. Dėl šios priežasties išauga administraciniai socialinių išmokų skyrimo kaštai.

Per 2013 m. piniginės socialinės paramos išlaidos sumažėjo 12,22 proc. (nuo 272917,2 tūkst. Eur. iki 239554,6 tūkst. Eur.). Visos piniginės socialinės paramos išlaidų 86,62 proc. tenka paramai

teikiamai testavimo būdu, o likusieji 13,38 proc. kategoriniu būdu teikiamai paramai. Piniginės socialinės paramos, priklausančios nuo asmens pajamų, dydis 2013 metais sudarė 235857 tūkst. Eur. ir palyginti su 2012 metais sumažėjo 13,93 proc. 2013 m. piniginės socialinės paramos, skiriamos testavimo būdu, struktūra pateikta 2.3 paveiksle. Kaip matyti iš paveikslo didžiausia dalis išlaidų, t.y. 62,4 proc., tenka socialinei pašalpai, 18,7 proc. – būsto išlaikymo šildymo ir vandens išlaidų kompensacijoms, 8,7 proc. – skirta nemokamam mokinių maitinimui, 9,7 proc. – išmokoms vaikams ir 0,4 proc. vienkartiniai pašalpai. Didžiausia testavimo būdu teikiamos piniginės socialinės paramos dalis tenka socialinei pašalpai. Socialinės pašalpos dydis 2013 metais sudarė 147174,1 tūkst. Eur. ir palyginti su 2012 metais sumažėjo 15,23 proc. Socialinė pašalpa turi garantuoti minimalias lėšas pagrindiniams fiziologiniams poreikiams (išlaidoms maistui, drabužiams ir pan.) tenkinti. Sumažėjimui įtakos turėjo, kad savivaldybės savarankiškai skyrė socialines pašalpas.

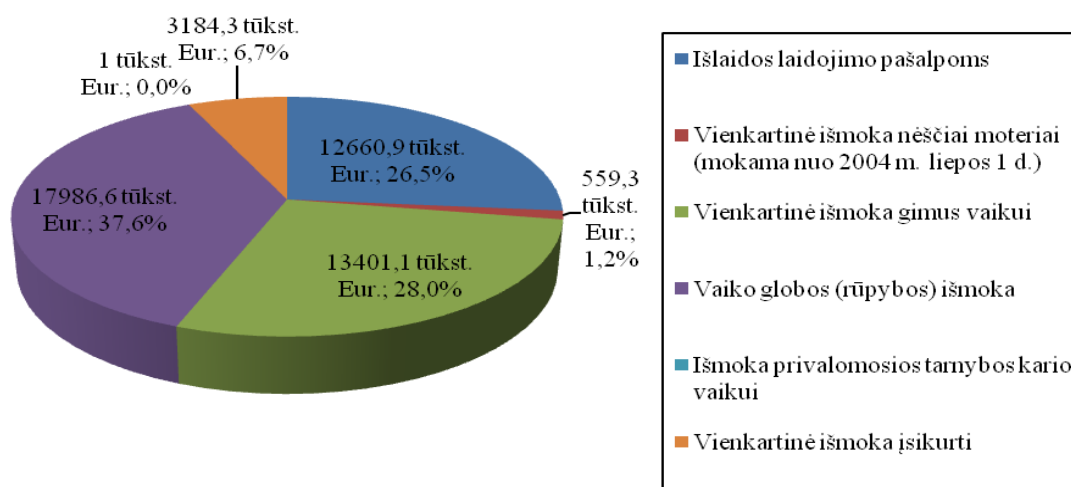

2.3 pav. **Piniginės socialinės paramos išlaidų priklausančių nuo asmens pajamų pasiskirstymas 2013 metais**

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR statistikos departamento socialinės apsaugos duomenimis (2015)

Visos piniginės socialinės paramos išlaidų, priklausančių nuo asmens pajamų, dalis (t.y. 18,7 proc.) tenka būsto išlaikymo, karšto bei šalto vandens kompensacijoms. Per 2013 m. išlaidos kompensacijoms padidėjo 3,10 proc. Tam įtakos turėjo 2013 m. padidėjusios elektros, dujų ir šildymo kainos. Šeimoms, atsidūrusioms ypač sunkioje padėtyje, gali būti skiriamos vienkartinės pašalpos, kurių skyrimo tvarką nustato savivaldybės, jos 2013 m. siekė 1001,6 tūkst. Eur. 2013 m. piniginės socialinės paramos struktūroje išlaidos nemokamam maitinimui sudarė 8,7 proc. (žr. 2.3 pav.). 2013 m. palyginus su 2012 m. išlaidos nemokamam maitinimui padidėjo 14,91 proc. Išlaidos mokinių aprūpinimui mokinio reikmenimis LR statistikos departamente nepateikiamos. Išmokos vaikui 2013 metais sudarė 22988,4 tūkst. Eur. ir palyginti su 2012 metais sumažėjo 7,46 proc. (2012 m. jos buvo 215218,3 tūkst. Eur.). Piniginė socialinė pašalpa priklausanti nuo asmens pajamų detaliau išanalizuota 2.2.1 skyrelyje.

Socialinė parama yra skiriama ir nepriklausomai nuo asmens pajamų, t.y. kategoriniu būdu. Tokia parama priklauso šeimoms auginančioms vaikus, tėvų netekusiems vaikams ir asmenims laidojantiems LR pilietį. 2.4 paveiksle pateikta piniginių socialinės paramos, skiriamos kategoriniu būdu, struktūra 2013 metais.

2.4 pav. **Piniginės socialinės paramos išlaidų nepriklausančių nuo asmens pajamų pasiskirstymas 2013 metais**

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR statistikos departamento socialinės apsaugos duomenimis (2015)

Piniginės socialinės paramos, nepriklausančios nuo asmens pajamų, dydis 2013 metais sudarė 47793,2 tūkst. Eur. ir palyginti su 2012 metais sumažėjo 0,38 proc. (2012 m. buvo 47974,6 tūkst. Eur.). 2013 m. lyginant su 2012 m. išlaidos šeimoms, auginančioms vaikus neįvertinus jų pajamų, sumažėjo 2,07 proc. (nuo 35875,8 tūkst. Eur. iki 35132,3 tūkst. Eur.). Šiuo atveju, išmokas šeimoms auginančioms vaikus sudaro: vienkartinės išmokos nėščiai moteriai, išmokos gimus vaikui, vaiko globos (rūpybos), privalomosios tarnybos kario vaikui išmokos ir vienkartinės išmokos būstui įsigyti arba įsikurti. Didžiausia kategoriniu būdu teikiamos piniginių socialinės paramos dalis tenka vaiko globos išmokai. 2013 m. piniginių socialinės paramos, nepriklausančios nuo asmens pajamų, struktūroje vaiko globos (rūpybos) išlaidos sudarė 37,6 proc. 2013 m. palyginus su 2012 m. išlaidos vaiko globai sumažėjo 4,39 proc. (nuo 18812,8 tūkst. Eur. iki 17986,6 tūkst. Eur.). Visos piniginių socialinės paramos, skiriamos kategoriniu būdu, dalis (t.y. 28 proc.) tenka vienkartinei išmokai, gimus vaikui. 2013 m. palyginus su 2012 m. vienkartinė išmoka, gimus vaikui padidėjo 1,7 proc. (nuo 13177,5 tūkst. Eur. iki 13401,1 tūkst. Eur.). Piniginė socialinė pašalpa priklausanti nuo asmens pajamų detaliau išanalizuota 2.2.2 skyrelyje.

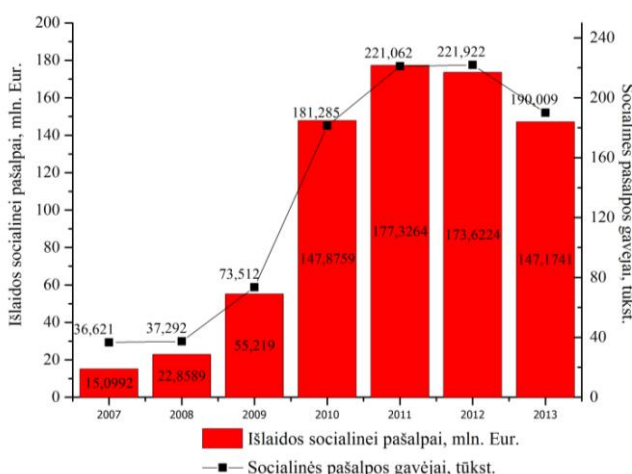
Iš piniginių socialinės paramos išlaidų struktūros analizės galima daryti išvadą, kad 2007-2013 m. laikotarpiu pajamų tikrinimo pagrindu skiriamoms išmokoms buvo skirta daugiau lėšų nei kategoriniu būdu skiriamoms išmokoms. 2013 m. visos piniginių socialinės paramos išlaidų 86,62 proc. tenka paramai teikiamai testavimo būdu, o likusieji 13,38 proc. kategoriniu būdu teikiamai

paramai. Testavimo būdu daugiausiai lėšų skiriama socialinei pašalpai ir būsto šildymo ir vandens išlaidų kompensacijoms, todėl šių paramos rūšių pakeitimai gali daryti labai žymų poveikį piniginės paramos sistemos efektyvumui.

2.2.1 Piniginė socialinė parama teikiama testavimo būdu

Testavimo būdu nepasiturintiems gyventojams teikiama: socialinė pašalpa, būsto šildymo, karšto bei šalto vandens išlaidų kompensacijos, vienkartinė pašalpa, nemokamas mokinių maitinimas mokyklose, bei išmoka vaikui. Piniginės socialinės paramos, teikiamos testavimo būdu, reikalavimai ir normatyvai aptarti 1.2.1 poskyryje.

Didžiausią socialinės paramos dalį sudaro socialinė pašalpa, t.y. piniginė parama nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims, jeigu jie atitinka įstatymo reikalavimus. Ši paramos forma privalo tenkinti būtiniausius poreikius tiems žmonėms, kurių gaunamos pajamos yra nepakankamos, o gebėjimas pasirūpinti savimi dėl objektyvių, nuo jų nepriklausančių priežasčių yra ribotas. 2.5 paveiksle pateikiama socialinės pašalpos gavėjų bei išlaidų dinamika Lietuvoje 2007-2013 m.

2.5 pav. Socialinės pašalpos gavėjų bei išlaidų dinamika Lietuvoje 2007-2013 m

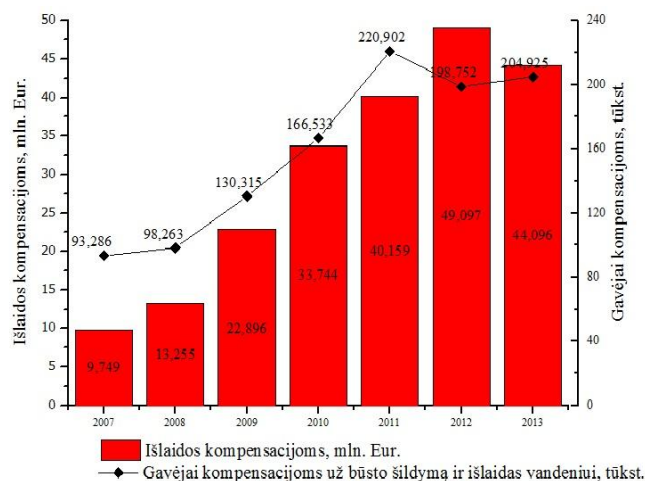
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR statistikos departamento išmokos šeimoms auginančioms vaikus duomenimis (2015).

Per visą laikotarpį socialinės pašalpos gavėjų padidėjo 153,38 tūkst. žmonių. 2007-2013 m. laikotarpiu vidutiniškai kasmet, socialinės pašalpos gavėjų padidėdavo po 25,56 tūkst. 2010 m. palyginus su 2009 m. pastebimas didžiausias padidėjimas, t.y. 107,77 tūkst. gavėjų. Mažiausias pokytis pastebimas 2008 m. palyginus su 2007 m., padaugėjo 671 socialinę pašalpą gaunančių asmenų. Pagal pateiktus duomenis aiškiai matyti, kad Lietuvos situacija blogėjo iki 2012 m. To priežastis labai paprasta – per pasaulinę finansų krizę vis mažėjo mokesčių mokėtojų (dėl nedarbo augimo, emigracijos ir pan.) ir beveik tokiu pat dydžiu augo socialinių išmokų gavėjų skaičius. Kitaip tariant, daug žmonių ne tik nebemokėjo anksčiau mokėtų mokesčių, bet gavo socialines

išmokas. Taigi išaugęs gavėjų skaičius Lietuvoje tiesiogiai įtakojo išlaidas socialinei pašalpai. Per visą analizuojamą laikotarpį išlaidos padidėjo net 8,74 karto (žr. 2.5 pav.). Vidutiniškai kasmet išlaidos padidėdavo 31 mln. Eur. Didžiausias socialinės pašalpos padidėjimas yra fiksuojamas 2010 m. palyginus su 2009 m. pašalpa padidėjo net 167,80 proc., o 2011 m. palyginus su 2010 m. socialinės pašalpos išlaidos ir gavėjai atitinkamai padidėjo 21,94 ir 19,92 proc. 2011 m. įvertinus, kad piniginės socialinės paramos išlaidos ir gavėjų skaičius pastoviai auga, buvo nutarta LR seimo įvesti naują piniginės socialinės paramos reformą. Piniginės socialinės paramos reforma siekiama skaidrinti išmokų teikimą, skatinti įsidarbinimą ir tuo pačiu mažinti paskatas piktnaudžiauti valstybės parama.

Kaip teigiama LR Seimo pranešime (2012), Akmenės, Panevėžio, Radviliškio, Raseinių ir Šilalės savivaldybėse nuo 2012 m. sausio 1 d. teikiama piniginė socialinė parama pagal du modelius: senąjį modelį, kaip valstybinę funkciją (finansuojant iš valstybės biudžeto lėšų) ir naująjį modelį, kaip savarankišką savivaldybių funkciją (finansuojant iš savivaldybių biudžetų lėšų). Įgyvendinant socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams reformą, šalyje per metus sutaupyti tūkstančiai eurų. Surinkus savivaldybių duomenis ir juos apibendrinus galima teigti (žr. 3.3 poskyrių), kad naujasis modelis pasiteisino. 2012 m. lyginat su 2011 m., LR išlaidos socialinei pašalpai sumažėjo 2,09 proc., o minėtose penkiose eksperimentinėse savivaldybėse socialinės pašalpos gavėjų skaičius sumažėjo 3,35 proc. (likusiose padidėjo 0,97 proc.). Šios penkios šalies savivaldybės pasiekė puikių rezultatų socialinės paramos srityje. Didžiausi socialinės pašalpos išlaidų sumažėjimai per 2012 m. pastebimi Šilalės, Akmenės ir Raseinių rajonų savivaldybėse, atitinkamai 38,53 proc., 30,03 proc. ir 22,34 proc. Taigi, galima daryti išvadą, kad iš socialinių išmokų ir lengvatų sukurama finansinė nauda kartais paskatina nedirbti. Dalis gyventojų nusprendžia paaukoti keliais procentais didesnes pajamas, kurias gautų dirbdami, vardan laisvo laiko. Minėtose savivaldybėse sugriežtinus socialinių pašalpų skyrimo tvarką, jas gauna tie, kuriems iš tiesų jos reikia. 2013 m. palyginus su 2012 m. piniginės socialinės pašalpos išlaidos ir gavėjai sumažėjo atitinkamai 14,38 ir 15,23 proc. Tokį sumažėjimą galima paaiškinti tuo, kad buvo tęsiama nauja, griežtesnė piniginės socialinės paramos skyrimo tvarka. Autorės manymu, buvo pasirinktos teisingos priemonės, skatinančios aktyviau ieškoti darbo, dalyvauti aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse, visuomenei naudingoje veikloje, o nesitenkinti ilgalaikę socialine parama. Šio įstatymo tikslas nėra vien sutaupyti valstybės lėšas, bet ir didinti motyvaciją integruotis į darbo rinką.

Nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims kompensuojamos išlaidos už būsto šildymą, karštą ir šaltą vandenį.

2.6 pav. Gavėjų kompensacijoms už būsto šildymą ir išlaidas vandeniui bei išlaidų dinamika Lietuvoje 2007-2013 m

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR statistikos departamento išmokos šeimoms auginančioms vaikus duomenimis (2015)

Gyventojai norintys gauti būsto išlaikymo kompensacijas turi atitikti nustatytus reikalavimus piniginei socialinei paramai gauti, pavyzdžiui, dirba, mokosi, arba nedirba ir nesimoko, bet yra registruoti bedarbiai, slaugo neįgalų šeimos narį, laukiasi kūdikio, yra pensininkai ir t.t. Per visą analizuojamą laikotarpį būsto išlaikymo išlaidų kompensacijų dydis padidėjo net 34,34 mln. Eur. (žr. 2.6 pav.). Didžiausias kompensacijų padidėjimas pastebimas 2011 m. palyginus su 2010 m., net 10,85 mln. Eur. Tam galėjo turėti įtakos 2011 m. susiklosčiusi sudėtinga ekonominė situacija, kuomet Lietuvoje buvo 247,2 tūkst. bedarbių (žr. 3 priedą). 2012 m. kompensacijos buvo 19,01 proc. didesnės negu 2011 m., o tuo laikotarpiu registruotų bedarbių sumažėjo 12,26 proc. (žr. 3 priedą). Taigi kompensacijų padidėjimą 2012 m. negalėjo lemti bedarbiai. Autorės manymu, padidėjimą daugiausia lėmė išaugusios šildymo kainos ir pašalpų gavėjams palanki socialinės paramos sistema. Augančios kuro kainos tiesiogiai įtakojo kompensacijų padidėjimą, pasak E. Markevičienės (2013), per 2012 m. centralizuota šiluma vidutiniškai brango apie 1,3 proc. Be to, 2012 m. piniginės socialinės paramos įsigaliojusi reforma numatė, kad gyventojams, neturintiems nuosavo būsto ir gyvenantiems nuomojamame būste, kuriame nėra deklaratavę gyvenamosios vietos, ypač jaunoms šeimoms, būtų sudarytos lygios sąlygos gauti kompensacijas, kaip ir deklaravusiems gyvenamąją vietą asmenims. Kompensacijas gauna tik tie, kurie būstą nuomojasi legaliai, t.y. yra sudarę viešajame registre įregistruotą nuomos sutartį. 2013 m. palyginus su 2012 m. kompensacijų už šildymo ir vandens išlaidas gavėjų skaičius padidėjo 3,11 proc., o išlaidos sumažėjo 10,19 proc., todėl galima teigti, kad šiais metais situacija šalyje stabilizavosi. Siekiant sumažinti asmenų gaunančių kompensacijas skaičių, nuo 2015 m. sausio 1 d. įsigaliojęs piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo 4, 8, 10, 12, 17, 21, 23 straipsnių pakeitimo įstatymas numato būsto šildymo, geriamojo ir karšto vandens kompensacijų teikimą gyventojams vykdant

savarankišką savivaldybių funkciją, finansuojamą iš savivaldybių biudžetų lėšų. Autorės nuomone, remiantis socialinės pašalpos reformos rezultatais, įsigaliojusi papildoma reforma kompensacijoms, pasiteisins ir 2015 m. bus sumažintas kompensacijų gavėjų skaičius ir išlaidos. Tikėtina, kad kompensacijų skyrimas bus taiklesnis, be to sudarytos griežtesnės sąlygos, mažins piktnaudžiavimus, nes vietos bendruomenės nariai vieni kitus geriau pažįsta ir žino, kam iš tikrųjų reikalinga pagalba. Be to, pačios savivaldybės bus labiau suinteresuotos, kad parama pasiektų tik tuos, kam ji iš tiesų reikalinga, nes socialinių pašalpų ir kompensacijų teikimui skirtų finansuoti nepanaudotų lėšų nereikės grąžinti į valstybės biudžetą. Plačiau apie pinigines socialinės paramos reformą nuo 2012 m. bus aptarta 3.3 poskyryje.

Dar viena pinigines socialinės paramos rūšis yra vienkartinės pašalpos iš savivaldybės biudžeto. Jos yra skiriamos atsižvelgiant į nukentėjusiųjų pajamas. Vienkartinį pašalpų skyrimo tvarką ir dydžius savo teritorijos gyventojams nustato savivaldybės, atsižvelgdamos į savo biudžetų galimybes, todėl ši paramos rūšis nagrinėjama pagal apskritis. Išlaidų vienkartinėms pašalpoms socialiai remtiniams asmenims dinamika 2007-2013 m. pateikta 2.2 lentelėje

2.2 lentelė

**Vienkartinų pašalpų socialiai remtiniams asmenims iš savivaldybių biudžetų dinamika
Lietuvoje 2007-2013 m.**

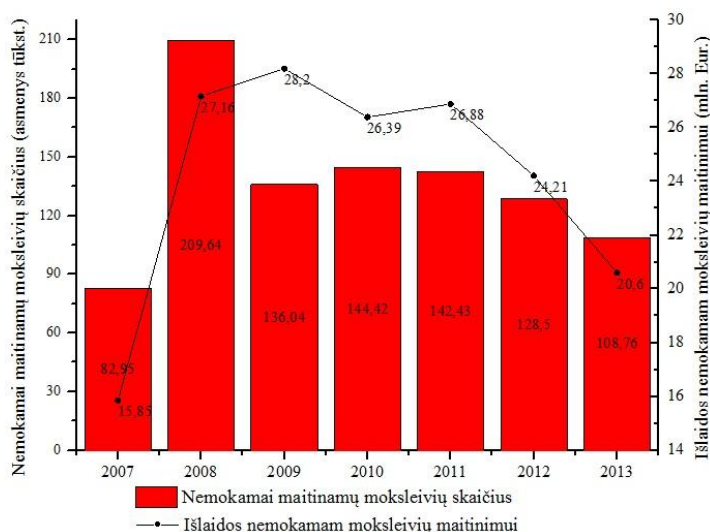
Metai	Tūkst. Eur.										Mln. Eur.
	Alytaus apskritis	Kauno apskritis	Klaipėdos apskritis	Marijampolės apskritis	Panevėžio apskritis	Šiaulių apskritis	Tauragės apskritis	Telšių apskritis	Utenos apskritis	Vilniaus apskritis	LR
2007	208,41	311,17	380,97	236,24	207,77	119,82	84,05	126,59	175,39	649,85	2,50
2008	186,60	358,84	286,84	212,38	132,36	75,62	108,03	115,73	184,46	469,82	2,13
2009	82,89	300,86	206,21	111,62	87,47	69,51	80,20	81,99	190,92	160,85	1,37
2010	94,30	310,18	251,80	97,14	94,21	66,70	100,21	63,57	248,44	145,19	1,47
2011	91,55	256,02	436,14	135,57	117,64	65,74	98,15	59,05	294,51	147,18	1,70
2012	88,13	620,57	223,04	114,83	86,91	56,85	99,37	71,19	359,33	175,31	1,89
2013	78,34	200,74	210,18	53,38	66,00	51,18	102,55	56,48	51,55	131,20	1,00

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR statistikos departamento iš savivaldybių biudžeto mokamų vienkartinų pašalpų duomenimis (2015)

Per visą analizuojamą laikotarpį LR nepasiturintiems asmenims vienkartinų pašalpų suma sumažėjo 1,5 mln. Eur., t.y. 59,91 proc. Iš 2.2 lentelės matyti, kad išlaidos vienkartinėi pašalpai kito netolygiai visose Lietuvos apskrityse. Taip yra todėl, kad paprastai šios pašalpos mokamos, norint suteikti materialinę paramą šeimoms ypatingais atvejais, pvz.: gaisras, potvynis, turto sunaikinimas ir pan. Išnagrinėjus 2007-2013 m. vienkartinų pašalpų pasiskirstymą pagal apskritis pastebima, kad daugiausiai pašalpų per šį laikotarpį skirta Kauno apskrityje (21 proc.), Klaipėda (17 proc.), Utena ir Vilniaus (po 14 proc.) (žr. 4 priedą). Vilnius, Kaunas, Klaipėda yra didžiausi miestai pagal gyventojų skaičių, o Utena užima tik 10 vietą pagal šį rodiklį. Didžiausias sumažėjimas per

analizuojamą laikotarpį pastebimas Vilniaus ir Marijampolės apskrityje, atitinkamai 79,81 proc. ir 77,41 proc. Šiuos dėsningumus lėmė susiklosčiusi sudėtinga ekonominė situacija šalyje, kuri įtakojo nedarbo lygio didėjimą, gyventojų pajamų mažėjimą. Iš 2.2 lentelės matoma, kad mažiausia mokamų vienkartinųjų pašalpų suma daugelyje apskričių buvo 2013 m. Tam galėjo turėti įtakos, tai, kad savivaldybių biudžetai, kurie priklauso nuo ekonominės padėties, buvo mažesni arba lėšų paskirstymas 2013 m. buvo nukreiptas kitomis prioritetinėmis kryptimis. Norint atlikti visų apskričių vienkartinųjų pašalpų priežastinę analizę reikėtų atlikti atskirą tyrimą, nes šias pašalpas skiria savivaldybės iš savo biudžetų. Kiekviena savivaldybė individualiai nusprendžia dėl kiekvienos vienkartinės pašalpos skyrimo. Be to, vienų miestų savivaldybės numato skirti daugiau lėšų mažesniai asmenų skaičiui, o kituose miestuose asmenų skaičius gali būti didesnis, bet išlaidos vienkartinėms pašalpoms mažesnės.

Dar kelios piniginės socialinės paramos rūšys, kurios skiriamos testavimo būdu yra nemokamas maitinimas moksleiviams ir mokinių aprūpinimas mokinio reikmenimis. Išlaidos, kurios reikalingos mokiniams aprūpinti mokinio reikmenimis nėra pateiktos LR statistikos departamente, todėl yra išanalizuota tik nemokamai maitinamų moksleivių ir išlaidų jų maitinimui dinamika (žr. 2.7 pav.).

2.7 pav. Nemokamai maitinami moksleiviai ir išlaidų jų maitinimui dinamika 2007-2013 m

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR statistikos departamento išmokos šeimoms auginančioms vaikus duomenimis (2015)

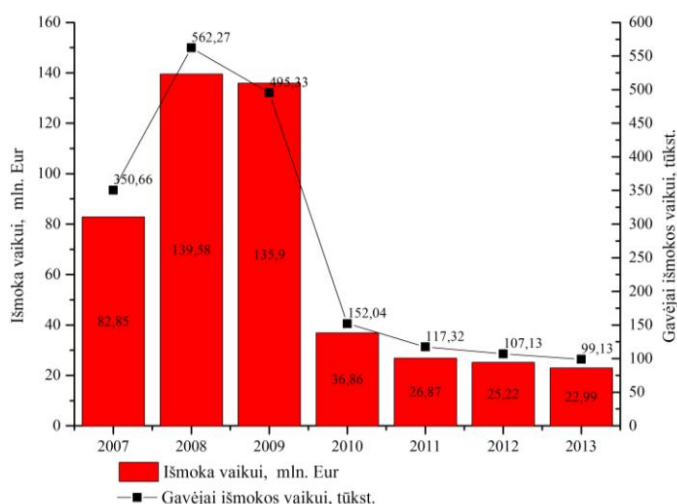
Pasak LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2015) mokiniai turi teisę į nemokamą maitinimą ir į paramą mokinio reikmenims įsigyti, jeigu vidutinės pajamos vienam iš bendrai gyvenančių asmenų ar vienam gyvenančiam asmeniui per mėnesį yra mažesnės kaip 1,5 VRP dydžio (153 Eur). Per analizuojamą laikotarpį nemokamai maitinamų moksleivių skaičius išaugo 31,12 proc., o išlaidos nemokamam maitinimui 29,99 proc. (žr. 2.7 pav.). Daugiausiai gavėjų skaičius padidėjo per 2008 m., tai 152,74 proc. Tai sąlygojo, kad nuo 2008 m. liepos mėnesio

įsigaliojo socialinės paramos mokiniams įstatymas, įteisinęs visų pradinukų nemokamą maitinimą. Nemokamam maitinimui skirtiems produktams įsigyti (įskaitant PVM) skiriama nuo 1,2 iki 7,7 proc. BSI dydžio suma. Nuo 2012 m. iki 2013 m. tiek nemokamo maitinimo gavėjų tiek išlaidų suma sumažėjo, atitinkamai 19,74 tūkst. moksleivių ir 3,61 mln. Eur. Tam įtakos galėjo turėti sumažėjusių moksleivių skaičius bendrojo ugdymo mokyklose, nes 2012-2013 mokslo metais palyginus su 2011-2012 mokslo metais moksleivių sumažėjo 4,8 proc. (19 tūkst. moksleivių). Autorės manymu, nemokamą maitinimą reikia skirti tik nepasiturinčių šeimų vaikams, taip kaip ir yra šiuo metu (nuo 2008 gruodžio pab. galioja patvirtinta tvarka, pagal kurią nemokamai maitinami tik nepasiturinčių šeimų vaikai). Taip pat mokiniams, kurie gauna nemokamą maitinimą būtų suteikta galimybė atsisakyti nenorimo maisto ar gėrimo iš tos dienos priklausančio nemokamo maitinimo komplekso.

Nuo 2010 m. įsigaliojus LR socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinajam įstatymui, vaiko išmokos skyrimą numatyta vykdyti atsižvelgiant į šeimos pajamas. Kadangi analizuojami duomenys 2007-2013 m. laikotarpiu, o ši išmoka nuo 2010 m. priskiriama prie testuojamu būdu skiriamų išmokų, tai šiame darbe ji bus priskirta prie išmokų, kurios priklauso nuo asmens pajamų. Teisę gauti išmoką vaikui turi bendrai gyvenantys ir (ar) globojantys vaikus asmenys, jei vidutinės bendrai gyvenančių asmenų ir (ar) globojamų asmenų, pajamos vienam asmeniui per mėnesį yra mažesnės negu 1,5 VRP (153 Eur) dydžio, atsižvelgiant į vaiko amžių bei vaikų skaičių. Kai auginami ar globojami vienas ar du vaikai:

- 1) vaikui nuo gimimo iki 2 m. mokama 0,75 BSI (28,24 Eur.) dydžio išmoka;
- 2) vaikui nuo 2 iki 7 m. mokama 0,4 BSI (15,06 Eur.) dydžio išmoka.

3) Kai auginami ar globojami trys ir daugiau vaikų, vaikui nuo 7 iki 18 m. mokama 0,4 BSI (15,06 Eur.) dydžio išmoka.

2.8 pav. Išmokos vaikui gavėjai ir išlaidos Lietuvoje 2007–2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR statistikos departamento išmokos šeimoms auginančioms vaikus duomenimis (2015)

Išanalizavus 2007–2013 m. išmokų vaikui gavėjų ir išlaidų dinamiką (žr. 2.8 pav.) matoma, kad labiausiai sumažėjo išlaidos ir gavėjų skaičius 2010 m. lyginant su 2009 m., sumažėjo atitinkamai 72,87 proc. (iki 36,86 mln. Eur.) ir 69,31 proc. (iki 152,04 tūkst. žm.). Tai lėmė įsigaliojusi reforma, kad išmoka vaikui skiriama ne kategoriniu kaip buvo iki 2010 m., o testavimo būdu. Nuo 2010 m. išmokos vaikui išlaidos ir gavėjai kiekvienais metais mažėja atitinkamai 4,63 ir 17,63 proc. 2013 m. palyginus su 2012 m. sumažėjo išmokų vaikui gavėjų 7,46 proc. ir išlaidų 8,84 proc. Išmokos vaikui gavėjų skaičiaus ir lėšų šiai išmokai mokėti sumažėjimą lėmė tai, kad sumažėjo gimstamumas (nuo 2009 iki 2013 m. sumažėjo 4,07 proc. (žr. 3 priedą)).

Apibendrinant galima teigti, kad dėl 2008 m. prasidėjusios pasaulinės finansų krizės, kuri palietė visą Europą, piniginių socialinės paramos poreikis augo. Siekiant sustabdyti ir sumažinti piniginių paramos gavėjų skaičių, išlaidas, bei skatinti gyventojų dalyvavimą darbo rinkoje, valstybė įvedė naujų įstatymų papildymų. Nuo 2012 m. buvo pradėta įgyvendinti piniginių socialinės paramos nepasiturintiems asmenims reforma. Ji, būtent, ir įtakojo socialinės pašalpos išlaidų ir gavėjų mažėjimą nuo 2012 m. Būsto išlaikymo kompensacijų išlaidos išaugo 2012 m., nes dėl kompensacijos skyrimo galėjo kreiptis ir būstus nuomojantys asmenys, t.y. ne tik savininkai. 2013 m. palyginus su 2012 m. kompensacijų už šildymo ir vandens išlaidas gavėjų skaičius padidėjo 3,11 proc., tačiau išlaidos sumažėjo 10,19 proc. Siekiant sumažinti asmenų gaunančių kompensacijas skaičių, nuo 2015 m. sausio 1 d. įsigaliojo piniginių socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo 4, 8, 10, 12, 17, 21, 23 straipsnių pakeitimo įstatymas numato būsto šildymo, geriamojo ir karšto vandens kompensacijų teikimą gyventojams vykdant savarankiškąją savivaldybių funkciją.

Vienkartinės pašalpos iš savivaldybės biudžeto priklauso, ne tik nuo šalies ekonominės situacijos. Joms didesnę įtaką turi nenumatyti ypatingi atvejai (gaisrai, potvyniai ir pan.). Be to, kiekviena savivaldybė individualiai nusprendžia dėl kiekvienos vienkartinės pašalpos skyrimo. Dar viena testavimo principu skiriama parama yra moksleiviams teikiamas nemokamas maitinimas. Per 2013 m., tiek išlaidos, tiek nemokamai maitinamų moksleivių skaičius sumažėjo, tai galėjo lemti sumažėjusių moksleivių skaičius bendrojo ugdymo mokyklose. Nuo 2010 m. įsigaliojus LR socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinajam įstatymui, vaiko išmokos skyrimą numatyta vykdyti atsižvelgiant į šeimos pajamas. Kadangi analizuojami duomenys 2007–2013 m. laikotarpiu, o ši išmoka nuo 2010 m. priskiriama prie testuojamu būdu skiriamų išmokų, tai šiame darbe ji yra priskirta prie išmokų, kurios priklauso nuo asmens pajamų. Nuo 2010 m. išmokos vaikui išlaidos ir gavėjai kiekvienais metais mažėja atitinkamai 4,63 ir 17,63 proc., o mažėjimą lėmė tai, kad mažėjo gimstamumas.

2.2.2 Piniginė socialinė parama teikiama kategoriniu būdu

Visoms civilizuoto pasaulio teisinėms sistemoms bendra tai, kad jos sukurtos remiantis konstitucinėmis piliečių teisėmis ir siekiant įgyvendinti socialinius valstybės uždavinius. Kiekviena valstybė privalo garantuoti savo piliečių garbės ir orumo neliečiamumą ir kiekvienos asmenybės nevaržomą vystymąsi, taip pat padėti asmenims atsidūrusiems kritinėse situacijose. Atsidūrus kritinėse situacijose, tokiuose kaip: artimo mirties, neštumo, vaiko gimimo, vaiko globos, likus be tėvų, piniginė socialinė parama skiriama neatsižvelgiant į pajamas, t.y. kategoriniu būdu.

Socialinės išmokos nepriklausomai nuo šeimos pajamų teikiamos šeimoms, auginančioms vaikus. Šiuo atveju, išmokas šeimoms auginančioms vaikus sudaro: vienkartinės išmokos nėščiai moteriai, išmokos gimus vaikui, vaiko globos (rūpybos), privalomosios tarnybos kario vaikui išmokos ir vienkartinės išmokos būstui įsigyti arba įsikurti (žr. 2.3 lentelę).

2.3 lentelė

Išmokų šeimų auginančių vaikus gavėjų bei išlaidų dinamika Lietuvoje 2007-2013 m.

Rodiklis	Mat.vnt.	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Vienkartinė išmoka nėščiai moteriai (mokama nuo 2004 m. liepos 1 d.)	tūkst. EUR	498,6	426,2	499,3	618,7	645	617	559,3
	<i>Kitimo tempas*</i>	-	-14,52	17,15	23,91	4,25	-4,34	-9,35
	asmenys	6665	5657	6608	8222	8571	8199	7430
	<i>Kitimo tempas*</i>	-	-15,12	16,81	24,42	4,24	-4,34	-9,38
Vienkartinė išmoka gimus vaikui	tūkst. EUR	9009	10449,8	13638,1	14108,7	13598,4	13177,5	13401,1
	<i>Kitimo tempas*</i>	-	15,99	30,51	3,45	-3,62	-3,10	1,70
	asmenys	30089	34697	34196	34039	32850	31820	32350
	<i>Kitimo tempas*</i>	-	15,31	-1,44	-0,46	-3,49	-3,14	1,67
Vaiko globos (rūpybos) išmoka	tūkst. EUR	20272	19703,5	19751,2	19986,7	19979,4	18812,8	17986,6
	<i>Kitimo tempas*</i>	-	-2,80	0,24	1,19	-0,04	-5,84	-4,39
	asmenys	12465	12421	12430	12502	12428	12121	11599
	<i>Kitimo tempas*</i>	-	-0,35	0,07	0,58	-0,59	-2,47	-4,31
Išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui	tūkst. EUR	6,4	3,6	0,2	1	0,7	1,1	1
	<i>Kitimo tempas*</i>	-	-43,75	-94,44	400,00	-30,00	57,14	-9,09
	asmenys	12	11	2	6	4	6	7
	<i>Kitimo tempas*</i>	-	-8,33	-81,82	200,00	-33,33	50,00	16,67
Vienkartinė išmoka įsikurti	tūkst. EUR	2845,1	2607,7	4329,4	3992,8	3666,7	3267,4	3184,3
	<i>Kitimo tempas*</i>	-	-8,34	66,02	-7,77	-8,17	-10,89	-2,54
	asmenys	2561	1975	2790	2568	2815	2956	2895
	<i>Kitimo tempas*</i>	-	-22,88	41,27	-7,96	9,62	5,01	-2,06

* - grandininis kitimo tempas, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR statistikos departamento išmokos šeimoms auginančioms vaikus duomenimis (2015)

Šeimoms auginančioms vaikus dinamika Lietuvoje 2007-2013 m. pavaizduota 2.3 lentelėje. **Nėščiai moteriai**, kuri pagal ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą neturi teisės gauti motinystės pašalpos, iki numatytos gimdymo datos likus 70 kalendorinių dienų skiriama 2 BSI dydžio (76 Eur) vienkartinė išmoka. (LR socialinės..., 2015). Per visą analizuojamą laikotarpį vienkartinės išmokos išlaidos padidėjo 60,7 tūkst. Eur., o nėščių moterų, neturinčių teisės gauti

motinystės pašalpos, padaugėjo 11,48 proc. 2007–2008 m. laikotarpiu šios paramos poreikis ėmė po truputi mažėti, nes šalyje gerėjo ekonominė situacija, daugiau žmonių turėjo pragyvenimo šaltinį, todėl besilaukiančios moterys galėjo pretenduoti į valstybinio socialinio draudimo motinystės pašalpą (žr. 2.3 lent.). 2008 m. prasidėjusi pasaulinė finansų krizė, kuri palietė visą Europą, įtakėjo nedarbo didėjimą, nėščios moterys nebegalėjo gauti valstybinio socialinio draudimo motinystės pašalpos, todėl vėl ėmė augti vienkartinės išmokos nėščiai moteriai gavėjų skaičius bei išlaidos. Ši tendencija pastebima iki 2011 m. Norint mažinti vienkartinės pašalpos nėščiai moteriai išlaidas, reikėtų pirmiausia mažinti nedarbą Lietuvoje, nes išmoka priklauso nuo bedarbių moterų skaičiaus. Kuo didesnis nedarbo lygis, tuo daugiau moterų pretenduoja į šią paramą tam, kad padengtų papildomas išlaidas. Šios išmokos poreikį taip pat lėmė gimstamumas (žr. 3 priedą). 2013 m. palyginus su 2012 m. vienkartinės išmokos nėščiai moteriai (neturinčiai teisės gauti motinystės pašalpos) gavėjų skaičius, bei išlaidos sumažėjo atitinkamai 9,35 proc. ir 9,38 proc. (žr. 2.3 lent.). Tam galėjo turėti įtakos sumažėjusių bedarbių skaičius 7,19 proc. ir gimstamumas, kuris sumažėjo 0,85 proc.

Kaip teigiama kasmet LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos rengiamame „Socialiniame pranešime 2009-2010“ (2010), siekiant pozityvių demografinių pokyčių bei skatinant įvaikinimą Lietuvoje, nuo 2009 m. sausio mėn. 1 d. **gimus vaikui** ar jį įvaikinus mokama padidinta vienkartinė išmoka vaikui, kuri siekia 11 BSI, t. y. 418 eurų. Per visą analizuojamą laikotarpį gimus vaikui vienkartinės pašalpos gavėjų skaičius padidėjo 2261 žmonėmis, o išlaidos padidėjo net 43,92 mln. Eur. Palyginus 2.3 lent. pateiktus, vienkartinės išmokos gimus vaikui, gavėjų skaičių su 3 priede pateiktais gimusiųjų skaičiais, galima daryti išvadą, kad tarp šių rodiklių yra tiesioginis ryšys. Gyventojai, paskatinti 2007 m. pagerėjusios ekonominės situacijos, kūrė didesnes šeimas, o tai tiesiogiai įtakėjo vienkartinės išmokos gimus vaikui padidėjimą. Nuo 2009 m. iki 2012 m. išmokos paklausa ėmė po truputį mažėti. Per 2013 m. gavėjų skaičius padidėjo 1,67 proc., tai tiesiogiai įtakėjo gimstamumo Lietuvoje padidėjimas 0,85 proc.

Dar viena kategorinių pašalpų rūšis šeimoms yra **vaiko globos (rūpybos) išmoka**. Pasak SADM tėvų globos netekusiems vaikams (2013) globos (rūpybos) išmokos skyrimas nepriklauso nuo globėjo pajamų. Jos dydžiai skiriasi dėl globėjo statuso: vaikui, kurio globėjas yra fizinis ar juridinis asmuo, įskaitant valstybės ir savivaldybės institucijas, jo globos laikotarpiu skiriama ir mokama 4 BSI (152 Eur.) dydžio išmoka per mėnesį, jeigu globojamas vaikas gyvena šeimynoje jo globos (rūpybos) laikotarpiu kas mėnesį mokama taip pat BSI dydžio globos (rūpybos) išmoka per mėnesį. Jeigu globojamas vaikas išlaikomas (nemokamai gauna nakvynę ir maistą) bendrojo lavinimo mokyklos ar profesinės mokyklos bendrabutyje, jam skiriama 2 BSI dydžio (76 Eur) išmoka per mėnesį. Per analizuojamą laikotarpį (žr. 2.3 lent.) pastebima, kad kasmet šios paramos poreikis svyravo nežymiai. Nuo 2007 m. sausio 1 d. išmoka mokama ir vaikams, kurių globėjas yra

juridinis asmuo (bendrojo lavinimo įstaiga, šeimyna). 2007–2009 m. globos (rūpybos) išmokos gavėjų skaičius liko pakankamai pastovus – 12,4 tūkst. vaikų. Išlaidos šiai išmokai kito taip pat nežymiai – 2009 m. išleista 19,75 mln. Eur. Vaiko globos (rūpybos) išmoką galima susieti su socialinės rizikos šeimomis. Mažėjant socialinės rizikos šeimų, kuriose tėvai netinkamai auklėja ar neprižiūri savo vaikus, mažėja likusių be tėvų globos vaikų skaičius. Globos (rūpybos) išmokos gavėjų skaičius ir išlaidos 2013 m. palyginti su 2012 m. sumažėjo atitinkamai 4,31 proc. ir 4,39 proc. (žr. 2.3 lentelę), o socialinės rizikos šeimų per tuos pačius metus sumažėjo 1,48 proc.

Kiekvienam **privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui** jo tėvo ar motinos tarnybos laikotarpiu skiriama 1,5 BSI dydžio (57 Eur) išmoka per mėnesį. Jeigu privalomąją pradinę karo tarnybą tuo pačiu metu atlieka ir vaiko tėvas, ir motina, išmokų vaikui skaičius nedidindamas (LR, socialinės..., 2015). 2007-2008 m. laikotarpyje išlaidos šiai paramai buvo didžiausios (2007 m.-6,4 tūkst. Eur, 2008 m.-3,6 tūkst. Eur.) 2009 m. išlaidos šiai paramai jau nebesiekė 300 Eur. Šį mažėjimą lėmė 2008 m. priimtas įsakymas dėl privalomosios pradinės karo tarnybos atidėjimo (LR karo..., 2011). Buvo sustabdytas šaukimas į privalomąją pradinę karo tarnybą, todėl išmokai privalomosios karo tarnybos kario vaikui skirtos išlaidos 2009 m. palyginus su 2008 m. sumažėjo 94,44 proc. Per visą analizuojamą laikotarpį išlaidos sumažėjo 84,38 proc. 2013 m. išlaidos buvo 1 mln. Eur, tais metais buvo patirtas įstatymas, profesinės karo tarnybos kariams, kaip ir ligos ir motinystės socialiniu draudimu apdraustiems asmenims, sudaryta galimybė vaiko auginimo metu gauti vidutinio jų atlyginimo dalies dydžio išmoką nereikalaujant būti išleistiems vaiko priežiūros atostogų.

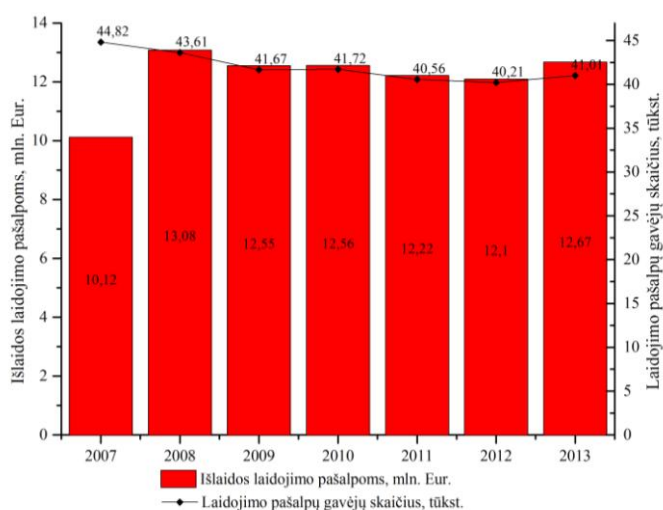
Vienkartinės išmokos įsikurti, kuri skiriama 75 BSI dydžio (2850 Eur) vienkartinė išmoka įsikurti. Ši išmoka grynaisiais pinigais neišmokama, išskyrus atvejus, kai lieka nepanaudota mažesnė negu 1 BSI dydžio išmokos dalis, kuri gali būti išmokama grynaisiais pinigais pačiam išmokos gavėjui. Per visą analizuojamą laikotarpį gavėjų skaičius išaugo 334 asmenimis, o išlaidos padidėjo 0,34 mln. Eur. Išlaidos labiausiai išaugo per 2009 m. t.y. 66,02 proc., o paramos gavėjų skaičius padidėjo 41,27 proc. Tai įtakoją vienkartinę išmoką įsikurti paramos dydžio pasikeitimas, t.y. 2009 m. padidinta parama nuo 50 iki 75 BSI. 2013 m. palyginus su 2012 m. vienkartinės išmokos įsikurti išlaidos ir gavėjų skaičius sumažėjo nežymiai, atitinkamai 2,54 ir 2,06 proc.

Dar viena kategoriniu būdu teikiama, tačiau nepriklausanti šeimoms auginančioms vaikus, parama yra **laidojimo pašalpa**. Vienkartinė 8 BSI dydžio (304 Eur) pašalpa skiriama mirusįjį asmenį laidojančiam asmeniui, kai miręs:

- Lietuvos Respublikoje nuolat gyvenantis asmuo;
- Lietuvos Respublikoje gyvenantis užsienietis, kuriam leidimas laikinai gyventi išduotas kaip ketinančiam dirbti aukštos profesinės kvalifikacijos reikalaujančią darbą;

- Lietuvos Respublikoje gyvenantis asmuo, įstatymų nustatyta tvarka Lietuvos Respublikoje turintis pabėgėlio statusą;
- asmuo, kuriam vadovaujantis Europos Sąjungos socialinės apsaugos sistemų koordinavimo reglamentais turi būti taikomas paramos mirties atveju įstatymas;
- Lietuvos Respublikoje gyvenantis užsienietis, kuriam išduotas leidimas laikinai gyventi ir leista dirbti Lietuvos Respublikoje ir kuris dirba Lietuvos Respublikoje arba dirbo ne trumpesnę kaip 6 mėnesių laikotarpį ir yra įsiregistravęs teritorinėje darbo biržoje kaip bedarbis.

Pašalpa taip pat mokama, kai anksčiau minėtų asmenų vaikas gimsta negyvas arba gimė gyvas, tačiau mirė nesukakęs 3 mėnesių ir jo gyvenamoji vieta nebuvo deklaruota Lietuvos Respublikoje. Šiuo atveju pašalpa išmokama vienam iš gimusio negyvo vaiko tėvų arba kitam jį laidojančiam asmeniui (LR socialinės..., 2015).

2.9 pav. Laidojimo pašalpos gavėjai ir išlaidos Lietuvoje 2007-2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Statistikos departamento laidojimo pašalpos duomenimis (2015)

Per visą analizuojamą laikotarpį laidojimo pašalpos išlaidos padidėjo 25,15 proc., o gavėjų skaičius sumažėjo 8,49 proc. (žr. 2.9 pav.). Gavėjų sumažėjimui įtakos turėjo mirtingumas, kuris Lietuvoje tuo pačiu laikotarpiu sumažėjo 9,01 proc. (žr. 3 priedą). Išlaidų padidėjimui įtakos turėjo pašalpos padidėjimas 2008 m. nuo 6 MGL dydžio iki 8 MGL. Per 2008 m. išlaidos laidojimo pašalpai padidėjo 29,30 proc. 2011-2012 m. laikotarpiu laidojimo išmokų gavėjų skaičius liko pakankamai pastovus – 40 tūkst. Išlaidos šiai išmokai kito taip pat nežymiai – 2012 m. išleista 12,10 mln. Eur. 2013 m. palyginus su 2012 m. laidojimo pašalpos gavėjų padaugėjo 1,99 proc., tai lėmė, kad 2013 m. palyginus su 2012 m. mirtingumas padidėjo 1,39 proc. (žr. 3 priedą).

Apibendrinant piniginės socialinės paramos teikiamos kategoriniu būdu dinamiką, galima išskirti keletą esminių pastebėjimų. Piniginės socialinės paramos dydis, kuris skiriamas šeimoms ar asmenims kategoriniu būdu, yra iš anksto nustatytas, todėl 2008-2009 m. priimtose socialinės apsaugos reformos, kai kurių pašalpų dydžius padidino: padidinta globos rūpybos išmoka

šeimynose, vienkartinė išmoka įsikurti, bei laidojimo pašalpa. Tai sąlygojo, kad šios piniginės socialinės išmokos nepriklausančios nuo asmens pajamų per 2007-2013 m. laikotarpį padidėjo. Tačiau analizuojamu laikotarpiu išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui sumažėjo, nes nuo 2008 m. sustabdytas šaukimas į privalomąją pradinę karo tarnybą. Be to, analizuojant vaiko globos (rūpybos) išmoką pastebėtas tiesioginis ryšys su socialinių rizikos šeimų skaičiumi. Mažėjant socialinės rizikos šeimų, kuriose tėvai netinkamai auklėja ar neprižiūri savo vaikus, mažėja likusių be tėvų globos vaikų skaičius.

2.3 Piniginės socialinės paramos poveikio gyventojų dalyvavimui darbo rinkoje analizė

Socialinės pašalpos ir kompensacijos turi padėti žmogui tuo metu, kai jam tokia pagalba yra būtina, tačiau jokiais būdais neturi skatinti žmonių neieškoti galimybių patiems užsidirbti pragyvenimui (LR socialinės..., 2013).

2.3.1 Piniginė socialinė parama ir darbo pajamos

Praktikoje pastebėta, kad asmenų dirbti neskatina nedaug pašalpą viršijantis darbo užmokestis. Labai svarbu išanalizuoti, kaip pasiskirsto visą darbo dieną dirbusiųjų žmonių skaičius pagal darbo užmokesčio (bruto) dydį. Jei asmens darbo užmokestis yra per mažas asmuo kreipiasi dėl socialinės paramos, kartais net atsisako tokio darbo dėl socialinės paramos gaunamos naudos.

2.4 lentelė

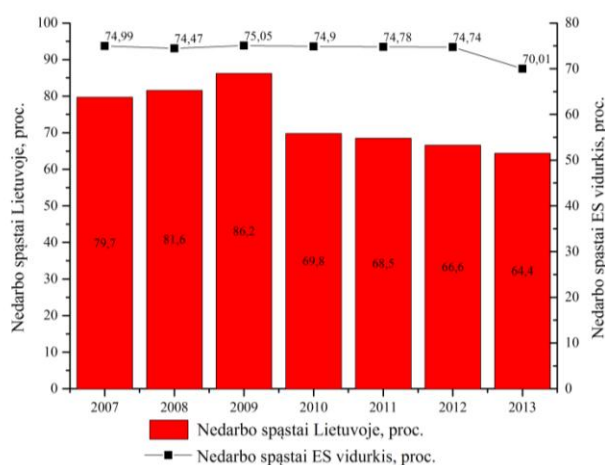
Visą darbo dieną dirbusiųjų darbo užmokesčio (pagal bruto) dydis 2010-2013 m.

		Darbuotojų skaičius			
	Metai	2010	2011	2012	2013
	Visą darbo dieną dirbusiųjų darbo užmokesčio (pagal bruto) dydis				
	289,76 EUR ir mažiau	194105	196113	162838	98260
	289,77–347,68 EUR	95940	98615	107275	103032
	347,69–434,57 EUR	100664	101965	111046	151886
	434,58–579,38 EUR	140462	143964	149483	160828
	579,39–724,19 EUR	106130	112957	119750	124344
	724,20–869,00 EUR	80076	87102	93814	99177
	869,01–1 013,81 EUR	50491	55711	59294	63043
	1 013,82–1 303,43 EUR	47987	54032	58527	64596
	1 303,44–1 593,05 EUR	19765	22651	25934	29826
	1 593,06–2 027,48 EUR	12366	14462	16626	18744
	2 027,49–2 896,34 EUR	8035	9360	10798	12529
	2 896,35 EUR ir daugiau	4375	5082	5609	6248
	Iš viso darbuotojų	860396	902014	920994	932513
Rodikliai	Aritmetinis svertinis vidurkis	596,52	612,47	635,42	667,48
	Mediana	475,29	489,21	511,43	536,39
	Moda	270,3	270,53	275,02	331,87
	Pirmoji kvartilė	302,44	307,03	326,16	365,9
	Trečioji kvartilė	738,66	762,27	786,49	813,31
	Septintoji decilė	676,4	695,73	717,3	745,24
	Devintoji decilė	1052,98	1096,29	1139,48	1187,29

Šaltinis: sudarytas darbo autorės remiantis LR statistikos departamento socialinės apsaugos duomenimis (2015)

2.4 lentelėje pateikiamas dirbusiųjų darbuotojų skaičius pagal užmokesčio dydį 2010-2013 m. Iš gautų rezultatų matoma, kad vidutiniškas vieno darbuotojo atlyginimo dydis kiekvienais metais didėjo. 2013 m. vidutiniškai vienas darbuotojo atlyginimo dydis siekė 667,48 eurus, palyginus su 2010 m. padidėjo 11,9 proc. Per visą analizuojamą laikotarpį daugiausiai darbuotojų gavo minimalų atlyginimą. Iki 2012 m. birželio 20 d. MMA dar buvo 231,69 Eur, o nuo 2012 m. gruodžio 19 d. minimalus darbo užmokestis padidėjo nuo 246,18 Eur iki 289,62 Eur (MMA gaunantis darbuotojas, atskaičius mokesčius ir įmokas, į rankas gavo 238,79 Eur per mėnesį). 2010 m. pusė darbuotojų gavo ne didesnę nei 475,29 eurų atlyginimą (žr. 2.4 lentelę), tuo tarpu kita pusė gavo ne mažesnę nei 475,29 eurų atlyginimą. ¼ darbuotojų gavo ne didesnę nei 302,44 eurų atlyginimą. Taip pat 70 proc. darbuotojų gavo ne didesnę nei 676,4 eurų. 90 proc. darbuotojų gavo ne didesnę nei 1052,98 eurų atlyginimą, o 10 proc. darbuotojų gavo nemažesnę atlyginimą nei 1052,98 eurų. 2013 m. pusė darbuotojų gavo ne didesnę nei 667,48 eurų atlyginimą, tuo tarpu kita pusė gavo ne mažesnę nei 667,48 eurų atlyginimą. 25 proc. darbuotojų gavo ne didesnę nei 365,9 eurų atlyginimą. Taip pat 70 proc. darbuotojų gavo ne didesnę nei 745,24 eurų. 90proc. darbuotojų gavo ne didesnę nei 1187,29 eurų atlyginimą, t.y. palyginus su 2010 m, padaugėjo net 12,76 proc., o palyginus su 2012 m. 4,20 proc. Taigi galima teigti, kad kiekvienais metais situacija gerėja, remiantis MMA didėjimo tendencija, tačiau kaip jau buvo minėta Lietuvoje daugiausiai žmonių gauna minimalų darbo atlyginimą. Būtent, šios kategorijos asmenys dažniausiai netekę, ar išvis neturintys darbo pasirenka būti bedarbiais ir gauti socialinę paramą, kompensacijas.

Apie paskatas dirbti, dirbti daugiau darbo valandų arba geriau apmokamą darbą galima spręsti iš nedarbo spąstų. Pajamų apimtys skirtumas tarp darbo pajamų ir pajamų gaunant socialinę pašalpą yra labai nedidelis, dėl šios priežasties susidaro nedarbo spąstai, kurie iškreipia paramos gavėjų siekius aktyviai dalyvauti darbo rinkoje. Į šią situaciją dažniausiai patenka MMA gaunantys asmenys.

2.10 pav. Nedarbo spąstų rodiklis Lietuvoje Europos sąjungoje kontekste 2007-2012 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Statistikos departamento ir Eurostat nedarbo spąstų duomenimis (2015)

Dideli nedarbo spąstai rodo bedarbių nenorą įsilieti į darbo rinką. Skirtumas tarp jų realaus darbo užmokesčio, kurį jie gautų įsidarbinę, ir to, ką jie gauna dabar (nedarbo išmokų bei įvairių socialinių pašalpų), yra labai mažas. Šie nedarbo spąstai 2009 m. Lietuvoje sudarė virš 86 proc. ir buvo vieni didžiausių Europoje. Tai reiškia, kad ką tik pradėjusio dirbti žmogaus pajamos iki mokesčių būtų maždaug 14 proc. didesnės nei tos, kurias jis gautų būdamas bedarbis. Pasak LR statistikos departamento statistikos, skurdo spąstai nuo 2009 m. iki 2012 m. sumažėjo 22,74 proc. Pasak ES statistikos agentūros „Eurostat“ pateikiamos statistikos galima teigti, kad Lietuvoje ES šalių kontekste, 2010-2013 m. Lietuvoje nedarbo spąstų lygis buvo pakankamai žemas (2.10 pav.). Tokią situaciją galėjo lemti itin griežtos, lyginant su kitomis ES šalimis, nedarbo draudimo išmokos mokėjimo sąlygos Lietuvoje (žemas išmokos dydis, trumpas mokėjimo laikotarpis ir kt.). Taip pat Lietuvoje yra nedideli nedarbo spąstai, palyginus su kitomis ES šalimis, dėl taikomo didelio neapmokestinamo pajamų dydžio. Taigi, iš esmės, darbuotojai Lietuvoje ekonomine prasme turėtų būti motyvuoti imtis mažai apmokamo darbo, tačiau tuo metu daugelis nedirbančiųjų ar oficialiai gaunančių mažas pajamas gyventojų turi teisę ir į kitas lengvatas: kompensacijas už šildymą, vandenį, nemokamą mokinių maitinimą mokyklose, socialinę stipendiją studijuojančioms atžaloms ir pan. Tokiu būdu iš socialinių išmokų ir lengvatų susikuriama finansinė nauda neretai paskatina nedirbti, todėl vis dažniau atsiranda tokių žmonių, kurie nusprendžia paaukoti tuos kelis procentus didesnių pajamų vardan daugiau laisvo laiko, kurio turi nedirbdami. Tai patvirtina Odeta Bložienė, „Swedbank“ asmeninių finansų instituto vadovė (2013) ir teigia, kad pagal Lietuvos darbo biržos apklausos rezultatus 27 proc. registruotų bedarbių nėra suinteresuoti gauti darbą. Visgi reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad nedarbo spąstų rodiklis dažniausiai yra susijęs su asmenų, turinčių žemą kvalifikaciją, darbine motyvacija, t.y. šiuo atveju kalbame tik apie asmenis, kurie gali pretenduoti tik į minimalų ar nežymiai aukštesnį darbo užmokestį. Todėl galima teigti, kad pastarasis rodiklis apibūdina tik dalį visos darbo jėgos ir su ja susijusią ekonominę motyvaciją įsidarbinti.

2.3.2 Piniginė socialinė parama ir paskatos dirbti

Lietuvoje daugiausiai žmonių gauna minimalų ar net mažesnę už minimalų darbo atlyginimą (jei dirbama ne pilną darbo dieną) (žr. 2.4 lent.). Todėl, būtent, šios kategorijos asmenys dažniausiai netekę, ar išvis neturintys darbo pasirenka būti bedarbiais ir gauti socialinę paramą, kompensacijas. Siekiant įvertinti piniginės socialinės paramos naudingumą gavėjams, bei poveikį dalyvavimui darbo rinkoje bus pirmiausiai nagrinėjama 1-5 asmenų šeimos situacija keturiuose modeliuose: suaugusieji nedirba; suaugusieji dirba ir gauna MMA; tik vienas iš suaugusiųjų dirba ir gauna MMA; suaugusieji dirba ir gauna po 400 Eur atlyginimą. Socialinės pašalpos dydis bus

apskaičiuotas taikant dvi metodikas (iki 2015 m. ir po 2015m. naudojama metodika), siekiant ištirti priimtų įstatymų pataisų-reformų poveikį.

Iki 2015 m. esminė socialinės pašalpos gavimo nuostata buvo: kuomet pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį yra mažesnės už VRP, tuomet socialinės pašalpos dydis lygus 90 procentų skirtumo tarp VRP ir šeimos ar vieno gyvenančio asmens pajamų per mėnesį.

Nuo 2015 m. socialinės pašalpos gavimo nuostata buvo: kuomet pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį yra mažesnės už VRP, tuomet socialinės pašalpos dydis skiriamas pagal skirtingas kompensavimo normas, priklausomai nuo asmenų skaičiaus.

2.5 lentelėje pateikiamos šeimos (nuo 1 iki 5 asmenų) gaunamos pašalpos ir kompensacijos, kuomet abu suaugusieji nedirba.

2.5 lentelė

Piniginė socialinė parama 1-5 asmenų šeimai, suaugusieji nedirba

Šeima, kurioje suaugusieji nedirba							
	Buto plotas, m ²	Socialinė pašalpa	Kompensacijos už šildymą	Šeimos mokama suma už karštą vandenį	Šeimos mokama suma už šaltą vandenį	Dovanos maistui	Socialinė stipendija
1 suaugęs asmuo	50	102	72,50	5,10	2,04	4,34	0
2 suaugę asmenys	50	183,6	72,50	9,18	3,67	8,68	0
2 suaugę asmenys ir 1 vaikas	60	255	87,00	12,75	5,10	13,03	114
2 suaugę asmenys ir 2 vaikai	70	326,4	101,50	16,32	6,53	17,37	228
2 suaugę asmenys ir 3 vaikai	80	397,8	116,00	19,89	7,96	21,72	342

Šaltinis: sudarytas darbo autorės remiantis LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos statistiniais duomenimis ir normatyvais (2015)

Socialinės pašalpa. Jei šeimą sudaro 5 šeimos nariai – du suaugę ir trys vaikai, suaugę jokių pajamų neturi, tik išmokas vaikams – 85,5 euro (kiekvienam vaikui po 28,5 Eur), arba jei tie vaikai yra studentai tik socialines stipendijas, kurios būtų 342 Eur per mėnesį (kiekvienam vaikui po 114 Eur). Kadangi šios išmokos nėra įskaitomos į šeimos pajamas, socialinė pašalpa šiai šeimai bus: 397,8 Eur. Jei skaičiuotumėme pagal senąją metodiką (iki 2015 m.) socialinės pašalpos dydis šiai šeimai būtų buvęs ((5 žm. x 102 Eur) – 0 Eur) x 0,9 = 459 Eur, t.y 61,2 Eur didesnis.

Jei toje 5 narių šeimoje – du suaugę ir trys vaikai, suaugusieji dirba (žr. 2.6 lent.), o šeimos pajamos per mėnesį – 505,02 Eur (du minimalūs 300 Eur bruto atlyginimai, neto po 252,51 Eur), socialinė pašalpa bus: 3,88 Eur. Iš viso šios šeimos pajamos bus (2 MMA ir socialinė pašalpa) 508,9 Eur. Tačiau skaičiuojant pagal senąją metodiką (iki 2015 m) socialinės pašalpos dydis šiai šeimai būtų buvęs ((5 žm. x 102 Eur) – 505,02 Eur) x 0,9 = 4,49 Eur. Taigi bendros pajamos būtų buvusios 509,51 Eur., t.y. 0,61 Eur didesnės.

Piniginė socialinė parama 1-5 asmenų šeimai, suaugusieji dirba

Šeima, kurioje suaugusieji dirba ir gauna MMA										
	Atlyginimas	Buto plotas, m ²	Socialinė pašalpa	Gauta sąskaita už šildymą	Šeimos mokama suma už šildymą	Kompensacijos už šildymą	Šeimos mokama suma už karštą vandenį	Šeimos mokama suma už šaltą vandenį	Dovanos maistu	Socialinė stipendija
1 suaugęs asmuo	252,51	50	0	72,5	37,6275	34,8725	12,63	5,05	0	0
2 suaugę asmenys	505,02	50	0	72,5	75,255	-2,755	25,25	10,10	0	0
2 suaugę asmenys ir 1 vaikas	505,02	60	0	87	49,755	37,245	25,25	10,10	0	0
2 suaugę asmenys ir 2 vaikai	505,02	70	0	101,5	24,255	77,245	25,25	10,10	17,37	228
2 suaugę asmenys ir 3 vaikai	505,02	80	3,88	116	0	116	25,45	10,18	21,72	342

Šaltinis: sudarytas darbo autorės remiantis LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos statistiniais duomenimis ir normatyvais (2015)

Jei toje 5 narių šeimoje (du suaugę ir trys vaikai) ir tik vienas suaugusysis dirba (žr. 2.7 lent.), o šeimos pajamos per mėnesį – 252,51 Eur (t.y. vienas minimalus 300 Eur bruto atlyginimas, neto 252,51 Eur), socialinė pašalpa bus: 164,79 Eur. Iš viso šios šeimos pajamos bus (1 MMA ir socialinė pašalpa) 417,3 Eur. Tačiau skaičiuojant pagal metodiką, kuri galiojo iki 2015 m. socialinės pašalpos dydis būtų šiai šeimai buvęs ((5 žm. x 102 Eur) –252,51Eur) x 0,9 = 231,74 Eur, o bendros pajamos būtų buvusios 484,25 Eur, t.y. 66,95 Eur didesnės.

Piniginė socialinė parama 1-5 asmenų šeimai, 1 suaugęs dirba ir gauna MMA

Šeima, kurioje 1 suaugęs dirba ir gauna MMA										
	Atlyginimas	Buto plotas, m ²	Socialinė pašalpa	Gauta sąskaita už šildymą	Šeimos mokama suma už šildymą	Kompensacijos už šildymą	Šeimos mokama suma už karštą vandenį	Šeimos mokama suma už šaltą vandenį	Dovanos maistu	Socialinė stipendija
1 suaugęs asmuo	252,51	50	0,00	72,5	30,102	42,398	12,63	5,05	0	0
2 suaugę asmenys	252,51	50	0,00	72,5	9,702	62,798	12,63	5,05	8,68	0
2 suaugę asmenys ir 1 vaikas	252,51	60	44,58	87	0	87	14,85	5,94	13,03	114
2 suaugę asmenys ir 2 vaikai	252,51	70	151,60	101,5	0	101,5	20,21	8,08	17,37	228
2 suaugę asmenys ir 3 vaikai	252,51	80	164,79	116	0	116	20,87	8,35	21,72	342

Šaltinis: sudarytas darbo autorės remiantis LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos statistiniais duomenimis ir normatyvais (2015)

Pagal buvusią socialinės pašalpos iki 2015m. skyrimo tvarką nieko neuždirbanti 5 asmenų šeima būtų gavusi socialinės pašalpos - 459 Eur, uždirbanti vieną MMA –484,25 Eur pajamų, o šeima uždirbanti 2 MMA - 509,51 Eur pajamų. Šiuo atveju šeima gaunanti 2 MMA uždirbtų tik 50,51 Eur daugiau už visai nieko neuždirbančią, o šeima gaunanti 1 MMA uždirbtų tik 25,25 Eur daugiau. Jei įskaičiuotume sąnaudas, kurios patiriamos vykstant į darbą, tai šis rezultatas dažnu atveju būtų, kad nedirbančioji šeima gyvenanti iš pašalpų gautų didesnes pajamas už dirbančiųjų šeimą. Tačiau pagal 2015 m. įsigaliojusią naują socialinės pašalpos skyrimo reformą nieko neuždirbanti šeima gaus 397,8 Eur pašalpų (žr. 2.5 lent.), uždirbanti vieną MMA gaus 417,3 Eur pajamų (žr. 2.7 lent.), o šeima uždirbanti 2 MMA gaus 508,9 Eur pajamų (žr. 2.6 lent). Gaunanti dabartinius du minimalius atlyginimus (po 300 Eur) šeima uždirbs 111,1 Eur daugiau už visai nieko neuždirbančią.

Taigi, įsigaliojusi nauja socialinės pašalpos skyrimo tvarka, padidino pajamų skirtumą tarp dirbančiųjų ir nedirbančiųjų šeimų (2-5 asmenų), tai tiesiogiai turėtų paskatinti dirbti. Senesnė socialinės pašalpos skyrimo tvarka, kaip tik skatino vis didesnes šeimas nedirbti, nes kiekvienam asmeniui buvo nustatyta vienoda kompensavimo norma. Vienas nedirbantis asmuo pagal naująją tvarką, gauna daugiau piniginių socialinės pašalpos 10,2 Eur ($102 - (102 \cdot 0,9) = 10,2$ Eur). Tačiau darbo autorės nuomone, vienam gyvenančiam asmeniui socialinė pašalpa ir taip yra per maža, kadangi būsto komunalinių mokesčių našta, gyvenamojo ploto nuoma (jei asmuo neturi savo būsto) ir pan. tenka jam vienam. Todėl iki 2015 m. egzistavusią 90 proc. kompensavimo normą buvo būtina padidinti iki 100 proc. 1 asmeniui.

Dar vienas aspektas, nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims kompensuojamos išlaidos už: būsto šildymą, karštą ir šaltą vandenį. **Kompensacijų už šildymą, karštą ir šaltą vandenį apskaičiavimas:** buto plotas, karšto ir geriamojo vandens kiekis paskaičiuotas pagal LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nustatytus normatyvus, o jie yra pateikti 1 priede. Šeima, ar vienas gyvenantis asmuo, už būsto šildymą moka ne daugiau kaip 20 proc. skirtumo tarp gaunamų pajamų ir VRP šeimai (asmeniui), likusi mokesčio už būsto šildymą dalis (virš 20 procentų) kompensuojama iš valstybės biudžeto lėšų. Toks kompensacijų apskaičiavimo principas apsaugo gyventojus nuo mokesčio padidėjimo augant energetinėms ir komunalinių paslaugų kainoms (Socialinis pranešimas 2009-2010, 2010).

Pagal valstybinę kainų ir energetikos kontrolės komisijos (2015) 2015 m. vasario vidutinė šildymo kaina buvo 1,45 euro/m², todėl pagal šią kainą 2.5, 2.6 ir 2.7 lentelėse yra apskaičiuotos kompensacijos už šildymą 1-5 asmenų šeimoms. 5 asmenų šeimos pajamas paanalizuokime detaliau. Šeima iš 5 šeimos narių, kuri gauna tik socialinę pašalpą už šilumą turėtų mokėti penktadalį skirtumo tarp jos pajamų (397,8 Eur) ir VRP penkiems asmenims (510 Eur). Taigi, šiai šeimai bus kompensuojamos visos išlaidos už būsto šildymą, nes šeimos pajamos yra mažesnės už

VRP penkiems asmenims (žr. 2.5 lent.). Šeima, kurioje 1 suaugęs dirba, pajamos (417,3 Eur) yra taip pat mažesnės už VRP (žr. 2.7 lent.). Taigi, šiai šeimai taip pat būtų kompensuojamas visas šildymas. Taip pat ir šeima, kurioje abu suaugusieji dirba pajamos yra 508,9 Eur, t.y. 1,1 Eur mažesnės nei VRP, todėl jai taip pat bus kompensuojamas visas šildymas.

Kai karšto vandens, kurio kiekis bei atskirų energijos ar kuro rūšių sąnaudos karštam vandeniui ne didesnės už nustatytus normatyvus, išlaidos viršija 5 procentus bendrai gyvenančių asmenų / asmens pajamų, poviršis yra taip pat kompensuojamas. Šeima, ar vienas gyvenantis asmuo, už geriamąjį vandenį moka ne daugiau kaip 2 proc. skirtumo tarp gaunamų pajamų ir VRP šeimai (asmeniui), likusi mokesčio dalis (virš 2 procentų) kompensuojama iš valstybės biudžeto lėšų. Be to, būtina pabrėžti, kad skiriant kompensacijas, socialinė pašalpa į asmens pajamas įskaitoma, o kompensacijos – neįskaitomos. Šeimoje, kurioje tėvai bedarbiai už karštą vandenį mokės tik 5 proc. šeimos pajamų ($397,8 \text{ Eur} \times 0,05 = 19,89 \text{ Eur}$), o už šaltą vandenį mokės tik 2 proc. šeimos pajamų ($397,8 \text{ Eur} \times 0,02 = 7,96 \text{ Eur}$) (žr. 2.5 lent.). Kuomet tik vienas iš suaugusiųjų dirba mokės 20,87 Eur už karštą vandenį ir 8,35 Eur už šaltą vandenį (žr. 2.7 lent.). Šeima kurioje abu tėvai dirba ir gauna MMA (žr. 2.6 lent.) už karštą vandenį mokės 25,45 Eur, o už šaltą 10,18 Eur.

Taigi, tarkime būtų gautos sąskaitos: šildymas 116 Eur, karštas vanduo 23,81 Eur. (šeima pagal nustatytą normatyvą išnaudotą $4,5 \text{ m}^3$, o vandens kaina 5,29 Eur/ m^3 (Kauno energija, 2015)) ir šaltas vanduo 11,12 Eur (šeima pagal nustatytą normatyvą išnaudotą $6,5 \text{ m}^3$, o vandens kaina 1,71 Eur/ m^3 (Vilniaus vandenys, 2015))). Vien iš socialinių pašalpų gyvenančiai šeimai valstybė dar sumokėtų apie 123,08 Eur kompensacijų (visos šildymo išlaidos, t.y. 116 Eur, dalis karšto vandens – 3,92 Eur ir geriamo vandens dalis – 3,16 Eur). Jei tokioje pačioje penkių asmenų šeimoje 1 suaugęs gauna dabartinį minimalų atlyginimą, jai būtų kompensuojamos šildymo išlaidos 116 Eur, taip pat už karštą 2,94 Eur ir šaltą vandenį 2,77 Eur. Ši šeima, gaunanti 1 dabartinį MMA gautų apie 121,71 Eur kompensaciją, t.y. 1,12 proc. mažiau, nei nedirbanti šeima. Jei tokioje pačioje penkių asmenų šeimoje abu suaugę gauna MMA, jai būtų kompensuojamos visos šildymo išlaidos 116 Eur, už karštą vandenį negautų kompensacijos, o už šaltą vandenį tik 0,94 Eur. Ši šeima, gaunanti 2 dabartinius MMA gautų apie 116,94 Eur kompensaciją, t.y. 5,25 proc. mažiau, nei nedirbanti šeima.

Parama maisto produktams arba dovanos maistui. Parama maisto produktais skiriama, kai pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį neviršija 1,5 VRP dydžio (153,00 Eur). Išimties tvarka parama taip pat skiriama kai šeimos pajamos vienam šeimos nariui neviršija 2 VRP dydžio, t. y. 204,00 Eur – nelaimės ar sunkios ligos atveju (Šalčininkų rajono savivaldybė, 2015). Vienam asmeniui per mėnesį vidutiniškai tenka maisto produktų, kurių vertė apie 4,34 Eur. Penkių asmenų šeimai suteikto maisto metinė vertė siekia apie 260,4 Eur, vidutiniškai per mėnesį gautų po 21,7 Eur.

Pašalpos vaikams (nemokamas maitinimas, parama mokinio reikmėms įsigyti, socialinės stipendijos). Jei šeimos pajamos vienam asmeniui neviršija 153 Eur per mėnesį, tuomet priklausomai nuo to ką vaikai veikia skiriamos papildomos pašalpos. Mokiniai turi teisę į nemokamą maitinimą. Nemokamam maitinimui skirtiems produktams įsigyti (įskaitant prekių pirkimo pridėtinės vertės mokestį) vienai dienai vienam mokiniui skiriama nuo 1,3 iki 7,7 proc. BSI dydžio suma (0,49 – 2,93 Eur) (LR socialinės apsaugos..., 2015), taigi maksimali jo vertė mėnesiui, trims vaikams būtų 202 Eur. Taip pat vieną kartą per metus gali būti skirta 45,6 Eur parama mokinio reikmenims įsigyti, trims vaikams susidarytų 136,8 Eur, išdalinus šią sumą į 12 mėn. dar bus 11,4 Eur, taigi mokiniui iš viso 213,4 Eur. Gaunantys socialinę pašalpą studentai turi teisę į socialinę stipendiją, t.y. 114 Eur per mėnesį. Jeigu šeimoje bus trys studentai, jie iš viso kas mėnesį gaus 342 Eur.

Norint sumažinti pinigines socialinės paramos išlaidas reikia ieškoti priežasčių kodėl asmuo nedirba ir imtis užimtumo rėmimo politikos. Viena iš paskatų asmenims grįžimui į darbo rinką galėtų būti MMA kėlimas. Jei Lietuvoje būtų pakeltas minimalus bruto mėnesinis atlyginimas iki 400 Eur ir 324,61 Eur neto, tai situacija pagerėtų.

2.8 lentelė

Piniginė socialinė parama 1-5 asmenų šeimai, suaugusieji dirba už 400 Eur.

Šeima, kurioje suaugusieji dirba ir gauna 400										
	Atlygi- nimas	Buto plotas, m2	Socia- linė pašalpa	Gauta sąskaita už šildymą	Šeimos mokama suma už šildymą	Kompen- sacijos už šildymą	Šeimos mokama suma už karštą vandenį	Šeimos mokama suma už šaltą vandenį	Dova- nos maistu	Socia- linė stipen- dija
1 suaugęs asmuo	324,61	50	0	72,5	55,6525	16,8475	16,2305	6,4922	0	0
2 suaugę asmenys	649,22	50	0	72,5	111,305	-38,805	32,461	12,9844	0	0
2 suaugę asmenys ir 1 vaikas	649,22	60	0	87	85,805	1,195	32,461	12,9844	0	0
2 suaugę asmenys ir 2 vaikai	649,22	70	0	101,5	60,305	41,195	32,461	12,9844	0	0
2 suaugę asmenys ir 3 vaikai	649,22	80	0	116	34,805	81,195	32,461	12,9844	21,72	342

Šaltinis: sudarytas darbo autorės remiantis LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos statistiniais duomenimis ir normatyvais (2015)

Iš pateiktos 2.8 lentelės matyti, kad pakėlus MMA iki 400 Eur, neto atlyginimas būtų 324,61 Eur. Esant tokiam MMA šeimose, kurioje abu tėvai dirba ir gauna du mėnesinius minimalius atlyginimus, bei esant asmenų skaičiui nuo 1 iki 5 nebebūtų papildomai mokamos socialinės pašalpos. Taip pat sumažėtų dovanų maistu ir nemokamo maitinimo, mokinio reikmėms, bei socialinėms stipendijoms išlaidos, nes šias paramos rūšis gautų tik 5 asmenų šeimos.

Lietuvoje daugiausiai žmonių gauna minimalų mėnesinį atlyginimą (žr. 2.4 lent.). Šios kategorijos darbuotojai dažniausiai renkasi tarp darbo ir piniginių socialinių pašalpų. Socialinės pašalpos dydį apskaičiavus dvejomis metodikomis (iki 2015 m., ir po 2015 m. naudojama metodika), galima teigti, kad įsigaliojusi nauja socialinės pašalpos skyrimo tvarka, padidino pajamų skirtumą tarp dirbančiųjų ir nedirbančiųjų šeimų (2-5 asmenų) (žr. 5 priedą), tai tiesiogiai turėtų paskatinti dirbti. Vienas nedirbantis asmuo pagal naująją tvarką, gauna daugiau piniginės socialinės pašalpos, tačiau darbo autorė mano, kad taip yra teisinga, nes būsto komunalinių mokesčių našta, gyvenamojo ploto nuoma (jei asmuo neturi savo būsto) ir pan. tenka jam vienam. Be to, šiame poskyryje atlikta analizė parodė, kad dirbančių asmenų už MMA gaunamos pajamos yra nežymiai didesnės už mokamą piniginę socialinę paramą nepasiturintiems asmenims, o esant tokiam mažam skirtumui asmenys nemotyvuojami įsitraukti į darbo rinką.

Atlikus piniginės socialinės paramos Lietuvoje analizę 2007-2013 m. laikotarpiu, galima teigti, kad 2013 m. testuojamoms išmokoms buvo skirta daugiau lėšų, nei kategoriniu būdu skiriamoms išmokoms. Todėl testavimo būdu skiriamų pagrindinių piniginių išmokų pakeitimai gali daryti labai žymų poveikį piniginės paramos sistemos efektyvumui. Per 2012-2015 m. vyko daug svarbių pasikeitimų piniginės socialinės paramos sistemoje, siekiant skirti socialinę paramą tik tiems asmenims, kuriems ji yra būtina ir skatinti paramos gavėjus grįžti į darbo rinką ar siekti didesnio užmokesčio. Išanalizavus piniginės socialinės paramos poveikį gyventojų dalyvavimui darbo rinkoje galima teigti, kad dirbančių asmenų už MMA gaunamos pajamos yra nežymiai didesnės už mokamą piniginę socialinę paramą nepasiturintiems asmenims. Taigi, esant tokiam mažam skirtumui tarp už darbą gautų pajamų ir paramos skurstantiems, atsiranda neaktyvumo ir nenoro dirbti spąstai. Žmonės įvertina piniginės socialinės paramos privalumus, nes asmenys gaunantys pašalpas, gali savo laisvą laiką skirti mėgstamiems pomėgiams ar veiklai. Žmonės, kurie dirba 40 valandų per savaitę, turi tiek laiko praleisti darbe, taip pat dirbantys patiria išlaidas kelionei į darbą ir iš jo.

3. PINIGINĖS SOCIALINĖS PARAMOS TOBULINIMO KRYPTIS TOBULINIMO KRYPTYS

Siekiant pateikti pinigines socialines paramos tobulinimo kryptis bei vertinimo modelį buvo išanalizuotas pinigines socialines paramos efektyvumas (apskaičiuoti agreguoti efektyvumo ir rezultatyvumo rodikliai, bei kiekviena paramos rūšis išnagrinėta pagal tris efektyvumo kriterijus), taip pat išanalizuoti 2012-2015 m. įgyvendintos pinigines socialines paramos reformos rezultatai.

3.1 Agreguoti pinigines socialines paramos efektyvumo rodikliai

Socialinės paramos efektyvumas parodo, kuriai gyventojų daliai pavyksta pagerinti savo finansinę padėtį socialinės paramos dėka ir pakilti aukščiau skurdo ribos. Skurstančiais gyventojais yra laikomi tie, kurių pajamos iki suteikiant išmoką yra žemiau skurdo ribos (taikant rekomenduojamą kriterijų, santykinio skurdo riba yra 50 proc. vidutinių vartojimo išlaidų šalyje skaičiuojant vidutiniškai vienam šeimos nariui (V. Karpuškienė, 2012)).

Efektyvumo ir rezultatyvumo rodikliai apskaičiuoti vadovaujantis R. Lazutkos, L. Žalimienės, D. Skučienės ir kt. (2008), V. Karpuškienės (2002) nurodyta metodika, kuri buvo aptarta 2.1 poskyryje.

3.1 lentelė

Efektyvumo ir rezultatyvumo rodikliai

Rodiklis	Paaiškinimas	Mat. vnt.	2011 m.		2012 m.		2013 m.	
			Socialinės išmokos	Socialinė pašalpa	Socialinės išmokos	Socialinė pašalpa	Socialinės išmokos	Socialinė pašalpa
EC1	Skurstančių gyventojų, gaunančių socialines išmokas (Q_1) ir visų socialinių išmokų gavėjų (M) skaičiaus – santykis	proc.	85,69	32,26	87,66	28,53	86,66	26,69
EC2	Parodo, kuri lėšų dalis, skirtų socialinėms išmokoms, atiteko skurstantiems gyventojams	proc.	84,37	54,82	85,10	53,92	83,15	51,88
EV1	Skurstančių gyventojų, gaunančių socialines išmokas (Q_1) ir bendro skurstančiųjų gyventojų (Q) skaičiaus – santykis	proc.	60,45	22,76	75,19	24,48	66,70	20,54
EV2	Parodo skurstančių gyventojų dalį, kuri paramos dėka pakilo virš skurdo ribos	proc.	37,08	Nėra duomenų	32,41	Nėra duomenų	31,14	Nėra duomenų

Šaltinis: sudarytas darbo autorės remiantis LR statistikos departamento socialinės apsaugos duomenimis (2015)

Apskaičiuoti 2011-2013 m. agreguoti socialinių išmokų rodikliai pateikti 3.1 lentelėje. 2011 m. nustatyta, kad socialines išmokas gavo 60,45 proc. (EV_1) asmenų iš visų skurstančiųjų gyventojų, iš kurių 37,08 proc. (EV_2) po paramos viršijo skurdo ribą. Šiam rezultatui pasiekti buvo panaudotos valstybės biudžeto lėšos, iš kurių 84,37 proc. (EC_2) buvo išmokėtos skurstantiems

gyventojams (likę 15,63 proc. buvo išmokėti neskurstantiems gyventojams, gaunantiems paramą kategoriniu būdu). Skurstantieji sudarė 85,69 proc. (EC_1) visų pašalpų gavėjų, tai reiškia, kad tiems asmenims piniginė socialinė parama buvo išmokėta patikrinus jų pajamas. 2012 m. socialinės išmokos gavo 75,19 proc. (EV_1) skurstančiųjų gyventojų, iš kurių 32,41 proc. (EV_2) viršijo skurdo ribą socialinės pašalpos dėka. Buvo panaudotos valstybės biudžeto lėšos, iš kurių 85,10 proc. (EC_2) išmokėtos skurstantiems gyventojams, kurie sudarė 87,66 proc. (EC_1) visų pašalpos gavėjų. 2013 m. apskaičiavus agreguotus socialinių išmokų rodiklius nustatyta, kad išmokėta mažiau valstybės biudžeto lėšų skurstantiems gyventojams (83,15 proc. (EC_2)) lyginant su 2012 m. Dėl socialinės pašalpos išmokų 2013 m. 31,14 proc. skurstančiųjų pakilo virš skurdo ribos. 2013 m. 85,10 proc. (EC_2) valstybės biudžeto lėšų, buvo išmokėtos skurstantiems gyventojams, o likusi dalis 14,9 (EC_2-100) proc. atiteko gyventojams, kurie nėra žemiau skurdo ribos. 2011 m. 14,31 proc. (EC_1-100) visų pašalpų gavėjų nėra skurstantys asmenys, kuriems atiteko 15,63 proc. (EC_2-100) socialinėms išmokoms skirtų lėšų, o 39,55 proc. (EV_1-100) skurstančiųjų gyventojų negavo socialinių išmokų. 2012 m. situacija pagerėjo, nes tik 24,81 proc. (EV_1-100) skurstančiųjų negavo socialinių išmokų. 2011 m. net 25,24 procentai ($(EV_1-100) - (EC_1-100)$) skurstančiųjų gyventojų nesikreipė dėl socialinių išmokų. Tam įtakos galėjo turėti asmenų nepasitikėjimas socialine politika, nepripažinimas skurdo, šešėlinės pajamos ir kitos asmeninės priežastys. 2012 m. 12,47 proc. ir 2013 m. 19,96 proc. visų skurstančiųjų nesikreipė dėl socialinės paramos. Galima daryti išvadą, kad efektyviausiai naudojama piniginė socialinė parama buvo 2011 m., nes būtent tada daugiausiai skurstančiųjų po paramos viršijo skurdo ribą. Tačiau yra pastebima tendencija, kad piniginės socialinės paramos efektyvumas nuo 2011 m. kiekvienais metais mažėjo (EV_2). Autorės nuomonė tam įtakos galėjo turėti 2012 m. priimtą piniginės socialinės paramos reformą, kurios sugriežtino paramų teikimą. Asmenims, nebuvo skirta parama, kuri būtų padėjusi pakilti virš skurdo ribos.

Norint įvertinti piniginių socialinių išmokų efektyvumą detaliau, skaičiuojama papildomai išmoka, kuriai skiriama daugiausiai valstybės lėšų, t.y. socialinė pašalpa. Kaip jau buvo minėta, skurstančiųjų gyventojų skaičių atspindi testavimo būdu teikiamos socialinės išmokos, socialinė pašalpa skiriama taip pat tikrinant asmenų pajamas. 2011 m. tik 22,76 proc. (EV_1) visų skurstančiųjų gyventojų gavo šią paramą. Skurstantys gyventojai sudarė 33,29 proc. (EC_1) visų socialinės paramos gavėjų ir 54,82 proc. (EC_2) socialinei paramai skirtų lėšų atiteko būtent jiems. 2012 m. skurstantys gyventojai sudarė 28,53 proc. (EC_1) visų socialinės paramos gavėjų, o 2013 m. skurstantys gyventojai sudarė 26,69 proc. (EC_1) socialinės paramos gavėjų ir 51,88 proc. (EC_2) šiai pašalpai skirtų visų lėšų atiteko skurstantiesiems. Galima daryti išvadą, kad daugiau nei 26 proc. skurstančių gyventojų 2011-2013 m. gavo socialinę pašalpą ir daugiau nei 51 proc. šiai pašalpai skirtų lėšų atiteko skurstantiesiems. Taip pat galima teigti, kad efektyviausiai piniginės socialinės

paramos lėšos buvo panaudotos 2011 m., nes tuomet didžiausia dalis 54,82 proc. (EC_2) buvo skirta skurstantiems (2012 m. – 53,92 proc., 2012 m. – 51,88 proc.) (žr. 3.1 lent.).

Išanalizavus 2011-2013 m. piniginės socialinės paramos agreguotus efektyvumo rodiklius galima daryti išvadą (pagal 3 rodiklius (EV_1 , EC_1 ir EC_2)), kad piniginė socialinė parama buvo efektyviausiai naudojama 2012 m. Šiais metais palyginant su 2011 ir 2013 m. socialines išmokas gavo daugiausiai skurstančiųjų gyventojų, didžiausia dalis valstybės biudžeto lėšų buvo išmokėtos, būtent, jiems. Piniginė socialinė parama negali būti skiriama 100 proc. vien tik skurstantiems gyventojams, kadangi yra paramos rūšių, kurios teikiamos kategoriniu būdu. Todėl spendžiant kurie metai buvo efektyviausi, reikia vadovautis EV_2 rodikliu, kuris parodo, kuriai gyventojų daliai pavyko pagerinti savo finansinę padėtį socialinės paramos dėka ir pakilti aukščiau skurdo ribos. Tad galima teigti, kad 2011 m. piniginės socialinės paramos lėšos buvo panaudotos efektyviausiai, nes net 37,08 proc. skurstančiųjų gyventojų po paramos viršijo skurdo ribą. Tačiau yra pastebima tendencija, kad piniginės socialinės paramos efektyvumas nuo 2011 m. kiekvienais metais mažėjo.

3.2 Piniginės socialinės paramos rūšių efektyvumo analizė pagal lygio, taiklumo ir darbo paskatų kriterijus

Siekiant įvertinant socialinės piniginės paramos efektyvumą, t.y. viena ar kita parama yra efektyviai naudojama, neužtenka tik nustatyti faktą. 3.1 poskyryje apskaičiuoti agreguoti rodikliai parodo piniginės socialinės paramos efektyvumo lygį šalies mastu, tačiau juo remiantis negalima atsakyti į klausimą, kokios yra socialinės paramos išmokų neefektyvumo priežastys. Siekiant išsiaiškinti galimas pinigines paramos efektyvumo didinimo kryptis kiekviena piniginės socialinės paramos išmoka yra nagrinėjama pagal tris kriterijus: lygio, taiklumo ir darbo paskatų.

Socialinė pašalpa skiriama įvertinus asmens pajamas. Ši sąlyga užtikrina vertikalaus *taiklumo kriterijaus laikymąsi*. Tačiau reikia paminėti, kad asmenys norintys gauti šią ne kategorinę piniginę pašalpą turi būti dirbantys, arba studijuojantys (iki 24 metų amžiaus), arba turintys kitą mažų pajamų priežastį (pavyzdžiui, šeimoje yra invalidumą turintis vaikas, yra vaikų iki 3 metų, užsiregistravęs darbo biržoje ir pan.). Todėl dalis skurstančiųjų gyventojų negauna šių išmokų vien dėl to, kad nerodo iniciatyvos dirbti ir užsidirbti. Pagal agreguotus piniginės socialinės paramos efektyvumo rodiklius, šią paramą, gauna ne visi asmenys, kuriems jos reikia. Tam įtakos galėjo turėti asmenų nepasitikėjimas socialine politika, nepripažinimas skurdo, šešėlinė veikla ir kitos asmeninės priežastys. Taigi galima teigti, kad taiklumo kriterijus tenkinamas tik iš dalies. Vis dėl to, LR Vyriausybės nustatyti VRP ir kompensavimo norma pažeidžia *darbo paskatų kriterijų*, nes pajamų apimties skirtumas tarp darbo pajamų ir pajamų gaunant socialinę pašalpą yra labai nedidelis (žr. 2.3.2 poskyrių). Dėl šios priežasties susidaro skurdo spąstai (žr. 2.3.1 poskyrių), kurie iškreipia paramos gavėjų siekius aktyviai dalyvauti darbo rinkoje. Analizuojant socialinės pašalpos

išmokų lygį, galima teigti, kad suteikiamos išmokos lygis yra neadekvatus. Jei šeimą sudaro 1-2 asmenys, tuomet socialinės pašalpos lygis yra per mažas ir neužtikrina jos gavėjams būtinas gyvenimo ir veiklos galimybes. Jei šeimą sudaro daugiau nei 4 asmenys, paramos lygis per aukštas, šiuo atveju iškreipiamos gavėjų darbo paskatos ir netinkamai naudojami mokesčių mokėtojų pinigai. Siekiant detaliau išnagrinėti šį paradoksą darbe buvo atlikta lyginamoji situacijos analizė (žr. 2.3.2 poskyrį).

Šildymo išlaidų ir išlaidų vandeniui kompensacijos. Savivaldybių išlaidos kompensacijoms už karštą, šaltą vandenį bei šildymą *taiklumo ir darbo paskatų požiūriu* yra panašios į socialines pašalpas. Ši paramos rūšis skiriama testavimo būdu. Dėl šios priežasties yra įgyvendinamas vertikalaus taiklumo kriterijus, tačiau paramą dėl įstatymo apribojimų gauna ne visi skurstantieji, todėl vertikalus taiklumo kriterijus taip pat įgyvendinamas tik iš dalies. Gaunant socialinę pašalpą ir kompensacijas mažėja asmens paskata dirbti, kadangi jis patenkina savo būtiniausius poreikius. Asmenys pagrindiniams mokesčiams išleidžia mažiau ar daugiau pajamų, priklausomai nuo turimo būsto ploto, gyvenančių asmenų skaičiaus, todėl kiekvienam kompensacijų dydis yra skaičiuojamas individualiai, pagal tai galima teigti, kad *išmokų lygio kriterijaus* yra laikomasi.

Išmokos vaikui nuo 2010 m. teikiamos testavimo būdu. Ši išmoką vaikui leidžia skirti tik skurdžiausioms šeimoms, sudarant galimybę didinti kitas socialines išmokas, pavyzdžiui, socialinę pašalpą, kurios yra skiriamos atsižvelgiant į šeimos pajamas ir turtą. Todėl galima teigti, kad užtikrintas *taiklumo kriterijaus* laikymasis. Mažas pajamas turinčioms šeimoms ši išmoka yra svarbus pajamų šaltinis, tačiau nepakankamas net minimaliems poreikiams tenkinti. Todėl skiriant išmoką vaikui pažeidžiamas *išmokų lygio kriterijus*. Didesnėmis pajamomis disponuojančioms šeimoms ši išmoka nėra svarbi, todėl nepažeidžiamas ir *taiklumo kriterijus*. Kadangi šios išmokos dydis yra gana mažas, galima teigti, kad nedaromas poveikis *darbo paskatoms*.

Socialinė parama mokiniams. Šios paramos skyrimas priklauso nuo šeimos pajamų, todėl yra nepažeidžiamas *vertikalaus taiklumo kriterijus*. Tik įvertinus šeimos pajamas ir turtą, mokyklinio amžiaus vaikų turinčios šeimos gali pretenduoti į nemokamą mokinio maitinimą švietimo įstaigoje ir paramą mokinio reikmenims įsigyti. *Išmokų lygio kriterijus yra nepažeidžiamas*, nes socialinės paramos mokiniams išlaidų apimtis priklauso nuo mokinio reikmenų ir maisto prekių kainų šalyje bei nustatyto maisto kiekio vaikui. Šią paramą vertinant, nereikia įtraukti *darbo paskatų kriterijaus*.

Dar viena piniginės socialinės paramos rūšis yra **vienkartinės pašalpos iš savivaldybės biudžeto**. Jos yra skiriamos atsižvelgiant į nukentėjusiųjų pajamas, todėl *taiklumo kriterijus* nepažeidžiamas. Vienkartinių pašalpų skyrimo tvarką ir dydžius savo teritorijos gyventojams nustato savivaldybės, atsižvelgdamos į savo biudžetų galimybes. Be to, paprastai šios pašalpos

mokamos, norint suteikti materialinę paramą šeimoms ypatingais atvejais, pvz.: gaisras, potvynis, turto sunaikinimas ir pan., todėl *išmokų lygio ir darbo paskatų kriterijai* yra nevertinami.

Išmoka nėščiai moteriai – tai kategoriniu būdu skiriama išmoka, susijusi su gimstamumo šalyje rodikliais (žr. 2.2.2 poskyrių). Parama nėščiai moteriai teikiama, tik toms moterims, kurios pagal ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą neturi teisės gauti motinystės pašalpos, todėl yra nepažeidžiamas *vertikalus taiklumas*, t.y. šiai paramai skirtų lėšų tikslingas panaudojimas yra užtikrinamas. Vertinant pagal *darbo paskatų kriterijų*, bedarbės moterys, kurioms priklauso ši išmoka, disponuoja mažesnėmis pajamomis, išmoka nėra susijusi su pajamų vertinimu. Be to išmoka mokama iki numatytos gimdymo datos likus 70 kalendorinių dienų, todėl išmoka nėra susijusi su *darbo paskatomis*. Išmokų lygio kriterijus yra iš dalies pažeidžiamas, nes skiriama 2 BSI dydžio (76 Eur.) vienkartinė išmoka, yra nepakankama atsiradusioms papildomoms išlaidoms.

Vienkartinė išmoka gimus vaikui. Skiriama visoms šeimoms, kuriose gimsta vaikas. Ši parama skiriama kategoriniu būdu. Vienkartinė išmoka gimus vaikui yra gimstamumo skatinimo šalyje priemonė. Šios išmokos teikimas nėra susijęs su *darbo paskatų kriterijumi*, nes išmoka skiriama neatsižvelgiant į turimas pajamas ir turtą. Ši kategorinė išmoka skiriama remiantis *horizontalaus taiklumo kriterijumi*, nes ją gauna tos šeimos, kurioms ji priklauso, t. y. susilaukusios kūdikio. Šeimoms, disponuojančioms pakankamomis pajamomis, ši išmoka nėra būtina, pažeidžiamas *vertikalus taiklumo kriterijus*. Vertinti ar išmokos dydis nepažeidžia *lygio kriterijaus* yra labai sudėtinga, nes egzistuojantis dydis neskatina gimstamumo pakankamas pajamas gaunančiose šeimose. Tuo tarpu skurdžiai gyvenančiose šeimose gimus vaikui ši išmoka yra labai svarbi, kuri netgi įtakoja sprendimą turėti vaikų dėl minėtos išmokos gavimo.

Globos (rūpybos) išmoka skiriama, neatžvelgiant į pajamas ar turimą turtą, todėl yra pažeidžiamas *taiklumo kriterijus*. Paramą gauna ir tie asmenys, kuriems ji yra nebūtina. Ši išmoka yra skiriama, kaip skatinamoji priemonė vaikų įsivaikinimui, todėl ji nėra susijusi su *darbo paskatų kriterijumi*. Išmokos dydis pagal globėjo statusą (šeima, šeimyna, globos įstaiga) yra skirtingas, tačiau vertinant pagal socialinių *išmokų lygio kriterijų*, skiriant globos (rūpybos) išmoką kriterijus yra pažeidžiamas, nes esant tokiems išmokos dydžiams, nepasiturinčios šeimos gali būti suinteresuotos kurti šeimynas tam, kad pagerintų savo materialinę padėtį gaunant globos (rūpybos) išmoką.

Vienkartinė išmoka būstui įsigyti arba įsikurti. Šią išmoką gauna labiausiai pažeidžiama visuomenės dalis – jauni žmonės, netekę tėvų globos, todėl vertinti pagal *taiklumo, darbo paskatų kriterijus* yra netikslinga. Atsižvelgiant į ekonominę šalies situaciją, didėjančias vartojimo prekių kainas, tikslinga šią išmoką periodiškai perskaičiuoti ir atitinkamai keisti. Taip būtų užtikrinamas *išmokų lygio kriterijaus* laikymasis.

Laidojimo pašalpa. Šią paramą vertinti pagal *taiklumo, darbo paskatų ir lygio taiklumo kriterijus* netikslinga, kadangi ši parama skiriama mirusįjį asmenį laidojančiam asmeniui, kai miręs LR nuolat gyvenantis asmuo ar kt. įstatyme numatytus reikalavimus atitinkantis asmuo.

Išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui. Vertinant skiriamos paramos *lygio taiklumo kriterijų*, galima teigti, kad kriterijus nepažeidžiamas, nes išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui skiriama kategoriniu būdu, kaip papildoma parama kiekvienam privalomosios tarnybos kario vaikui jo tėvo ar mamos tarnybos laikotarpiu. Ši parama skiriama, neatžvelgiant į pajamas ar turimą turtą, todėl yra pažeidžiamas *taiklumo kriterijus*. Ši išmoka yra skiriama dirbančių karių vaikams, todėl ji nėra vertinama *darbo paskatų kriterijumi*.

Išanalizavus visas išmokas pagal tris efektyvumo vertinimo kriterijus, galima teigti, kad piniginė socialinė parama, teikiama testavimo būdu, yra taiklesnė negu kategorinės piniginės socialinės paramos išmokos. Tačiau, net testavimo būdu skiriamą paramą gauna ne visi šalies gyventojai, kuriems ji yra gyvybiškai būtina, nes yra įvesti įvairūs įstatymų apribojimai. Taigi galima teigti, kad Lietuvos socialinė piniginė paramos sistema nėra pakankamai taikli. Įstatymais yra siekiama skatinti pašalpų gavėjus grįžti į darbo rinką, tačiau kategoriniu būdu dauguma skiriamų išmokų pagrindinis tikslas yra ne darbo paskatos, bet pavyzdžiui, gimstamumo didinimas. Dažnai atvejais yra pažeidžiamas išmokų lygio kriterijus, pavyzdžiui, vienkartinė išmoka gimus vaikui, šeimoms, disponuojančioms pakankamomis pajamomis, ši išmoka nėra būtina. Tuo tarpu skurdžiai gyvenančiose šeimose gimus vaikui ši išmoka yra labai svarbi, kuri netgi įtakoja sprendimą turėti vaikų. Taigi išanalizavus piniginės socialinės paramos išmokas buvo nustatyti lygio, taiklumo ir darbo paskatų kriterijų pažeidimai, todėl darbo autorė 3.4 poskyryje pateikė paramos efektyvumo didinimo kryptis – tobulinimo būdus.

3.3 Piniginės socialinės paramos pertvarkos 2012-2015 m. poveikio vertinimas

Darbo autorė dėl vėlesnio duomenų pateikimo Lietuvos Respublikos statistikos departamente išsamiai galėjo išanalizuoti piniginės socialinės paramos statistinius duomenis tik iki 2013 m. Todėl labai svarbu išanalizuoti per 2012-2015 m. laikotarpį įvykusius pakeitimus ir jų rezultatus, siekiant pateikti tolimesnes piniginės socialinės paramos tobulinimo kryptis.

Siekiant stabilizuoti ir sumažinti piniginės socialinės paramos gavėjus ir išlaidas, bei padidinti piniginės socialinės paramos efektyvumą 2012 m. pradėtas tobulinti piniginės paramos įstatymas. Nauja sistema turi skatinti žmones dirbti, o ne gyventi iš socialinių pašalpų. Kaip jau buvo minėta 1.2.1 poskyryje, piniginės socialinės paramos reforma siekiama skaidrinti išmokų teikimą, skatinti įsidarbinimą ir tuo pačiu mažinti paskatas piktnaudžiauti valstybės parama. 3.2 lentelėje pateiktas socialinės pašalpos gavėjų bei išlaidų pokytis 2011-2012 m laikotarpiu,

bandomosiose penkiose (Akmenės, Panevėžio, Radviliškio, Raseinių ir Šilalės rajonų) savivaldybėse.

3.2 lentelė

Socialinės pašalpos gavėjų bei išlaidų pokytis 2011-2012 m. laikotarpiu

		Akmenės r. sav.	Panevėžio r. sav.	Raseinių r. sav.	Radviliškio r. sav.	Šilalės r. sav.	Eksperimen- tinės sav.	Likusios sav.	Lietuvos Respublika
Socialinių pašalpų suma, mln. Lt	2011	8,69	10,90	9,23	11,78	7,37	47,97	564,30	612,27
	2012	6,08	8,86	7,17	10,81	4,53	37,45	562,03	599,48
Pokytis, %		-30,03	-18,72	-22,34	-8,23	-38,53	-21,94	-0,40	-2,09
Gavėjų skaičius, tūkst. žm.	2011	5,02	6,58	6,03	7,09	5,09	29,81	191,25	221,06
	2012	4,44	6,89	5,71	7,55	4,22	28,81	193,11	221,92
Pokytis, %		-11,55	4,71	-5,31	6,49	-17,09	-3,35	0,97	0,39

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR statistikos departamento socialinės pašalpos apskrityse ir savivaldybėse duomenimis (2013)

2011 m. visose savivaldybėse pinigine socialine parama teikiama pagal senąjį modelį, kaip valstybinę funkciją (finansuojant iš valstybės biudžeto lėšų, o 2012 m. eksperimentinėse penkiose savivaldybėse teikiama pagal naująjį modelį, kaip savarankišką savivaldybių funkciją (finansuojant iš savivaldybių biudžetų lėšų). Surinkus savivaldybių duomenis ir juos apibendrinus galima teigti (žr. 3.2 lent.), kad naujasis modelis pasiteisino. 2012 m. lyginat su 2011 m., LR išlaidos socialinei pašalpai sumažėjo 2,09 proc., o minėtose penkiose eksperimentinėse savivaldybėse socialinės pašalpos gavėjų skaičius sumažėjo 3,35 proc. (likusiose padidėjo 0,97 proc.), išlaidos socialinei pašalpai mokėti sumažėjo 21,94 proc. (likusiose – 0,4 proc.). Šiose penkiose šalies savivaldybėse ir 2013 m. taikant naują pinigines socialinės paramos teikimo modelį, tiek išlaidos, tiek gavėjų skaičius taip pat sumažėjo (žr. 2.2.1 poskyrį). Taigi nuo 2014 m. sausio 1-osios socialinės pašalpos teikimas perduodamas savivaldybėms vykdyti kaip savarankiška funkcija, tad visos savivaldybės turi daugiau teisių ir atsakomybės skiriant socialinę pašalpą nepasiturintiems gyventojams. 2014 metų I pusmetį, palyginus su 2013 metų I pusmečiu, socialinės pašalpos gavėjų skaičius šalyje sumažėjo 26,1 proc. (nuo 215,6 iki 159,2 tūkst. asmenų), o išlaidos socialinei pašalpai mokėti sumažėjo 28,0 proc. (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2014). Dar kartą patvirtinama darbe iškelta hipotezė, kad socialinių išmokų ir lengvatų sukuriama finansinė nauda gyventojus gali paskatinti nedirbti. Dalis gyventojų nusprendžia paaukoti keliais procentais didesnes pajamas, kurias gautų dirbdami, vardan laisvo laiko. Todėl buvo būtina pinigines socialinės paramos reforma, kurios rezultatai parodo, kad minėtose savivaldybėse sugriežtinus socialinių pašalpų skyrimo tvarką, jas gauna tie, kuriems iš tiesų jos reikia.

Kaip ir socialinė pašalpa, taip ir kompensacijos nuo 2012 m. eksperimentinėse savivaldybėse buvo teikiamos pagal naująjį modelį. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2015) duomenimis,

2013 m. palyginti su 2012-aisiais, šalyje kompensacijų gavusių asmenų padaugėjo vidutiniškai 2,8 proc., nors išlaidos joms mokėti sumažėjo 10,2 proc. Tuo metu eksperimentinėse savivaldybėse kompensacijų gavėjų sumažėjo 8,4 proc., o šių lengvatų išlaidos – net 19 proc. 2014 m. pirmąjį pusmetį, palyginti su 2013-ųjų tuo pačiu laikotarpiu, kompensacijų gavėjų šalyje sumažėjo 3 proc., išlaidos joms mokėti – 34,4 proc. Eksperimentinėse savivaldybėse kompensacijos gaunančių asmenų buvo 12,1 proc. mažiau, o šių lengvatų išlaidos – 26,3 proc. mažesnės. Dėl Akmenės, Panevėžio, Radviliškio, Raseinių ir Šilalės rajonų savivaldybių gerų rezultatų nuo 2015 m. sausio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo Nr. IX-1675 4, 8, 10, 12, 17, 21 ir 23 straipsnių pakeitimo įstatymas, kuriame įtvirtinta nuostata, kad kompensacijų teikimas perduodamas savarankiškai savivaldybių funkcijai, taip sudarant teisinį pagrindą nustatyti visose savivaldybėse vienodą piniginės socialinės paramos teikimo modelį, kai socialinė pašalpa ir kompensacijos nepasiturintiems gyventojams būtų teikiamos, vykdant savarankiškąją savivaldybių funkciją. Taigi dviejų didžiausių piniginės socialinės paramos struktūros paramų teikimo perdavimas savivaldybėms, turėtų padaryti teigiamą poveikį visai piniginei socialinei paramai.

Piniginės socialinės paramos mažėjimą galėjo lemti ir 2013 m. priimta pataisa numatanti proporcingą socialinės pašalpos mažinimą darbingo amžiaus darbingiems, bet nedirbantiems žmonėms (išskyrus atvejus, kai žmogus nedirba dėl objektyvių priežasčių, pvz., augina vaiką, yra neįgalus ir pan.). Gaunantiems socialinę pašalpą nuo 36 mėnesių iki 48 mėnesių, jos dydis mažinamas 20 proc., gaunantiems socialinę pašalpą nuo 48 mėnesių iki 60 mėnesių – 30 proc., o gaunantiems socialinę pašalpą ilgiau kaip 60 mėnesių – socialinės pašalpos dydis šeimai, auginančiai vaiką ar vaikus, bus mažinamas 40 proc. Tuo tarpu vienam gyvenančiam asmeniui ir vaikų neauginančiai šeimai, gaunantiems socialinę pašalpą ilgiau kaip 60 mėnesių, socialinė pašalpa bendra įstatyme nustatyta tvarka nebus skiriama. Taip skatinama aktyviai ieškoti darbo, dalyvauti aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse, visuomenei naudingoje veikloje, o nesitenkinti ilgalaikę socialinę paramą. Nuo 2015 m. kompensavimo norma išskirstyta pagal asmenų skaičių šeimoje, ir tai taip pat lėmė paramos sumažėjimą. Piniginės socialinės paramos kompensavimo normos pakeitimo rezultatai išanalizuoti 2.3.2 poskyryje.

Taigi nuo 2012 m. pradėtos piniginės socialinės paramos reformos rezultatai rodo, kad taikyti pakeitimai ženkliai sumažino gavėjų ir išlaidų skaičių. Tačiau, pagal šiame poskyryje atliktą analizę, negalima teigti, kad dėl didesnio viešumo, aktyvesnio bendruomenės dalyvavimo, išsamesnės, detalesnės individualių atvejų analizės piniginė socialinė parama tapo efektyvesnė ir užkerta kelią parama pasinaudoti tiems, kuriems ji nepriklauso arba nėra būtina. Galima daryti bendrą išvadą, pagal 3.1 poskyryje atliktą piniginės socialinės paramos agreguotų rodiklių analizę ir 3.3 poskyryje atliktą piniginės socialinės paramos pertvarkos 2012-2015 m. poveikio vertinimą, kad

valstybė pasiekė tik dalį savo numatyto tikslo, t.y. stabilizavo ir sumažino piniginės socialinės paramos gavėjų skaičių ir išlaidas, bet nepadidino piniginės socialinės paramos efektyvumo.

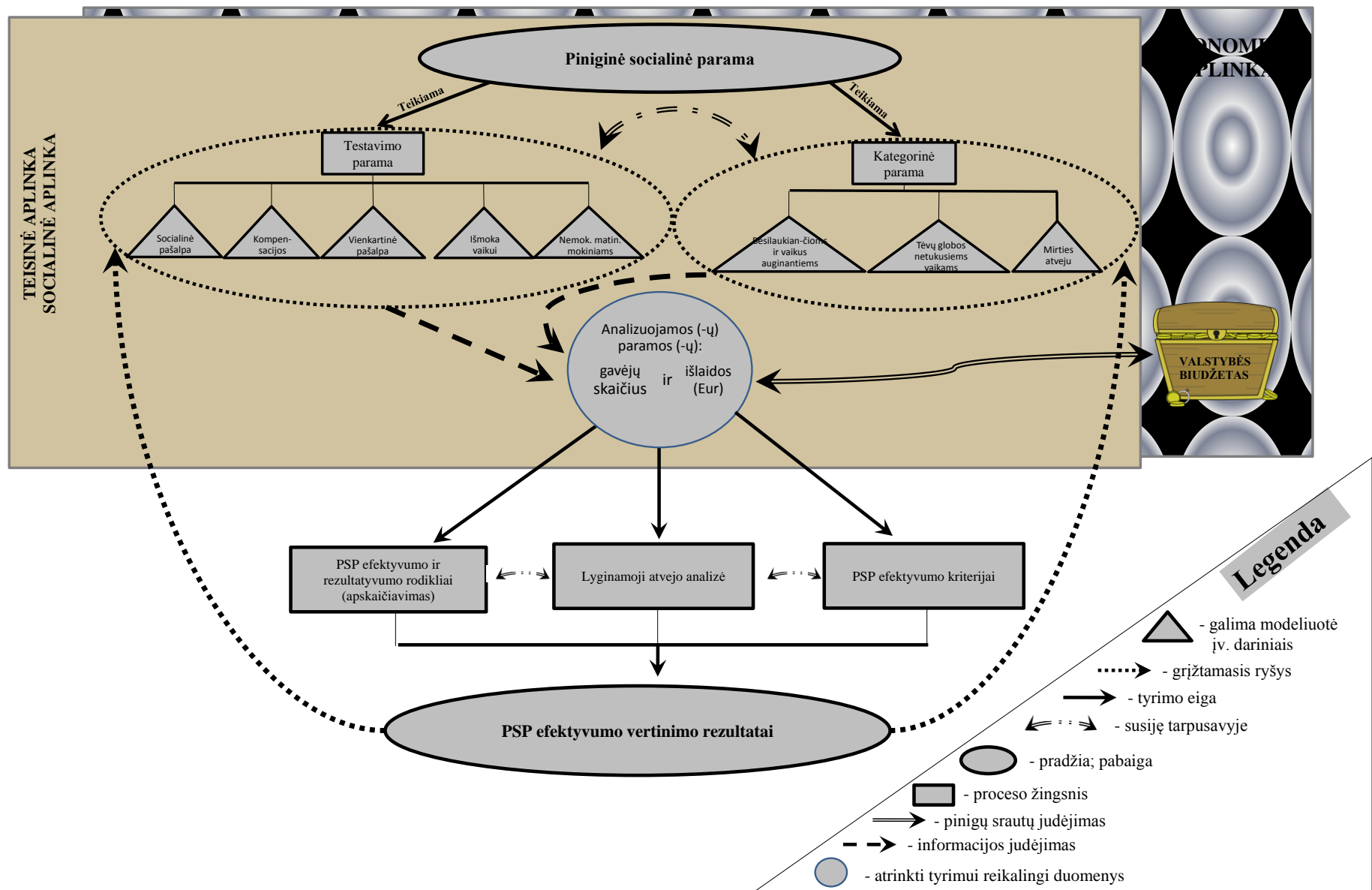
3.4 Piniginės socialinės paramos tobulinimo kryptys

Lietuvos socialinė politika pradėta formuoti tik po nepriklausomybės atkūrimo 1991 m. 1994 m. gegužės 9 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 360 patvirtintoje socialinės paramos koncepcijoje numatyta, kad socialinė parama yra **tobulintina**. Iki šiol socialinės paramos sistemos teisinė bazė yra labai dinamiška, įstatymai, jų pataisos ir papildymai, daromi kasmet ar net kelis kartus per metus, darbo autorė taip pat pateikia savo matomas tobulinimo kryptis.

Nuo 2012 m. socialinės išmokos pradėtos teikti pagal naująją tvarką (kaip savarankiška savivaldybių funkcija), todėl būtinas bendras piniginės socialinės paramos vertinimo modelis. Jis leistų nustatyti, kaip efektyviai veikia piniginės socialinės paramos sistema atskirose savivaldybėse ir bendrai visoje Lietuvoje. Vieningas piniginės socialinės paramos teikimo efektyvumo vertinimo modelis padidintų paramos veiksmingumą, leistų atskiroms savivaldybėms lyginti savo rezultatus. Lietuvoje iki šiol tokio modelio nėra.

3.1 paveiksle pavaizduotas autorės sukurtas piniginės socialinės paramos efektyvumo vertinimo modelis, remiantis šiame darbe atliktais vertinimo etapais. Šiuo modeliu gali naudotis visi piniginės socialinės paramos sistemos dalyviai, ypač politikai ir paramos administratoriai, siekdami nustatyti piniginės socialinės paramos efektyvumo lygį. Piniginės socialinės paramos efektyvumo vertinimo modelio teorinį ir praktinį reikšmingumą sąlygoja besiformuojanti piniginės socialinės paramos teorija ir šios sąvokos samprata, bei sisteminio vertinimo metodikos. Modelį apima trys etapai: piniginės socialinės paramos pagrindinių rūšių nustatymas ir tyrimui reikalingų duomenų atrinkimas, PSP efektyvumo vertinimas bei grįžtamojo ryšio nustatymas. Modelis parengtas taip, kad būtų galima paskaičiuoti tiek visos PSP, tiek atskirų jos rūšių ir grupių efektyvumą pasirenkant teisingus duomenis.

Pirmasis etapas susideda iš dviejų žingsnių (žr. 3.1 pav.). Pirmame, tyrėjas gali vertinti visą piniginę socialinę paramą bendrai, arba išskirtas testavimo ir kategoriniu būdu teikiamas paramas, kurios detalios buvo aptartos 1.2.1 ir 1.2.2 poskyriuose. Taip pat gali vertinti piniginės socialinės paramos rūšis ir jų kombinacijas. Taigi pirmiausia tyrėjas atsirenka, tai ką norės ištirti. Antrame žingsnyje atrenkami efektyvumo skaičiavimui reikalingi duomenys, t.y. konkrečios paramos rūšies gavėjų skaičius ir išlaidos, skiriamos iš valstybės biudžeto. Svarbu tiksliai nustatyti šiuos parametrus, kadangi pastarieji tiesiogiai veikia rezultatų kintamuosius (PSP efektyvumo ir rezultatyvumo rodiklius).

3.1 pav. **Piniginės socialinės paramos efektyvumo vertinimo modelis**

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Antras etapas apima efektyvumo vertinimo metodų pasirinkimą ir taikymą (žr. 3.1 pav.). Jame išskirti trys metodai:

1. piniginės socialinės paramos efektyvumo ir rezultatyvumo rodikliai;
2. piniginės socialinės paramos efektyvumo kriterijai;
3. lyginamojo atvejo analizė.

Tyrėjas turi nustatyti piniginės socialinės paramos efektyvumą visais trimis vertinimo metodais. Šie metodai buvo aptarti 1.4 ir 2.1 poskyriuose. Piniginės socialinės paramos agreguoti efektyvumo ir rezultatyvumo rodikliai leidžia vertinti objektyviai PSP šalies mastu, taip pat lyginti rezultatus tarpusavyje, grupuoti ir sistemiškai vertinti. Lyginamojo atvejo analizės ir efektyvumo vertinimo kriterijais metodų vertinimas būtų labiau subjektyvus, tačiau jais galima išanalizuoti kiekvienos išmokos efektyvumą namų ūkio mastu.

Trečiame etape analizuojami rezultatai ir formuojama galutinė išvada dėl piniginės socialinės paramos teikimo efektyvumo (žr. 3.1 pav.). Efektyvumas būtų vertinamas subjektyviai pagal šį modelį, nes kol kas nėra nustatyti dydžiai iki kada piniginė socialinė parama teikiama neefektyviai ir nuo kada ji pradėta teikti efektyviai (šiems dydžiams nustatyti reikia atlikti atskirą tyrimą). Taigi, nustatius, kad piniginė socialinė parama, ar kažkuri paramos rūšis skiriama neefektyviai, grįžtama į pirmą etapą, kuriame piniginė socialinė parama patenka į ekonominę, socialinę ir teisinę aplinkas. Būtent pirmame etape teikiami pasiūlymai dėl atitinkamos paramos rūšies įstatyminės bazės keitimo ir tobulinimo. Įvykus pokyčiams, paramą vėl vertiname iš naujo iki tol, kol piniginė socialinė parama yra nebetobulintina ir yra pasiektas norimas rezultatas. Gautus rezultatus savivaldybės gali lyginti tarpusavyje ir skelbti viešai.

Taikant piniginės socialinės paramos efektyvumo vertinimo modelį buvo išsiaiškintos sritys, kurias reikėtų tobulinti.

Nustatyta, kad šiomis dienomis egzistuojantis pajamų skirtumas tarp dirbančiųjų ir nedirbančiųjų neskatina socialinių išmokų gavėjų dirbti (žr. 2.3.2 poskyrių). Todėl būtina didinti skirtumą tarp minimalaus mėnesinio atlyginimo ir piniginės socialinės paramos dydžio. Nors 2015 m. MMA pasiekė 300 Eur (t.y. neto 252,51 Eur), tačiau jo nepakankama net trijų asmenų šeimai (jei tik vienas iš suaugusiųjų dirba). Todėl autorė siūlo MMA didinti iki 400 Eur/mėn. Toks MMA dydis pagerintų gyventojų ekonominę padėtį, bei sumažintų socialinės pašalpos gavėjų skaičių (žr. 2.8 lent.), o padidėjęs atotrūkis darbinių pajamų nuo paramos skatintų užimtumą, o ne kurtų priklausomybę nuo įvairių paramos formų.

Rekomenduojama darbingus socialinės pašalpos gavėjus išskirti kaip papildomai remiamų darbo rinkoje asmenų grupę ir juos sutelkti į visuomenei naudingą veiklą, bei integruoti į viešųjų darbų programą. Socialinę paramą gauna gana daug žmonių, tačiau ne visi

gali už ją atidirbti, nes numatyta atitinkama grupė asmenų, kuriems tie darbai nėra privalomi: moksleiviams, studentams, neįgaliesiems, motinai ar tėvui, vienam auginančiam vaikui, besilaukiančioms moterims, pensinio amžiaus gyventojams, taip pat besigydančioms sveikatos priežiūros centruose ir kt. Visiems kitiems asmenims, kurie kreipiasi dėl socialinės paramos, jeigu netaikomos numatytos išimtys, pateikiamas siuntimas sudaryti visuomenei naudingų darbų atlikimo sutartį, kurią pasirašo atitinkamos seniūnijos seniūnas. Jis papildomai sudaro darbų atlikimo grafiką. Kiek reikia atidirbti dienų priklauso nuo gaunamos pašalpos dydžio - jis gali svyruoti nuo dviejų iki dešimties dienų per mėnesį. Autorės manymu reikėtų didinti atidirbamų valandų skaičių tiesiogiai atsižvelgiant į gaunamos paramos sumą. Pavyzdžiui, jei asmuo gauna 102 Eur., tai jis turėtų atidirbti 56 valandas per mėnesį (gaunama socialinė pašalpa/minimalus valandinis atlyginimas ($102/1,82 \text{ Eur}=56 \text{ val.}$)). Daugiausiai per mėnesį reikėtų atidirbti 160 valandų. Be to, būtina ilgalaikiams darbingiems socialinės pašalpos gavėjams sudaryti individualias socialinės integracijos programas, kurias kuriant dalyvautų piniginių paramos specialistas, socialinis darbuotojas, atsakingas už socialinės pašalpos gavėjų integraciją bei darbo biržos specialistas. Labai svarbu, kad nedirbantys asmenys būtų įtraukti į įdarbinimo rėmimo programas.

Atlikus piniginių socialinės paramos agreguotų rodiklių analizę buvo pastebėta tendencija, kad piniginių socialinės paramos efektyvumas nuo 2011 m. kiekvienais metais mažėjo (žr. 3.1 poskyrių). Todėl autorės nuomone, būtina savivaldybių socialinės paramos darbuotojų kvalifikacijos kėlimas ir darbuotojų socialinės paramos diskurso stiprinimas. Savivaldybių tikslas turėtų būti ne sumažinti piniginių socialinės paramos gavėjų skaičių ir išlaidas, o patikrinti ar visi piniginių socialinės paramos gavėjai gauna paramą nepažeidžiant įstatymų. Politinės valdžios ir administracijos vadovybės, darbuotojų ir pačių gyventojų aktyvus įsitraukimas į piniginių socialinės paramos teikimą yra būtinas.

Tęsiant piniginių socialinės paramos sistemos reformą, reikėtų daugiau remtis pirmųjų eksperimentinių miestų patirtimi ir dalinantis efektyvios socialinės paramos gavėjų integracijos patirties pavyzdžiais (žr. 3.3 poskyrių).

Vienkartinės išmokos gimus vaikui gavimas nėra siejamas su gavėjo pajamomis ir turtu. Jos dydis (418 Eur) nėra pakankamas, kad skatintų didesnę gimstamumą pasiturinčioje šeimoje (žr. 2.2.1 poskyrių). Tačiau skurstančioms šeimoms vienkartinės išmokos gimus kūdikiui yra pakankamai didelės ir skatina vaikų gimdymą dėl pašalpos. Jei vienkartinės kūdikio gimimo pašalpos tikslas būtų skurdo prevencija, jos teikimas turėtų būti siejamas su gavėjo turtu bei pajamomis. Tačiau autorės nuomone, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje gimstamumas mažėja, šią pašalpą reikia teikti kategoriniu būdu, taip kaip yra dabar.

Vaiko globos (rūpybos) išmoka turėtų būti mokama taip pat atsižvelgiant į šeimos, siekiančios globoti vaikus, pajamas ir turtą. Šiuo metu vaiko globos išmoka lygi 152 Eur per mėnesį ir dažnai tampa patraukli tiems, kurie sutinka globoti vaikus, siekiant pasinaudoti vaiko globai skirtais pinigais. Pažeidžiami paramos išmokų lygio ir horizontalaus taiklumo kriterijai (žr. 3.2 poskyrių). Darbo autorė siūlo papildomai, skirti šią paramą jei įsivaikinus vaiką vienam gyvenančiam asmeniui per mėnesį tenka mažiau kaip 2 VRP dydžio (204 Eur) pajamų.

Vienkartinės pašalpos našlaičiams ir likusiems be tėvų globos vaikams įsikurti sumą būtų tikslinga didinti, nes 2850 Eur suma neatitinka šiomis dienomis esančių nekilnojamo turto kainų ir pažeidžia išmokų lygio kriterijų (žr. 3.2 poskyrių). Autorė siūlo sumą didinti iki 85 BSI (3230 Eur), nes didžiuosiuose miestuose bendrabučio tipo 1 kambario nesuremontuoto buto kaina prasideda nuo 3 tūkst. Eur, kituose miestuose ir miesteliuose nuo 1,4 tūkst. Eur. Be to, šią išmoką tikslinga didinti, nes iš globos įstaigų išeinantys pilnametystės sulaukę vaiką neturi jokių namų apyvokos reikmenų, buitinių prietaisų ir pan.

Autorė siūlo, kad tėvams, auginantiems vaikus, tačiau jais nesirūpinant (nevedant vaikų į mokyklą, patikrinimo metu vaikai neturi maisto, būtiniausių daiktų ir pan.) būtų mažinamos socialinės pašalpos, taip pat savivaldybė sudarytų sutartis su jos teritorijoje esančiomis parduotuvėmis, kad asmenys už pašalpos sumą galėtų įsigyti būtiniausių produktų, daiktų ir būtų apribojama teisė nusipirkti alkoholio ir cigarečių.

Siekiant skatinti šeimas, turinčias mažus vaikus, dalyvauti darbo rinkoje reikia suteikti vaiko priežiūros subsidijas mažai uždirbantiems tėvams. Subsidijomis būtų padengiama vaikų priežiūros išlaidų dalis.

Norint visapusiškai įvertinti piniginių socialinės paramos efektyvumą Lietuvoje turėtų būti renkami statistiniai rodikliai, kurie parodytų skurdo tarpsnį „prieš“ ir „po“ socialinės paramos. Tuomet būtų galima apskaičiuoti trečiuosius efektyvumo ir rezultatyvumo rodiklius (žr. 1.4 poskyrį). Be to, visa informacija turėtų būti renkama ne tik šalies, bet ir savivaldybių mastu.

Išanalizavus 2011-2013 m. piniginių socialinės paramos agreguotus efektyvumo rodiklius galima daryti išvadą, kad piniginių socialinė parama buvo panaudota efektyviausiai 2011 m. Tačiau pajamų palaikymo sistemos Lietuvoje efektyvumas ir rezultatyvumas vis dar yra nepakankamas, nes socialines išmokas gauna ne visi skurstantys gyventojai, t. y. nėra užtikrinamas paramos tikslingumas. Išanalizavus visas išmokas pagal tris efektyvumo vertinimo kriterijus, galima teigti, kad Lietuvos socialinė piniginių paramos sistema nėra pakankamai taikli. Tai reiškia, kad dalį socialinei paramai skirtų lėšų gauna ne tie gyventojai, kuriems ji labiausiai būtina. Be to, įstatymais įvesti apribojimai, pagal kuriuos ne visi šalies

gyventojai, kuriems ji yra gyvybiškai būtina, gali gauti socialinę paramą. Dažnais atvejais yra pažeidžiamas išmokų lygio kriterijus, pavyzdžiui, vienkartinė išmoka gimus vaikui, šeimoms, disponuojančioms pakankamomis pajamos nėra būtina. 2012 m. siekiant sustabdyti ir sumažinti piniginės paramos gavėjų skaičių, bei išlaidas buvo priimta piniginės socialinės paramos nepasiturintiems asmenims reforma. Išanalizavus finansinius rezultatus matoma, kad valstybė pasiekė tik dalį savo numatyto tikslo, t.y. stabilizavo ir sumažino piniginės socialinės paramos gavėjų skaičių ir išlaidas, bet nepadidino piniginės socialinės paramos efektyvumo. Be to, ypač dabar kai piniginė socialinė parama priskiriama savivaldybių funkcijai, būtina sukurti bendrą efektyvumo vertinimo modelį, kuris sukurtų galimybę palyginti savivaldybių rodiklius, pasidalinti teigiamą ir neigiamą įtaką turėjusiais sprendimais. Be to, būtų lengviau nustatyti, kada piniginė socialinė parama, ar kažkuri paramos rūšis skiriama neefektyviai, o tuomet teikti pasiūlymus dėl atitinkamos paramos rūšies įstatyminės bazės keitimo savivaldybių ar Lietuvos mastu.

IŠVADOS

Piniginė socialinė parama – tai einamieji pervedimai namų ūkiams pinigais arba natūra, siekiant padėti asmenims atsidūrusiems kritinėse situacijose, pavyzdžiui, ligos, nedarbo, motinystės, išėjimo į pensiją ir panašiais atvejais, kurie gali neigiamai paveikti namų ūkių gerovę ir sumažinti jų pajamas. Piniginės socialinės paramos principai yra įteisinti Lietuvos įstatymuose ir kituose teisės dokumentuose. Ji šeimai ar asmeniui yra teikiama dviem būdais:

- 1) testavimo – parama teikiama nepasiturinčioms šeimoms, įvertinus jų turtą ir pajamas;
- 2) kategoriniu – parama teikiama nepriklausomai nuo šeimos turto ir pajamų.

Socialinės paramos išmokų efektyvumo nagrinėjimui naudojamos dviejų rodiklių grupės: I-os grupės efektyvumo koeficientai ir II-os grupės rezultatyvumo koeficientai. Siekiant išsiaiškinti galimas piniginės paramos efektyvumo didinimo kryptis, kiekviena išmoka nagrinėjama remiantis trimis kriterijais: lygio, taiklumo ir darbo paskatų.

Atlikus piniginės socialinės paramos Lietuvoje analizę 2007-2013 m. laikotarpiu, galima teigti, kad 2013 m. pajamų tikrinimo pagrindu skiriamoms išmokoms buvo skirta daugiau lėšų nei kategoriniu būdu skiriamoms išmokoms, todėl testavimo būdu skiriamų pagrindinių piniginių išmokų pakeitimai gali daryti labai žymų poveikį piniginės paramos sistemos efektyvumui. 2008 m. prasidėjus pasaulinei finansų krizei socialinės paramos poreikis augo. Siekiant sustabdyti ir sumažinti piniginės paramos gavėjų skaičių, išlaidas (t.y. teikti paramą tik tiems, kuriems ji būtina), bei skatinti gyventojų dalyvavimą darbo rinkoje, valstybė įvedė naujus įstatymų papildymus ir reformas. 2012 m. buvo priimta piniginės socialinės paramos nepasiturintiems asmenims reforma. Ji įtakojo socialinės pašalpos išlaidų ir gavėjų mažėjimą nuo 2012 m. Būsto išlaikymo kompensacijų išlaidos išaugo 2012 m., nes dėl kompensacijos skyrimo galėjo kreiptis ir būstus nuomojantys asmenys, t.y. ne tik savininkai. Siekiant sumažinti asmenų gaunančių kompensacijas skaičių, nuo 2015 m. sausio 1 d. įsigaliojo piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo pakeitimas, kuris numato būsto šildymo, geriamojo ir karšto vandens kompensacijų teikimą gyventojams vykdant savarankiškąją savivaldybių funkciją. Piniginės socialinės paramos dydis, kuris skiriamas šeimoms ar asmenims kategoriniu būdu, yra iš anksto nustatytas, todėl 2008-2009 m. priimtose socialinės apsaugos reformose, kai kurių pašalpų dydžius padidino: padidinta globos rūpybos išmoka šeimynose, vienkartinė išmoka įsikurti, bei laidojimo pašalpa. Tačiau analizuojamu laikotarpiu išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui sumažėjo, nes nuo 2008 m. sustabdytas šaukimas į privalomąją pradinę karo tarnybą. Be to, analizuojant vaiko globos (rūpybos) išmoką pastebėtas tiesioginis ryšys su socialinių rizikos šeimų skaičiumi. Mažėjant socialinės rizikos šeimų, kuriose tėvai netinkamai auklėja ar

neprižiūri savo vaikus, mažėja likusių be tėvų globos vaikų skaičius. Taigi piniginė socialinė parama teikiama testavimo būdu priklauso nuo įstatymų, jų pakeitimų, o testavimo parama - nuo ekonominės situacijos.

Lietuvoje daugiausiai žmonių gauna minimalų mėnesinį atlyginimą. Šios kategorijos darbuotojai dažniausiai renkasi tarp darbo ir piniginių socialinių išmokų. Išanalizavus piniginės socialinės paramos poveikį gyventojų dalyvavimui darbo rinkoje galima teigti, kad dirbančių asmenų MMA gaunamos pajamos yra nežymiai didesnės už mokamą piniginę socialinę paramą nepasiturintiems asmenims. Taigi, esant mažam skirtumui tarp už darbą gautų pajamų ir paramos skurstantiems, atsiranda neaktyvumo ir nenoro dirbti spąstai. Žmonės įvertina piniginės socialinės paramos privalumus, t.y. asmenys gaunantys pašalpas gali savo laisvą laiką skirti mėgstamiems pomėgiams ar veiklai. Žmonės, kurie dirba 40 valandų per savaitę, turi praleisti laiką darbe, taip pat dirbantys patiria išlaidas kelionei į darbą ir iš jo.

Išanalizavus 2011-2013 m. piniginės socialinės paramos agreguotus efektyvumo rodiklius galima daryti išvadą, kad 2011 m. piniginės socialinės paramos lėšos buvo panaudotos efektyviausiai, tačiau yra pastebima tendencija, kad piniginės socialinės paramos efektyvumas nuo 2011 m. kiekvienais metais mažėjo. Pagal atliktą piniginės socialinės paramos agreguotų rodiklių analizę ir atliktą piniginės socialinės paramos pertvarkos 2012-2015 m. poveikio vertinimą, galima teigti, kad valstybė pasiekė tik dalį savo numatyto tikslo, t.y. stabilizavo ir sumažino piniginės socialinės paramos gavėjų skaičių ir išlaidas, bet nepadidino piniginės socialinės paramos efektyvumo. Analizuojant piniginės socialinės paramos efektyvumą reikia vadovautis trimis kriterijais: taiklumo, lygio ir darbo paskatų. Remiantis jais galima teigti, kad Lietuvos socialinė piniginė paramos sistema nėra pakankamai taikli ir dažnai atvejais yra pažeidžiami išmokų lygio ir darbo paskatų kriterijai.

Lietuvoje piniginės socialinės paramos efektyvumo vertinimas turi būti neatsiejama piniginės socialinės paramos sistemos dalis, kuris leistų nustatyti, kaip ji efektyviai veikia. Taikant bendrą vertinimo modelį visuose savivaldybėse, ypač dabar kai parama priskiriama savivaldybių funkcijai, būtų galima palyginti jų rodiklius. Be to, būtų lengviau nustatyti, kada piniginė socialinė parama, ar kažkuri paramos rūšis skiriama neefektyviai, tuomet būtų teikiami pasiūlymai dėl atitinkamos paramos rūšies įstatyminės bazės keitimo savivaldybių ar Lietuvos mastu. Darbo autorės sukurtas modelis rekomenduojamas savivaldybėms vertinant piniginės socialinės paramos efektyvumą ir atliekant jo palyginimą tarp savivaldybių.

Taikant piniginės socialinės paramos efektyvumo vertinimo modelį buvo išsiaiškintos sritys, kurias reikėtų tobulinti, todėl siūlomos tobulinimo kryptys. Darbo autorė siūlo didinti MMA iki 400 Eur/mėn ir taip padidinti paskatas dirbti. Be to, rekomenduojama darbingus

socialinės pašalpos gavėjus išskirti kaip papildomai remiamų darbo rinkoje asmenų grupę ir juos sutelkti į visuomenei naudingą veiklą. Autorės manymu reikėtų didinti atidirbamų valandų skaičių tiesiogiai atsižvelgiant į gaunamos paramos sumą. Labai svarbu, kad nedirbantys asmenys būtų įtraukti į įdarbinimo rėmimo programas. Taip pat rekomenduojamas savivaldybių socialinės paramos darbuotojų kvalifikacijos kėlimas ir darbuotojų socialinės paramos diskurso stiprinimas, kad būtų parama teikiama taikliau. Vienkartinės pašalpos našlaičiams ir likusiems be tėvų globos vaikams įsikurti sumą būtų tikslinga didinti. Vaiko globos (rūpybos) išmoka turėtų būti mokama atsižvelgiant į šeimos, siekiančios globoti vaikus, pajamas ir turtą. Taip pat siekiant skatinti šeimas, turinčias mažus vaikus, dalyvauti darbo rinkoje reikia suteikti vaiko priežiūros subsidijas mažai uždirbantiems tėvams. Norint visapusiškai įvertinti piniginių socialinės paramos efektyvumą Lietuvoje turėtų būti renkami statistiniai rodikliai, kurie parodytų skurdo tarpsnį „prieš“ ir „po“ socialinės paramos. Be to, visa informacija turėtų būti renkama ne tik šalies, bet ir savivaldybių mastu.

LITERATŪRA

1. 1994-05-13 LRV nutarimas dėl socialinės paramos koncepcijos Nr. 360 // Valstybės žinios. 1994, Nr.36
2. Bagdanavičius, J. ir kt. (2007). *Statistikos metodai socialiniuose – ekonominiuose tyrimuose*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
3. Baltimore Country Maryland (2012). Temporary Cash Assistance Program (TCA). [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-11]. Prieiga per internetą: <<http://www.baltimorecountymd.gov/Agencies/socialservices/financialassistance/cashassistance.html>>.
4. Bartosevičienė, V. (2011). *Ekonominės statistikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
5. Bložienė, O. (2013). Geresnio gyvenimo paieškos išjudino vidinę migraciją. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.swedbank.lt/lt/articles/view/2230>>.
6. Butkevičius, A. (2014). Savivaldybės pačios skirstys ir šildymo bei vandens kompensacijas. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.palangostiltas.lt/savivaldybes+pacios+skirstys+ir+sildymo+bei+vandens+kompensacijas,7,2,5227.html>>.
7. Canada Revenue Agency. (2014). Social Assistance Payments. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-06-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.cra-arc.gc.ca/tx/ndvdl/tpcs/ncm-tx/rtrn/cmpltng/rprtrng-ncm/lns101-170/145-eng.html>>.
8. Capellari, L., Jenkins, S. P. (2009). The Dynamics of Social Assistance Benefit Receipt in Britain. Great Britain: Institute for social and economic research.
9. Center on Budget and Policy Priorities. (2013). *Social Security Keeps 22 Million Americans Out Of Poverty: A State-By-State Analysis*. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-05-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.cbpp.org/cms/?fa=view&id=4037>>.
10. Čerkauskaitė, R. (2005). Lietuvos piniginė socialinė parama, jos efektyvumas ir tobulinimas. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2005~D_20050607_134709-26488/DS.005.0.01.ETD>.
11. Čok, M., Urban, I., Verbič, M. (2012). Income Redistribution Through Tax and Social Benefits: The Case of Slovenia and Croatia. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.ier.si/files/Working%20paper-61.pdf>>.
12. Duomenų analizės metodai. (2013). [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-05]. Prieiga per internetą: <<http://analyze.lt/analyze.html#ixzz2o2Zw8jm4>>.
13. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, (2011) Dėl socialinių išmokų ateities pranešimas [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-13]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:044:0028:0033:LT:PDF>>.
14. Europos komisija. (2015) Lietuva - Piniginė socialinė parama nepasiturintiems gyventojams. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-02]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1119&langId=lt&intPageId=2705>>.
15. Europos komisijos (2014). Lietuva: 2014 m. Nacionalinė reformų darbotvarkė. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-08]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2014/nrp2014_lithuania_lt.pdf>.
16. Federal Ministry of Labour (2012). Social Protection in Austria 2012. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-05]. Prieiga per internetą: <https://www.bmask.gv.at/cms/site/attachments/1/6/3/CH2088/CMS1313745345149/social_protection_in_austria.pdf>.
17. Galinytė, R., Misiūnas, A. (2006). Efficiency of Cash Social Support: the Regional Aspect. The Survey of the Lithuanian Economy. No. 1, p. 80 - 87.
18. Garone G., Salomaki A., Immervoll H., Paturot D., (2007), Indicators of Unemployment and Low-wage Traps (marginal effective tax rates on labor), Economic Papers No. 197, EC, December 2003. (WB 2007, p.35, (Box 5) Immervoll H., Paturot D., Indicators of unemployment and low-wage traps (marginal effective tax rates on labor), Economic Papers No. 197, EC, December 2003. (WB 2007, p.35, (Box 5)
19. Grosh M.E., Del Ninno C., Tesliuc E. (2008), For Protection and Promotion : The Design and Implementation of Effective Safety Nets. The World Bank
20. Guogis, A. (2002). Dėl Lietuvos socialinės politikos modelio. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-02]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Politologija/2002-4_28/str3.pdf>.
21. Husock, H. (2013) Sequestration and Social Services: Facing the Inevitable. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-12] Prieiga per internetą: <<http://www.forbes.com/sites/howardhusock/2013/02/06/sequestration-and-social-services-facing-the-inevitable/>>.
22. Išoraitė, M. (2007). Socialinių paslaugų administravimas, Vilnius: MRU.
23. Jasevičius, V. (2005). Socialinė parama šeimai Lietuvoje: jos vertinimas. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-01]. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2005~D_20050524_101934-63766/DS.005.0.02.ETD>.

24. Karpuškienė, V. (2002). Lietuvos piniginių socialinės paramos efektyvumo įvertinimas. Daktaro disertacija: Vilnius.
25. Karpuškienė, V. (2012). Skurdas ir jo mažinimo priemonės. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-15]. Prieiga per internetą: < web.vu.lt/ef/v.karpuskiene/files/2012/11/Skurdas-2012.pptx >.
26. Kauno energija (2015). Šilumos kaina. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-18]. Prieiga per internetą: < http://www.kaunoenergija.lt/Fiziniamsasmenims/%C5%A0ilumoskainos/tabid/71/Default.aspx>.
27. Kokybinio tyrimo strategijos. (2013). [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-04.]. Prieiga per internetą: <http://www.asu.lt/nm/failai/MT_pagrindai_edukologijoje/50696.html>
28. Krankalis, R., Damskytė, J. (2012). *Piniginės socialinės paramos administravimo ypatumai atokiame kaimiškajame rajone: Akmenės rajono atvejo analizė*. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-06-08]. Prieiga per internetą: < file:///C:/Users/Saulelea/Desktop/Straipsnis%20(LT).pdf >.
29. Kuivalainen, S. (2004). Comparative Study on Las Resort Social Assistance Schemes in Six European Countries, Academic Dissertation, University of Turku, Gummerus Printing. ISSN 1236-0732.
30. Lazutka, R. (2001). Socialinė apsauga. Žmogaus socialinė raida. Vilnius: Homo Liber. P.131.
31. Lazutka, R. (2014). Projekto „Telkiamės skurdo mažinti“ metodika: skurdas ir socialinė atskirtis, lėšų telkimas, advokacija ir komunikacija. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-25]. Prieiga per internetą: < http://stopskurdas.lt/downloads/pts-metodika.pdf >.
32. Lazutka, R., Poviliūnas, A. (2009). Minimalių pajamų sistemos. Nacionalinės politikos tyrimas. Vilnius: Vilniaus universitetas.
33. Lazutka, R., Žalimienė, L., Skučienė, D., Ivaškaitė-Tamošiūnė, V., Šumskaitė, L. (2008). Socialinė parama Lietuvoje: remiamųjų padėtis ir paramos rezultatai. Vilnius: UAB Lodvila.
34. Lietuvos darbo birža prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2012). Permainos piniginių socialinės paramos srityje. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-13]. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/Naujienos/UserDisplayForm.aspx?ID=6424>.
35. Lietuvos darbo biržos (2015). Ilgalaikiai bedarbiai skatinami sugrįžti į darbo rinką. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-10]. Prieiga per internetą: <https://www.ldb.lt/Informacija/Veikla/Naujienos/UserDisplayForm.aspx?ID=7074 >.
36. Lietuvos Respublikos Konstitucija, (2007). Vilnius: Teisinės informacijos centras.
37. Lietuvos Respublikos seimas (2000). Socialinių paslaugų 2000 katalogo patvirtinimas [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-09] Prieiga per internetą: <www.socmin.lt/get_file.php?>.
38. Lietuvos Respublikos Seimas (2006). Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-12]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdocel?pėid=430849>.
39. Lietuvos Respublikos seimas (2008). Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-11]. Prieiga per internetą: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=5901&Condition2=>.
40. Lietuvos Respublikos seimas (2012). LR išmokų vaikams įstatymas [interaktyvus] [žiūrėta 2013-11-15] Prieiga per internetą: <http://www.istatymas.lt/istatymai/ismoku_vaikams_istatymas.htm>.
41. Lietuvos Respublikos seimas (2012). LR piniginių socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas [interaktyvus] [žiūrėta 2013-11-29] Prieiga per internetą: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=415160 >.
42. Lietuvos Respublikos seimas (2012). Seimo pranešimas dėl piniginių socialinės paramos reformos [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-13]. Prieiga per internetą: < http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4445&p_d=118534&p_k=1 >.
43. Lietuvos Respublikos seimas, (2006). Užimtumo rėmimo įstatymas. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-06]. Prieiga per internetą: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdocel?pėid=279173&pėquery=&pėtr2=>.
44. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2012) 2011-2012 metų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinis pranešimas [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-19] Prieiga per internetą: < http://www.socmin.lt/index.php?-1385549550>.
45. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2012). Nepasiturintiems gyventojams pranešimas [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-13]. Prieiga per internetą: < http://www.socmin.lt/index.php?651648743 >.
46. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2015). Besilaukiančioms kūdikio moterims ir vaikus auginantiems bendrai gyvenantiems asmenims [interaktyvus] [žiūrėta 2015-01-13]. Prieiga per internetą: < http://www.socmin.lt/lt/seima-ir-vaikai/soc-parama-seimoms-vaikams/besilaukiancioms-kudikio-moterims-ww3g.html>.
47. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2015). Piniginė socialinė parama bus skiriama tikslingiau. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-10]. Prieiga per internetą: < http://www.socmin.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/archive/p20/pinigine-socialine-parama-6mg1.html >.
48. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2015). Kada bendrai gyvenantys asmenys arba vienas gyvenantis asmuo turi teisę gauti būsto šildymo išlaidų, išlaidų geriamajam vandeniui bei išlaidų karštam vandeniui kompensacijas (toliau - kompensacijos)? [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-22]. Prieiga

- per internetą: < <http://www.socmin.lt/lt/seima-ir-vaikai/soc-parama-seimoms-vaikams/nepasiturintiems-gyventojams.html> >.
49. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2015). Socialinė parama šeimoms ir vaikams. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-05]. Prieiga per internetą: < <http://www.socmin.lt/lt/seima-ir-vaikai/soc-parama-seimoms-vaikams.html> >.
  50. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. (2014). Nuo naujų metų savivaldybėms siūloma perduoti ir kompensacijų mokėjimą. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-12-14]. Prieiga per internetą: < <http://www.lrv.lt/lt/naujienos/?nid=15136> >.
  51. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 1366 “Dėl bazinės socialinės išmokos dydžio patvirtinimo” (Žin., 2008, Nr. 150-6099).
  52. Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovas Šiaulių apskrityje dėl Kelmės rajono savivaldybės taryba. (2013) .Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovas Šiaulių apskrityje dėl Kelmės rajono savivaldybės tarybos 2012 m. birželio 28 d. sprendimo nr T-214 (ir jį keitusių sprendimų) panaikinimo. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-09]. Prieiga per internetą: < vyr-atstovai.lrv.lt/siauliai/files/1077.doc >.
  53. Lietuvos socialinių tyrimų centras. (2013). *Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams teikimo, vykdant savarankiškąją savivaldybių funkciją, perspektyvos*. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-05-15]. Prieiga per internetą: < [file:///C:/Users/Saulelea/Downloads/2013-sav_savarankiskas_soc_param_teikim_tyrimas%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Saulelea/Downloads/2013-sav_savarankiskas_soc_param_teikim_tyrimas%20(1).pdf) >.
  54. Lorentzen, T., Dahl, E. Active Labour market programmes in Norway: are they helpful for social recipients? *Journal of European Social Policy*, Sage Publications 2015, 15 psl 27-45. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-13]. Prieiga per internetą: < <http://esp.sagepub.com/content/15/1/27.short> >.
  55. LR piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas Nr. 73-3352 (2003). [interaktyvus] [žiūrėta 2014-02-15]. Prieiga per internetą: < https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.3EEE59417F13/TAIS_442097 >.
  56. LR piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo Nr. 9-1675 4,8,10,12,21 ir 23 straipsnių pakeitimo įstatymas. (2014). [interaktyvus] [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga per internetą: < <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/da744a4081dc11e4bc68a1493830b8b9> >.
  57. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2010). 2009-2010 metų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinis pranešimas. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-09] Prieiga per internetą: < http://www.socmin.lt/l.php?tmpl_into=middle&tmpl_id=127 >.
  58. Marijampolės savivaldybė. (2014). *Nuo šių metų pradžios – nauja socialinių pašalpų teikimo tvarka*. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-06-10]. Prieiga per internetą: < <http://www.marijampole.lt/go.php/lit/Nuo-siu-metu-pradzios--nauja-socialiniu-pasalpu-teikimo-tvarka/2913> >.
  59. Matačiūnienė, G. (2014). Administracinės teisės taikymo poveikis įveikiant ekonominio nuosmukio padarinius žmogaus socialinių ekonominių teisių ir laisvių srityje. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-02]. Prieiga per internetą: < http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2014~D_20140606_092452-98266/DS.005.0.01.ETD >.
  60. Medaiskis, T. (2012). Socialinės apsaugos ekonomika. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-15]. Prieiga per internetą: < web.vu.lt/ef/t.medaiskis/files/2012/04/12SAE11.ppt >.
  61. Medaiskis, T., Biliūnaitė, L. ir kt. (2005). Socialinės apsaugos plėtotės ir užimtumo ekonominių veiksmų strategija. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-11]. Prieiga per internetą: < www.ukmin.lt/.../14 >.
  62. Mickevičienė, K. (2011). Socialinių išmokų efektyvumas gerinant gyventojų ekonominę padėtį ir skatinant gyventojų dalyvavimą darbo rinkoje. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-14]. Prieiga per internetą: < http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2011~D_20110803_084937-58743/DS.005.0.01.ETD >.
  63. Misiūnas A., Bratčikovienė N. (2007). Lietuvos statistikos darbai. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-11-11]. Prieiga per internetą: < [https://www.google.lt/search?tbm=bks&hl=lt&q=Lietuvos+pinigin%C4%97s+socialin%C4%97s+paramos+efektyvumo+%C4%AFvertinimas.&btnG=#hl=lt&tbo=d&tbm=bks&scient=psyab&q=Misi%C5%ABnas+A.%2C+Brat%C4%8Dikovien%C4%97+N.\(2007\)%2C+Lietuvos+statistikos+darbai.&oq=Misi%C5%ABnas+A.%2C+Brat%C4%8Dikovien%C4%97+N.\(2007\)%2C+Lietuvos+statistikos+darbai.&gsel=serp.3...2929.2929.3.3189.1.1.0.0.0.89.89.1.1.0...0.0...1c.1.PdaM2Cc6f1w&pbx=1&bav=on.2,or.régc.répw.réqf.&fp=4766f686005bba74&biw=1366&bih=667](https://www.google.lt/search?tbm=bks&hl=lt&q=Lietuvos+pinigin%C4%97s+socialin%C4%97s+paramos+efektyvumo+%C4%AFvertinimas.&btnG=#hl=lt&tbo=d&tbm=bks&scient=psyab&q=Misi%C5%ABnas+A.%2C+Brat%C4%8Dikovien%C4%97+N.(2007)%2C+Lietuvos+statistikos+darbai.&oq=Misi%C5%ABnas+A.%2C+Brat%C4%8Dikovien%C4%97+N.(2007)%2C+Lietuvos+statistikos+darbai.&gsel=serp.3...2929.2929.3.3189.1.1.0.0.0.89.89.1.1.0...0.0...1c.1.PdaM2Cc6f1w&pbx=1&bav=on.2,or.régc.répw.réqf.&fp=4766f686005bba74&biw=1366&bih=667) >.
  64. National Accounts at a Glance (2009). Social Benefits. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-02]. Prieiga per internetą: < <http://www.oecdilibrary.org/sites/9789264067981en/05/04/index.html?contentType=/ns/StatisticalPublication/ns/hapter&itemId=/content/chapter/978926407510821en&containerItemId=/content/serial/22200444&accessItemIds=&mimeType=text/html> >.
  65. Nova Scotia Canada (2013). Employment Support and Income Assistance (ESIA) [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-08]. Prieiga per internetą: < <http://novascotia.ca/coms/employment/index.html> >.
  66. Paulavičius, K. B. (2004). *Statistikos įvadas - statistiniai rodikliai*. Vilnius: VPU leidykla.
  67. Petrauskas, A. (2011). Socialinės paramos šeimai administravimas: Šiaulių miesto savivaldybės atvejis. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-05]. Prieiga per internetą: < http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2011~D_20110804_102209-03160/DS.005.0.01.ETD >.

68. Pieters D. (1998), Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus. Vilnius: Eugrimas, 146 p.
69. Pruša, L. (2009). Solidarity and equivalence in the state benefits system. *Economic Studies & Analyses / Acta VSFS*. Vol. 3, issue 2, p. 124-136.
70. Republic of Slovenia Ministry of Labour, family social affairs and equal opportunities (2012). Financial Social Assistance. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-08]. Prieiga per internetą: < http://www.mdds.gov.si/en/areas_of_work/social_affairs/financial_social_assistance/ >.
71. Ringold, D., Kasek, L. (2007). Social Assistance in the New EU Member States. Strengthening Performance and Labor Market Incentives. World Bank. P.29, 32
72. Ripkevičiūtė, K. (2012). Socialinės paramos organizavimo galimybių analizė. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-01]. Prieiga per internetą: < http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2012~D_20120703_135220-29772/DS.005.0.01.ETD >.
73. SADM įsakymas dėl Europos pagalbos labiausiai skurstantiems asmenims fondo projektų, finansuojamų pagal laikinąją tvarką, antrojo finansavimo sąlygų aprašo patvirtinimo 2014-07-09, Nr. A1-367. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-09]. Prieiga per internetą: < http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4445&p_d=118534&p_k=1 >.
74. Schulte, B. (2001). The Social Minimum Systems in the Members St of European Union, BSK 7437 document from 2001-03-13.
75. Social Protection. (2012). *Minumum ingome support and other non-conditional social assistance schemes*. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-06-21]. Prieiga per internetą: < <http://www.ilo.org/gimi/gess/ShowTheme.do?tid=9> >.
76. Socialinė apsaugos ir darbo ministerija (2013). Kaip apskaičiuojamos kompensacijos už šildymą ir vandenį. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-15]. Prieiga per internetą:< <http://www.socmin.lt/index.php?895026748> >.
77. Socialinės apsaugos terminų žodynas (1999). Vilnius: „PIF leidyba“.
78. Stankūnienė, V., Jasilionienė, A., Jančaitytė, R. (2005). Šeima, vaikai, šeimos politika: modernėjimo prieštaros. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
79. Staponkavičienė G. (2002). Skurdo priežastys ir galimybės jį sumažinti. Konferencija: Skurdas Lietuvoje: priežastys ir mažinimo galimybės
80. Sudžiuvienė, A. (2015). Laidojimo pašalpos skyrimas. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-02]. Prieiga per internetą: <<http://ep.kaunas.lt/index.php/5/?itemID=87>>.
81. Šalčininkų rajono savivaldybė (2015). Parama maisto produktais labiausiai nepasiturintiems jau kitą savaitę. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-18]. Prieiga per internetą: < <http://www.salcininkai.lt/go.php/lit/Parama-maisto-produktais-labiausiai-nepasiturintiems-jau-kita-savaite/7310/1> >.
82. Šukienė, L. (2006). Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms teikimo veiksmingumas. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-21]. Prieiga per internetą: < http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060629_164329-18523/DS.005.0.02.ETD >.
83. Šulskytė, D. (2006). Gyventojų pajamų diferenciacija ir skurdas Lietuvoje. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-01-11]. Prieiga per internetą: < http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060526_161331-82954/DS.005.0.01.ETD>.
84. Tartilas, J. (2005). Socialinės saugos pagrindai. Vilnius: MRU leidykla.
85. The Federal Health Monitoring System (2013). [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-11] Prieiga per internetą: <http://www.gbebund.de/gbe10/abrechnung.prc_abr_test_logon?p_uid=gaste&p_aid=&p_knoten=FID&p_sprache=E&p_suchstring=2165::Expenditure%20for%20assistance%20for%20health%20care>.
86. Tiažkijus V. (2010). Darbo ir socialinės teisės santykio problema: teorija ir praktika. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-11]. Prieiga per internetą: <www.vta.ttvam.eu/index.php/vta/article/download/30/46>.
87. Tidikis, R. (2003) Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
88. Timofejevaitė, R. (2012). Socialinės apsaugos priemonės nedarbo rizikos atveju: Lietuvos ir užsienio valstybių patirtis. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-04-05]. Prieiga per internetą: < http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2012~D_20140627_180528-10323/DS.005.0.01.ETD >.
89. Valstybinę kainų ir energetikos kontrolės komisija (2015). 2015 m vasario mėnesio vidutinė šildymo kaina. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-18]. Prieiga per internetą: < <http://www.regula.lt/siluma/Puslapiai/default.aspx> >.
90. Vilkaviškio rajono savivaldybė. (2014). *Nauja socialinių išmokų teikimo tvarka*. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-06-12]. Prieiga per internetą: < http://www.vilkaviskis.lt/go.php/lit/NAUJA_SOCIALINIU_PASALPU_TEIKIMO_TVARKA/1510>.
91. Vilniaus savivaldybė (2011). Vienkartinių pašalpų skyrimas. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-05]. Prieiga per internetą:< <http://www.vilnius.lt/index.php?1501446969> >.
92. Vilniaus savivaldybė (2013). Socialinės pašalpos skyrimas. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-12-15]. Prieiga per internetą:< <http://www.vilnius.lt/index.php?3417123299> >.
93. Vilniaus savivaldybė (2015). Šeimos pašalpų skyrimas. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-11]. Prieiga per internetą:< http://www.vilnius.lt/lit/33_Ismokos_vaikui_skyrimas/4/1214 >.

94. Vilniaus vandenys (2015). Paslaugų kainos. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-18]. Prieiga per internetą: < http://www.vv.lt/lt/paslaugu_kainos/ >.
95. Virbickas, E. (2006). Lietuvos darbo rinkos lankstumas. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-12-20]. Prieiga per internetą: < http://www.lb.lt/Vetlov_6 >.
96. Zabarauskaitė, R. (2008). Skurdo matavimas ir mažinimo kryptys Lietuvoje. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-12-14]. Prieiga per internetą: < http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20090330_191547-17910/DS.005.0.01.ETD >.
97. Zajankauskas, M. (2009). Socialinė rizika: samprata ir ryšys su socialinės apsaugos išmokomis. Magistro darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas.

PRIEDAI

Būsto ploto, karšto ir geriamojo vandens normatyvai kompensacijoms gauti

Naudingojo būsto ploto normatyvas būste gyvenamąją vietą deklaravusiems arba būstą nuomojantiems asmenims:	Karšto vandens normatyvas būste gyvenamąją vietą deklaravusiems arba būstą nuomojantiems asmenims:	Geriamojo vandens normatyvas būste gyvenamąją vietą deklaravusiems arba būstą nuomojantiems asmenims:
<ul style="list-style-type: none"> • 50 kvadratinųjų metrų vienam gyvenančiam asmeniui; • 38 kvadratiniai metrai pirmam bendrai gyvenančiam asmeniui; • 12 kvadratinųjų metrų antram bendrai gyvenančiam asmeniui; • 10 kvadratinųjų metrų trečiam ir paskesniems bendrai gyvenantiems asmenims. 	<ul style="list-style-type: none"> • 1,5 kubinio metro pirmam bendrai gyvenančiam asmeniui arba vienam gyvenančiam asmeniui per mėnesį; • 1 kubinis metras antram bendrai gyvenančiam asmeniui per mėnesį; • 0,5 kubinio metro trečiam ir paskesniems bendrai gyvenantiems asmenims per mėnesį. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>kai karštam vandeniui paruošti naudojama centralizuotai tiekiamą šilumą:</i> <ul style="list-style-type: none"> ➤ 2 kubiniai metrai pirmam bendrai gyvenančiam asmeniui arba vienam gyvenančiam asmeniui per mėnesį; ➤ 1,5 kubinio metro antram bendrai gyvenančiam asmeniui per mėnesį; ➤ 1 kubinis metras trečiam ir paskesniems bendrai gyvenantiems asmenims per mėnesį; • <i>kai karštam vandeniui paruošti naudojamos kitos energijos ar kuro rūšys:</i> <ul style="list-style-type: none"> ➤ 3,5 kubinio metro pirmam bendrai gyvenančiam asmeniui arba vienam gyvenančiam asmeniui per mėnesį; ➤ 2,5 kubinio metro antram bendrai gyvenančiam asmeniui per mėnesį; ➤ 1,5 kubinio metro trečiam ir paskesniems bendrai gyvenantiems asmenims per mėnesį.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nepasiturintiems gyventojams pranešimu (2013)

Dinamikos eilučių rodiklių formulės

Rodikliai	Bazinis	Grandininis	Apibūdinimas
Absoliutus lygio pokytis (Δy)	$\Delta y_b = y_i - y_0$	$\Delta y_g = y_i - y_{i-1}$	Apskaičiuojamas kaip dviejų dinamikos eilutės lygių skirtumas ir rodo, keliais vienetais pasikeičia reiškinio lygis per tam tikrą laiką.
Kitimo (didėjimo/mažėjimo) tempas (T_d)	$T_d = \frac{y_i}{y_0} \cdot 100\%$	$T_d = \frac{y_i}{y_{i-1}} \cdot 100\%$	Jis parodo, kiek kartų padidėjo (sumažėjo) reiškinio lygis šiuo laikotarpiu, praėjusio laikotarpio atžvilgiu arba kiek procentų siekia esamasis lygis praėjusiojo atžvilgiu.
Pakitimo (padidėjimo/sumažėjimo) tempas (T_p)	$T_p = \frac{y_i - y_0}{y_0} = T_d - 1$ (jeigu koeficientu) $T_p = \frac{y_i - y_0}{y_0} \cdot 100 = T_d - 100$ (jeigu procentais)	$T_p = \frac{y_i - y_{i-1}}{y_{i-1}} = T_d - 1$ (jeigu koeficientu) $T_p = \frac{y_i - y_{i-1}}{y_{i-1}} \cdot 100 = T_d - 100$ (jeigu procentais)	Šis rodiklis rodo, keliais procentais pasikeičia reiškinio lygis per nagrinėjamą laikotarpį.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal V. Bartosevičienę (2011) ir J. Bagdonavičių ir kt. (2007).

Čia:

y_i – ataskaitinio laikotarpio dinamikos eilutės lygis;

y_{i-1} – lygis, tiesiogiai esantis prieš lygį y_i ;

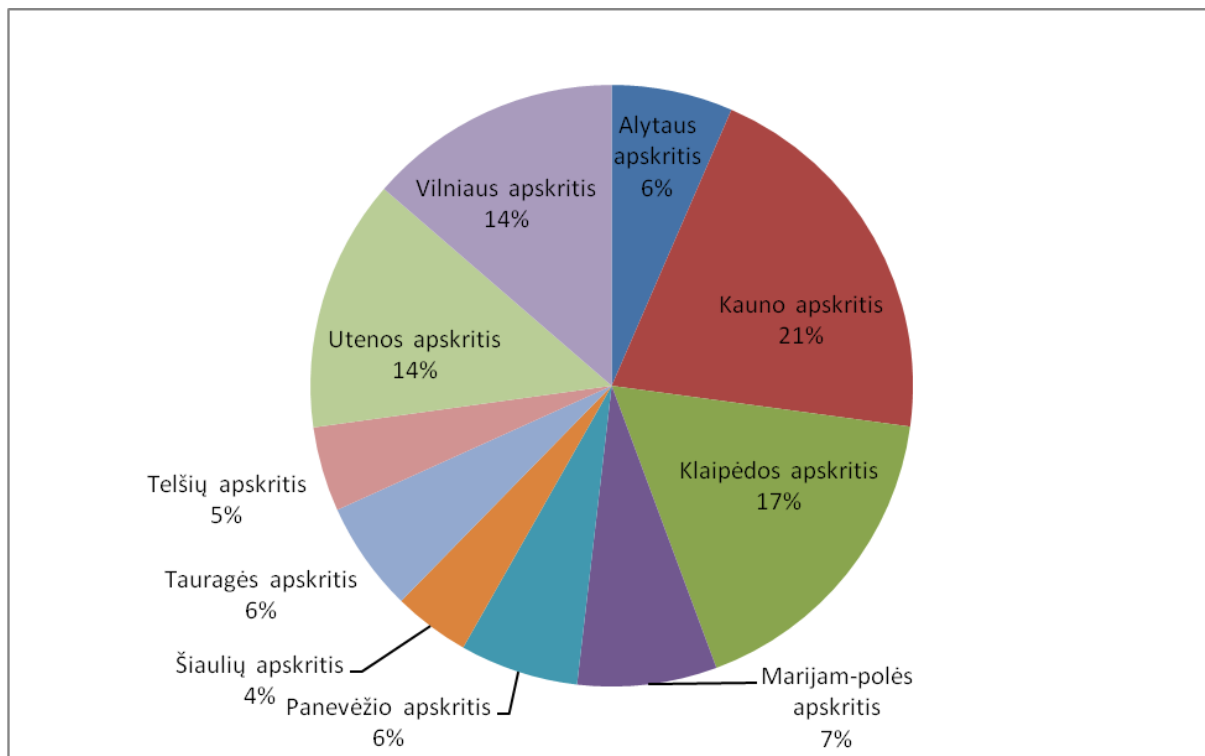
y_0 – pradinis (bazinis) dinamikos eilutės lygis.

Darbe ši dinaminė analizė atliekama socialinės paramos gavėjų ir socialinės paramos išlaidų pasikeitimams apskaičiuoti tiriamajame laikotarpyje.

Ekonominių ir socialinių rodiklių statistinė informacija

Rodiklis	Mat. Vnt.	Metai						
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Socialinės rizikos šeimų skaičius metų pabaigoje	asmenys	11958	11350	11121	10904	10608	10389	10235
Vaikų skaičius socialinės rizikos šeimose metų pabaigoje	asmenys	27881	25483	24222	23335	22073	21303	20664
Registruoti bedarbiai	asmenys, tūkst	67,3	73,4	203,1	312,1	247,2	216,9	201,3
Gimusieji	asmenys, tūkst	30,02	31,54	32,17	30,68	20,27	30,6	30,86
Mirusieji	asmenys, tūkst	45,62	43,83	42,03	42,12	41,04	40,94	41,51
Skurdo rizikos lygis	procentais	19,1	20	20,6	20,2	19,2	18,6	-
Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	procentais	25,5	27,2	29,4	31,8	30,2	28,4	-
Gyventojų skaičius (metų pradžioje)	asmenys, tūkst	3249,983	3212,605	3183,856	3141,98	3052,588	3003,641	2971,905

**Iš savivaldybių biudžetų mokamų vienkartinį pašalpų socialiai remtiniams asmenims
išlaidų struktūra 2007-2013 m.**

Socialinės pašalpos apskaičiavimas dvejomis metodikomis

	<i>Metodika po 2015 m.</i>		<i>Metodika iki 2015 m.</i>		Skirtumas tarp pašalpos dydžių
	<i>Kompensavimo norma</i>	<i>Pašalpos dydis</i>	<i>Kompensavimo norma</i>	<i>Pašalpos dydis</i>	
1 suaugęs asmuo	100 proc.	102 Eur	90 proc.	91,8 Eur	10,2
2 suaugę asmenys	80 proc.	183,6 Eur	90 proc.	183,6 Eur	0
2 suaugę asmenys ir 1 vaikas	70 proc.	255 Eur	90 proc.	275,4 Eur	-20,4
2 suaugę asmenys ir 2 vaikai	70 proc.	326,4 Eur	90 proc.	367,2 Eur	-40,8
2 suaugę asmenys ir 3 vaikai	70 proc.	397,8 Eur	90 proc.	459 Eur	-61,2

1 vietos diplomo kopija

**ŠIAULIŲ
UNIVERSITETAS**
SOCIALINIŲ MOKSLŲ
FAKULTETAS

DIPLOMAS

Rasai Švėgždienei

Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto organizuotoje
15-ojoje Jaunųjų tyrėjų tarptautinėje mokslinėje konferencijoje
„EKONOMIKOS IR VADYBOS AKTUALIJOS“

Pranešimo tema: „Piniginė socialinė parama Lietuvoje, jos
efektyvumas ir tobulinimo kryptys“

I vieta

Socialinių mokslų fakulteto
Dekanas

2015-04-17

Gintaras ŠAPARNIS